

TARJÁN VILMOS

**(T.V.)-TÓL A
TARJÁNIG**

BUDAPEST, IV. VÁCI-UTCA 35

Minden jog a szerzőé

Pápai Ernő műintézete, Budapest

Az újságíró mindig
újságíró marad.

ELŐSZÓ.

Harminc évig tépelődtem: megírjam életem történetét? Hiszen annyi tarka-barkaságban volt részem, világeseményekben szerepeltem, sőt egyéni szerepem is volt bennük. Szerintem ugyanis minden hírlapíró egyben részese is az eseményeknek. Vizsgálja, tisztítja, löki a dolgokat előre, mindig előre...

Volt sok csalódásom, szomorúságom, de — azt hiszem — mégis több vidámsággal tudok szolgálni...

Harminc évig vártam naplóm megírásával. Mindennap azt mondtam holnap! Holnap, a lustaság szimbolizált fogalma. Sohasem voltam lusta és mégis mindig azzal bíztattam magam: holnap, holnap, holnap..., így telt el harminc esztendő. Mindig holnap, ahogy a kövér embernél is minden soványító kúra holnap kezdődik s közben száz kilóra hízik, elalszik az asztalnál, amíg egy este örökre elalszik.

Most valahogy úgy érzem, hogy mielőtt örökre elaludnék, kötelességem magammal szemben megírni, amit tudok...

Sohasem akartam senkit se megbántani és mindig csak védekeztem a támadókkal szemben, akik felismerték, hogy nemcsak gyáva, hanem titoktartó is vagyok, nem kell tőlem félni: „a Vili nem pletykás” — nyugodtan lehet őt támadni, mert ezáltal a támadó pozíció-előnyt és tekintély-izmosodást szerzett magának. A törtétek így csináltak és csinálnak karriert. Ha mást neveltségessé tudnak tenni s ezáltal lekicsinyelni, azzal a hendikepet a maguk javára könyvelhetik el, a másik neveltségessé lesz, a támadó (rendesen ordináré ember) a neveltségességen keresztül fölénybe kerül. Előveszi az ostort, a csendes, védekező, vagy védekezni alig akaró ellenfelét véresre veri. Ha a másik lekerül, ő felfelé ível... Akármilyen aljas, de hasznos filozófia.

Mint mondtam: harminc évig a gyávaság tartott vissza nap-

lóm megírásától. Most se vagyok bátor, üzletember vagyok, vigyázni kell üzleti érdekeimre, s különben is lehetőleg tegyük kellemesebbé és nyugodtabbá a még hátralévő napokat. Ilyen szempontok vezettek könyvem megírásában.

Nem akarom méreggel telehinteni könyvemet. Inkább átéléseket, megfigyeléseket közlök. Jó megfigyelései csak annak lehetnek, akinek foglalkozásának természetével jár, hogy sűrűn és közvetlenül érintkezik emberekkel, még pedig a legkülönbözőbb kategóriájú egyénekkal. Egyénekkal! Ez az, portrék jelennek majd meg nagy és kis emberekről, de mindig csak olyanokról, akik egyéneek, vagyis egyéniségek. Igyekszem beállítani az eseményekbe a kis egyéniségeket, az ismeretleneket, akik között sok értékes ember akad, csak nem kaptak elismerést, hírnevet, mert elmerültek, elbuktak. Vannak nagy csillagok, sokkal több azonban a kis csillag, a névtelen. Az is mind világít, az ő istenadta kedves fényével.

(t. v.)

A RIPORTER JELENTKEZIK ...

Három éves vagyok... 1884-et írunk. Olyan szép kis gyerek, szabályos lábakkal, nagy szemekkel. Anyám anyagi erején felül öltöztetett. Hadd higgyék, hogy az ő fia, az ő „egyetlen kis fia” úri házból való. Maradt különben abból az időből fotográfia, amint Róza cselédünk, fején kalappal (hogy úrinőnek nézzék) kézenfog engem, s úgy nézünk a gépbe. Tessék megnézni ezt a képet: milyen szép gyerek voltam!

Senkise haragudjon ezért az öndicséretért, de gyerekről van szó, éppen ezért, talán nem bántó...

De szép gyerek — mondták a járóelők! Egyszer követeltem a cselédünktől — három éves koromban —, hogy vigyen az ölében, mert fáradt vagyok. Róza leintett s miután láttam, hogy hiába apellálok szeretetére, makacs nő (különben is igaza volt), ravaszul, hangosan sírni kezdtem. Nem is sírtam, hanem bögttem (a gyerekek a legjobb színészek), hogy pártot szerezzek magamnak, az Andrassy-úton sétáló közönség közt. Akkor az Andrassy-út Pest polgárainak szívügye volt, kedvenc sétálóhelye. Nagyon büszkék voltak rá a pestiek.

Róza néni ellenállt! Még hangosabban bögttem, mire a cseléd megütött! A sétálók beavatkoztak: Hogy meri ütni ezt a szép kisfiút? Tán nem a magáé? Tán a mostohája? Egész csoport vett bennünket körül, nők, férfiak, vegyesen, majdnem inzultáltak Rózát, aki végül is kénytelen volt ölébe venni. Győztem s ez volt a fontos! Később bocsánatot kértem kalapos cselédünktől s önként jelentkeztem a további gyaloglásra.

Rózára egész családunk büszke volt, illetőleg magunkra voltunk büszkék, mert cselédünk van, ez már a kispolgári jómód határozott jele volt, hiszen nem minden kétszobás családnak volt cselédje. Nekünk is tulajdonképpen csak azért volt szolgálónk, mert

szüleim valóban kora reggeltől késő estig igazgatták kis petróleum-üzletünket. Papám húzta a kocsit, ő maga szállította a petróleumot vevőinkhez, kis fűszerkereskedőkhöz; anyám pedig egész nap az üzletben tartózkodott, várta a telefonnál a rendeléseket. Azonkívül: ő egyedül szolgálta ki a vevőket. Később, miután az üzlet megkövetelte, apám kocsit vett, lovat vásárolt. Zsiga bácsi lett a kocsisunk, apám pedig előre dolgozott, az ügynöki teendőket végezte. Ebben az időben ismerkedtem meg Neumann bácsival, Nadas Sándor édesapjával. Kedves, vicces ember volt. ő vásárolta meg tőlünk az üres petróleumhordókat. Sokat beszélt a fiáról, Sándorról, akivel gyerekkoromban meg is ismerkedtem.

Udvari lakásunk volt a Hajós-utcában. De én már akkor nem bírtam ki a szoba-levegőt. Kiálltam a kapuba s kinyitottam a szemem! Figyeltem a készülő operaház építési munkálatait. Magam is segitettem a munkásoknak a téglahordásban.

Télen a legnagyobb hidegben is az utcán csavarogtam. Anyám keztyűt vett nekem, de én nem húztam fel a keztyűt; még most se hordok keztyűt, csak vonaton húzom fel.

Egyszer nyáron, kint állva a kapuban, elhatároztam, hogy ki megyek egyedül a Városligetbe. Izgatott a körhinta, „a ringlispíl...” Bámultam és csodáltam a fehér-vörös csikosinges hintáslegényeket, akik mikor sebesen forog a körhinta, csak úgy hánya-veti módon oldalt állnak a zebra mellett, fel- és leugrálnak. Milyen hősök és milyen mulattató a foglalkozásuk, amikor egész nap ingyen utazhatnak a ringlispilin. „Ingyen”, sőt még fizetést is kapnak!

A hintáslegények kemény izomzatú gyerekek voltak és muszklijukat öntelten és öntudatlanul mutogatták is. Akkor több tekintélye volt az erős embereknek, ma kinevetik őket, mert nem mernek verekedni...

Könnyű volt kísértálni a Ligetbe. Tudtam, hogy a nyílegyenes Andrassy-úton odaérek. De eltévedtem. Mit tesz ilyenkor egy pesti születésű gyerek? Szóltam a rendőrnek, hogy vigyen haza. Megfogta a kezem s hazavitt. Így ismerkedtem meg a rendőrséggel. Már akkor megszerettem a rendőrséget s talán ez a derék rendőr oltotta belém ezt a szerelmet, amely örökös maradt s talán ennek az injekciónak köszönhetem, hogy rendőri riporter lettem.

Így jelentkezik a modern riporter.

ELJEGYZÉSEM AZ ARTISTÁKKAL

Három éves koromban — mint már említettem — a Hajós-utcában laktunk, piszkos, primitív házban. Szomszédunkban működött a Herzmann-Orfeum. Nívó dolgában — akkor — második helyen állt Pest varieté-vonatkozásában. Első helyen a Somossy-Orfeum szerepelt. Somossy volt az „első-külső”, ahogy a Színházi Élet címlapját a színészvilág elnevezte.

Most azonban a „Herzmann”-ról akarok beszélni. Ágyam a fal mellett állott és határos volt a szomszéd házban levő Herzmann-Orteum színpadával. Akarva, nem akarva hallgattam éjszakánként Herr von Rück és Schindler Gizella drasztikus német kupléit. És minden este hallgatóztam ... Szórol-szóra tudtam már a kuplékat és mégsem untam meg. Érdekelt a titokzatos színpadi világ. Milyen lehet a Herr von Rück és a Schindler Gizella, akik esténként zúgó, csattanó tapsokat kapnak. Gyerek voltam, még óvodába se jártam, de már kíváncsi voltam arra, milyen lehet a kulisszák között folyó munka? Akkor nemcsak a Rück volt Herr, hanem minden színész neve előtt ott szerepelt a Herr szócska, aminthogy a művésznőké előtt Frau vagy Fräulein volt. Akkor még Kmochné is Fräulein volt.

Belopóztam ... persze nem az előadásra (négy éves gyerek akkor se járt varietébe), hanem a próbákra. Schindler Gizella férje volt a karmester, akinek nagy tekintélye volt, mert kottaember volt s akkor a varieté-énekesek még mind naturalisták voltak. Egyik se tanult énekelni, nem ismerte a hangjegyeket, sőt akadt olyan is, aki alig tudott helyesen írni. Minek a kotta, mikor az Isten füllel áldotta meg az embert és miért lett volna fontos az írás, mikor az ember beszéddel is kifejezheti magát, sőt a beszéddel több pénzt lehet keresni, mint az írással. ..

Schindler Gizella molett, szőke, vidám asszony volt. Ő könnyen próbált, mert urával már otthon begyakorolta az új számokat.

Annál nehezebben ment a dolog Rückkel. Egy-egy kupiét harmincszor is átvett vele Schindler bácsi, aki a világ legtürelmesebb embere volt.

— Bitt schön, Herr von Rück, nochmal.

Ezt elmondta vagy harmincszor a próbán.

Játszottak poszszekat (bohózatokat) is. A legtöbb színész már a próbákon kiabálva mondta el szerepét. Némelyik fülsiketítőén harsogott. Akkor még nem voltak tökéletes színpadi berendezések és a nézőtéren kiszolgálás volt. Az volt a jó varietészinész, aki ordítani tudta a szerepét, hogy a leghátulso helyen is jól hallják.

Schindler Gizella éjjel szubrett volt, de nappal gondosan és polgári felfogásban nevelte két gyerekét.

A próbákon nagyon megszerettem az artistákat és ötéves koromban gyakran kijáram a Barokaldihoz. Kívülről a rács mögül néztem a cirkuszi produkciókat. Egy megsántult Stallmeister, Raab bácsi, akinek leányai — számszerint öten — mind artistanők lettek, ment végig a tálcával a kukucsnézők között. Engem, mint szorgalmas látogatót jól ismert, nem engedte, hogy a rács mögött szabadjeggyel nézzem végig az előadást. Ha nem dobtam pléh-tálcájába két fillért, olyat rúgott rajtam, hogy kipenderültem a három-négy soros állópublikum gyűrűjéből.

Már gyerekkoromban eljegyeztem magam az artistasággal. Akkor vetette el bennem az élet az artistákkal való közösségemet. Húsz éves koromban az Artista Egyesület titkárának választottak meg. Itt újra találkoztam Raab bácsival, aki egy választmányi ülésen többek között a következőket mondta:

„Artisten sind nur wir, die Cirkus-Artisten. Die Abrasierten, die singen nur und arbeiten ned, die szán nur „Strizis“, die rauchen nur Hyksos-Cigaretten, was Sie von die Mädels bekommen.”

Nagy vihar támadt, de a cirkusz-artisták felfogása győzött s egy lényegtelen kérdésben leszavazták a beretvált komikusokat.

Az élet ide-oda dobált, de érdeklődésem sohasem tompult az artisták iránt.

WERTHEIMER ÉS FRANKL

A Kereskedelmi Akadémiában tettem érettségit. A történelemtanárom brillírozott velem, mert specializáltam magam a történelmi dátumokra. Bármilyen gyorsan tették fel a kérdéseket, legalább ugyanolyan gyorsan válaszoltam. A főkérdés ez volt: a Habsburg-ház Magyarországon. Történelem-tanáromnak, Szélba Józsefnek felragyogott a szeme. Pedagógus volt, nem politikus, de tüzes ellenzéki és Habsburg-ellenes. Tudta, hogy feleletem kritizálja majd a Habsburgokat, de diplomatikusan tálalva, úgy, hogy senki meg ne ütközzék rajta. Az elnök, báró Kochmeister Frigyes, valamint tanárom: ott, az érettségi ünnepélyes atmoszférájában kezét szoritottak velem. Kedvenc tárgyaim voltak még: magyar irodalom és nemzetgazdaságtan, — mindegyikből jelest kaptam.

Az érettségi bizonyítvány kiosztásakor osztályfőnököm azt kérdezte tőlem, hogy mi akarok lenni. Azt válaszoltam: „Újságíró!” Ez a vágy nem lappangott, de lobogott már bennem. Mindenáron hírlapíró szerettem volna lenni, már 17 éves koromban, de ez az igyekezetem megbénult, különösen apám ellenállásán, ő a boldogulásomra gondolt, tehát ellenezte a hírlapíró pályát, amely örök szegénységi fogadalommal jár. Azt szerette volna, hogy szabad pályán helyezkedjem el, amelyen az egyéni érvényesüléssel tökélet, vagyont, az öregségre gondtalanságot szerezhetek magamnak. Úgy volt ez már akkor is, hogy az öregek nem értették meg a fiatalokat és a fiatalok az öregeket. Szerencsétlenségem éreztem magam, de beletörődtem apám elhatározásába.

Gyakornok lettem a Guttman Testvérek cégnél. Akkor, — ez 1900 körül lehetett, — ez a cég szinte dominálta a pesti piacot a szénszállítások tekintetében, nagyban és kicsinyben. Volt olyan tétí napunk, amikor 60 kocsi bonyolította le a detail megrendeléseket. A Guttman Testvéreknek zajmentes, nyugodt irodájuk

volt a Mérleg-uccában. Én olcsó munkakabátot vásároltam, takarékossgából még ujjvédőt is. (Ez volt a szimbóluma a magánhivatalnokoknak.) Én végeztem a detaileladás elszámolását. A kocsisoktól én vettem át a pénzt s én számoltam el a pénztárnak. Rengeteg piszkos krajcár fordult meg a kezemen, úgy hogy az elszámolás után szappannal jól meg kellett mosni a kezeimet. A munkaruha számomra a fégyenc darócruhája volt és a minden esemény nélküli csend is hozzájárult ahhoz, hogy rabnak érezsem magam, akit naponta lezárnak 8-tól 12-ig és 2-től 8-ig. A rab kívülről nyugodt volt, de belülről lázongott. Nem bírta a csendet és folyton felsóhajtott: mi lesz velem? mi lesz belőlem? Legjobb esetben cégvezető, aki nem csinál egyebet, mint gyerekeket, leveleket ír és számokat ad össze.

Megmaradt emlékezetemben, hogy milyenek voltak hivatalnok-kollégáim. Az egyik vörös volt, a másik szőke, a legtöbbje barna és e színkülönbözetek dacára mégis mintha teljesen egyformák lettek volna. Különbőség van a búzakalászkok között is, pedig mennyire egyformák, bár az egyik dúsabb, a másik fonynyadt; ilyenek voltak a tisztviselők is; különböző nagyságúak, különböző testalkatúak és mégis egyformák hangban, járásban, ülésben, modorban, megalázkodásban. Mi okozhatta ezt? Nyilvánvalóan az a bizonytalanság, amelyben éltek, a felmondás veszélye, — hiszen abban az időben a magántisztviselőknek pragmatikájuk nem volt. Akkor még nem voltak modern szociális törvények és a meglévők nagyon mostohán gondoskodtak ezeknek a kis-egzisztenciáknak a védelméről.

Mintahogy egyforma éghajlat van az egyenlítő táján, olyanynira egyforma atmoszféra uralkodott az irodai szobákban. Csend, tisztaság, rend, minden nap minden órája egyformán unalmas, szürke és eseménytelen. A legnagyobb esemény az volt — és ez napjában nagyon sokszor ismétlődött, — ha csilingelt a telefon. Ha letettük a kagylót, újra csend és nyugalom ... Minden órában ugyanazt a munkát kellett végezni, tanrend szerint. Az volt mindig az érzésem, hogy a magántisztviselő a virágok között az útszéli vadvirág, amelyet szekér, csizma mindenkor letaposhat.

Csoda-e ezek után, hogy nem volt társaságunkban hangos ember? Mindenki halkbeszédű volt. Abban a nyomasztó légkörben nemcsak hogy senki nem merte kinyitani a száját, de mindenki szinte dugdosta a hangját és ez a magyarázata annak, hogy

a magántisztviselők hangja a kamaszkorban lévő fiúkéval ellentétben, fordított módon mutált, mindig halkabb lett, végül olyan, mint a verébé. Az alázatosságtól, a szerénységtől mindenki csipogott és azt is lehetőleg keveset, mert társalogni az irodában tilos volt és különben is, az a minősítésnél előnyt jelentett, ha valakiről megállapították, hogy feleslegeset nem beszél.

A Guttmann Testvérek irodája számomra emberi gépház volt, amelyben az emberek nem zakatoltak, hanem csendben, nesztelenül, de azért motorikus módon végezték munkájukat. Ez a hangulattalan hangulat olyan gyerek számára, mint amilyen én voltam, aki e Terézvárosban született, aki telivér pesti gyerek volt, átok volt. Az akkori Pest rohamosan fejlődő korszakában száműzetés, rabság lett volna ottmaradnom Guttmannék irodájában. Pedig én nem panaszkodhattam, mert főnökeim és feljebbvalóim jól bántak velem.

De mindenáron menekülni akartam innen és úgy gondolkoztam, ha már gyakornoknak, tisztviselőnek kell maradnom, inkább olyan irodába megyek, mely több kontaktust tart fenn az étellel, ahova az élet vibráló levegője árad be. Így választottam ki magamnak a Wertheimer és Franki gyarmatáru céget, amelynek üzlete akkor a Nagykorona-ucca és a Bazilika-tér sarkán volt.

A Guttmann Testvérek szénben volt „nagy”, a Wertheimer és Franki gyarmatáruban. Guttmannéknál a raktár nem volt az iroda mellett, hanem a Podmaniczky-uccában, a Wertheimer és Franki cégnél a raktár kapcsolatos volt az irodával. Ez volt mindössze a különbség kettejük között, no meg az, hogy Wertheimer és Frankinál különböző gyarmatáruk illatos szaga terjengett.

Wertheimeréknél a főnöki iroda a mi irodánk és az üzlet között volt. A főnöki iroda ép oly egyszerű volt, mint a mienk. Wertheimer alacsony, köpcös, cvikkeres úr volt. Franki magasabb termetű, de lomha járású. Hosszú lépései voltak és a fejét előre tolta, mint az olyan telivér, amely mindig győzni akar. Franki úr is győzni akart, a még akkor előtte álló Hoffmann József gyarmatáru céget akarta levérni, hogy az ő neve tündököljön legelői a szakmában. Ehhez meg voltak a segítő kellékei is. Elsősorban Bodó Arnold üzletvezető személyében. Nem volt semmi szenvedélye Franki úrnak. Három szivart szítt naponta. Másik „szendélye” az volt, hogy minden vasárnap fillérekben alsózott a Kereskedelmi Csarnokban. A két passzió együtt hetenként nem került többé, mint 2 koronába. De

amilyen takarékos ember volt, valószínűleg azon gondolkozott, hogy lehetne ezt 1.80-ra leépíteni. Előtte csak a főcél lebegett: fiainak patinás, nagyrabecsült nevet hagyni és a vagyont folyton gyarapítani. Mielőtt lehunyta szemeit, mind a két célját elérte.

Mint mondtam, a főnöki iroda a hivatalnokok irodája mellett volt, csak egy üveglak választotta el a kettőt egymástól, valószínűleg azért, hogy a főnökök kikukucsálhassanak rajta, hogy mindenki dolgozik-e? A főnököknek kevés dolguk volt, a legfőbb teendőjük a kukucsálás volt, ezt nagyon fontosnak tartották. Úgy látszik kukucsálni nem rossz, mert minket is izgatott, hogy be-kukucsálhassunk a főnökökhöz, de nem mertünk, s ha igen, akkor is csak lopva. Alvóbabá módjára működött a szemünk, hogy a főnöki kukucsálók a mi kukucsálásunkat észre ne vegyék. Abba is hagytuk ezt a hősies kukucs-mérkőzést.

A Wertheimer és Frankinál piszkos dossziékkal kellett foglalkoznom és át kellett olvasnom a levelezést. Akkor még sok német levél járt az üzleti világban. Én csak a magyar leveleket olvastam el pro és kontra és megütőközéssel konstataáltam, hogy hiába tanítottak bennünket magyar irodalomra és helyesírásra, — a levelek stílusa egyszerűen felháborító volt, teli germanizmussal. De úgylátszik, így kellett akkor magyar leveleket írni, mert ezeket a leveleinket jobban megértették. Mintahogy gyakran előfordul az életben, hogy a rossznak nagyobb sikere van, mint a jónak. Magamban lángoló hazafias beszédet tartottam a rossz magyarságú levelek olvasása közben. Miért nem bízták rám a levelezést? Hogyne! Egy tapasztalatlan gyakornokra! Pedig mennyivel rendesebb leveleket tudtam volna írni.

Három utazónk volt. Az egyik a Spitz bácsi. Olyan szép, magas zsidó ember (mint a temetői alkalmazottak), aki szombaton és vasárnap is cilindert hordott, úgy látszik azért, hogy még magasabbnak lássék. Minden vele ismeretségben levőnek, ha valakije meghalt, még ha nem is ismerte a megboldogultat, — elment a temetésére, de elment az esküvőkre is. Büszke volt arra, hogy ő tudott a legszebben gratulálni és kondoleálni.

Wertheimer és Franklék az országot három utazó szempontjából három részre osztották fel. Spitz bácsié volt a Felvidék. Különösen az öreg szatócsok nagyon szerették Spitz bácsit. Imponált nekik, hogy öt gyereke van és az is, hogy mindig úgy nézett ki, mint egy elegáns samesz.

Weisz úr volt a második utazó, — ő volt a Dunántúl kormányzója, igazi kereskedősegéd-típus, mintahogy minden utazó foglalkozásának előbbi állomása a kereskedősegédség. Félművelt jóízű ember, aki remek zsidó vicceket tudott előadni. Külön tartott egy noteszt, melybe bele voltak jegyezve a viccek schlagwortjai. ő nem jött zavarba: akár vonaton, akár kreizlereiben kellett azokat elmondani.

Widder Ármin volt a harmadik, aki abban az időben Magyarország legtektintélyesebb utazója volt, — övé volt a Nagy Magyar Alföld és Erdély. Ez is zsidó ember volt, de oly tökéletesen és gyönyörűen beszélt magyarul, mint akármelyik debreceni vagy kecskeméti vevője. Ideálisan tudta reprezentálni a nagy zsidó céget a keresztény vevők előtt. Az utazók között csak neki volt igazi tekintélye, úgy beszélt róla már akkor mindenki, hogy nagy jövő vár rá a branche-ban. Később önállósította magát, majd egy igen nagy gyarmatáru cégnek lett az igazgatója és társtulajdonosa.

Én ezt a Widdert irigyeltem a legjobban. Milyen jó is lehet ellenőrzés nélkül utazni, nem mindennap pont nyolckor az irodában lenni, — mindig más várost látni, új emberekkel megismerkedni, milyen jó is lehet órákon át a vonat ablakán kinézni, milyen gyönyörűség lehet akár télen, akár nyáron Erdély bérci között zakatolni.

Huszdik évemben voltam, de már ismertem az árakat fejből, árjegyzék nélkül, tisztában voltam azzal, hogy kell eladni, biztos voltam, hogy jó utazó lenne belőlem. Egy napon merész elhatározással a kevésbé szigorú Wertheimer elé állottam és azt mondtam neki:

— Főnök úr, én utazó szeretnék lenni.

Wertheimer úr olyan jóízűen kacagott, mintha Rótt Sándort hallotta volna a Folies Capriceban, úgy nevetett, hogy lekapta cvikkerét és törölgetni kezdte nedvesedő szemeit. Mikor azonban magához tért, azt mondta, hogy várjak még néhány évig és akkor megvalósulhat az álmom, ő nem így mondta, de ez volt az értelme annak, amit mondott.

— Főnök úr, ha nem nevez ki azonnal utazónak, akkor felmondok.

Wertheimer komor lett, nem tetszett neki a dolog, mert a dossziék rendezésén kívül volt még egy másik ügyköröm is, ami bizalmi természetű volt. Nevezetesen minden szombaton én men-

tern el a bankokba a súlyos cukorszámleket és a lejárt váltókat kifizetni. Akkori pénzben 20—25.000 koronát adtak át és ezzel a pénzzel egyedül indultam el utaimra.

Valószínű ez a bizalmi dolog juthatott Werfheimer úr eszébe, amikor igyekezett lebeszélni kilépési szándékomról. Azt mondta, nem veszi tudomásul a felmondást, gondolkozzam egy kicsit.

— Nem gondolkozom főnök úr, vagy utazó leszek, vagy hírlapíró, de én kilépek elsején.

Erről az elhatározásomról szüleimnek nem szóltam semmit, csak akkor tudták meg, mikor bekövetkezett a „fetéskompli”.

Apám és anyám a „gyász”-tól összeomolva elmentek a templomba imádkozni, hogy az Isten jobb belátásra bírjon, mert különben el fogok veszni... Züllött ember lesz egyetlen fiukból!

HÍRLAPÍRÓ LESZEK.

Kóbor kutya lettem ... Gazdáimra (szüleimre), úgy néztem, mint az a kutya, aki érzi, hogy hibát csinált. A húsz éves kutya félt gazdájának szemrehányó tekintetétől, nem ugatott, nem morgott, nem is sírt, csöndben meghunyászkodott. A kutya enni és aludni járt haza. Nehogy újabb szívfájdalmat okozzak: kapuzárás előtt mindig otthon voltam.

Nappal kóboroltam. De kóborogni sem lehetett: — ingyen. Délelőtt az Erzsébet-térre jártam, ott fizetni kellett az ülőhelyért, a vasszékkért. Figyeltem a botos felügyelők kérlelhetségtelenségét, amellyel üldözték a felügyelet nélküli gyerekek rakoncátlankodását. Akkor még úgy volt, hogy az „önálló” gyerekeket nem mindig engedték be az Erzsébet-térre. Akik cseléddel, vagy pláne nevelőnővel jöttek, azoknak szabad bejárásuk volt. Úri-gyerekek! A legnagyobb érdeklődéssel azonban azokat a nőies mozdulatú fiatalembereket figyeltem, akik szerelmüket pénzért árulták, betegeshajlamú férfiaknak. Az „árú” két felé figyelt. Jön-e defektív? Jön-e pali?

Egész délelőtt két Hölgy-cigarettát szívtam s mikor delet harangoztak, mentem haza ebédelni a Szerecsen (Paulay Ede) uccába. Utána rohantam a törzskávéházamba, a Helvétiaiba! Ott vártak már a terrasszon Lányi Pipi, a szobrász és Beliczay Tóni (Somossy orfeum-igazgató unokája). Mind a hárman bársonykabátot hordtunk, hogy ezzel is demonstráljuk, hogy nem vagyunk holmi közönsekés gyerekek, hanem hamisítatlan bohémek, akik egykor még híresek leszünk ...

Pipi nagy fekete bajuszt hordott és rettenetesen erős izomzatú fiú volt. Ha vele voltunk, nem kellett senkitől se félni. Ez fontos is volt, mert abban az időben (1900) még nagy tekintélye volt az erős embernek. Azt mondták rá „fess ember”! Pipi azonban úr volt,

nem hengegett erejével, félt mindig attól, hogy meg kell valakit vernie, mert ha megverte az okvetetlenkedő boldogtalant, az attól koldult.

Pipi (ez a neve megmaradt férfi-korára is), mikor már meg-nősült, még mindig rettegett ember hírében állott, hogy alappal, vagy sem, azt nem tudom, de azt hallottam, hogy egyszer a felesége, amikor a külső Stefánia-úton lakott, azt mondta egy barát-nőjének:

— Drágám, ez a Pipi egyedül, késő éjszaka jár haza, én úgy félek, „egyszer még agyonver valakit”.

Pipi azonban nem vert agyon senkit, hanem egész éjjel leste a hosszú poentör-passzt s akkor jaj volt a bankárnak (rendesen Beöthy László volt), mert egy kölcsön kért koronával képes volt kifosztani a bankot. Beöthynek a dolog nem tetszett, vesztett... ilyenkor makacsul füttyörszett...

Pipi híres szobrász lett s művészetéből, valamint a kártyán nyert pénzből házat vett magának.

Tóninak az volt az álma, hogy titkos játékbarnangot alapítson, az álom részben valóra vált, mert öreg korára krupié lett belőle.

Most én következem. Vannak okos emberek, akiknek az a véleménye, hogy a legkellemesebb munka nélkül élni. Hiszen nem mondom, hogy ez kellemetlen állapot, de ha hónapokig tétlen az ember, s csak a kávéház terraszáról bámulja az életet, végül is ideges lesz. Ha vagyonnal rendelkezünk, lehet munkátlanul költekezni, mert valóban szép ám az élet, de csak ha pénzt, sok pénzt érzünk a hátunk mögött, de pénztelenség és munkátlanlanság együtt azt jelenti, hogy mindennap, de mindennap — szomorú vasárnap...

Engem is idegesített a munkanélküliség, szégyeltem is magam, különösen szüleim előtt. Nem volt semmi teendőm azonkívül, hogy rajongtam Bartha Miklós vezércikkeiért. Az agyam, a szívem lánongott. Miért vagyok ilyen peches, hogy nem tudok íróasztalt kapni egy redakcióban. Nincs szerencsém! Ezt sokszor megállapítottam magamban. Valóságos fatalista lettem.

Szerencse az, hogy az Isten tehetséget, észet adott az embernek. Később mégis kezdtem bízni magamban, jövőmben. Mégis csak újságíró leszek egyszer, ha török, ha szakad, én nem megyek vissza többé hivatalnoknak az irodába! Nem temettem el élve magam, gyászbeszéd nélkül.

Hogy indítsam el azonban azt a gépet, amely bevezet az

újságírásba? Úgy gondoltam, hogy kimegyek Parisba, mert azt olvastam, hogy a fiatal Heltai Jenő is ott járt tanulmányúton és inspirációk szerzése céljából. Akkor még kitűnően — majdnem irodalmilag — beszéltem franciául. Kimegyek Parisba s ha majd onnan jelentkezem, felvesznek valamelyik pesti szerkesztőségbe. Már előkészítettem utamat, s hogy megélhessek, egy tanárom közbenjárására egy nagy párisi gabona-cégnél kaptam alkalmazást.

De nem utaztam Parisba, mert, mint a villám, belém csapott a szerencse, igaz, hogy a szerencsét én magam kovácsoltam ki magámnak.

Már előbb kellett volna elmondanom, hogy 9 éves koromban, mielőtt a belvárosi reáliskolába beíratk volna, a szünidőben azt a kívánságomat fejeztem ki szüleim előtt, hogy úszni szeretnék megtanulni. Apám beleegyezett, ideadta a szükséges pénzt és én beiratkoztam a Belischer-uszodába. Mielőtt e „forradalmi” útra léptem volna, — apám, aki jóízű, tréfás ember volt, ezzel búcsúzott tőlem:

— Fiam, aztán bele ne fulladj, mert ha hazajössz, — agyonütlek!

Mindjárt feltüntem, mint úszótehetség. Úszómesterem, Ónódy bácsi megjósolta, hogy versenyúszó lesz belőlem és igaza lett! 17 éves koromban nyertem az első díjat a Lukács-fürdő uszodájában. Később startoltam a Balaton-átúszás versenyében. A balatonfüredi Yacht-Clubból indultunk. Halmay Zoltán, a későbbi világbajnok, olyan versenytempót diktált, mintha a táv 1000 méter lett volna, holott a táv Balatonfüredről Siófokig 14 kilométer. Balatoni Gräffl Károly, aki bikaerejű úszó volt, nem követte Halmay tempóját, nyugodt beosztással szelte a habokat. Halmay, Tihany irányában feladta a küzdelmet s én is akkor léptem be a csónakba.

Sportszerűen akkor sikerült először átúszni a Balatont. Gräffl Károly úszta át egyedül 6 óra néhány perc alatt. Erről az eseményről én írtam meg a tudósítást a Pesti Naplóba. Ez volt első zsurnalisztikai tevékenységem. No végre!

Az úszónak a víz ellen, a hullámok ellen mindig küzdeni kell. Az élet maga egy nagy tenger, amelyben folyton úszni kell, folyton gyorsuló tempóval. Aki tud úszni, az karriert csinál. Sok rossz úszó van, aki tehetetlen az életben. A rossz úszó egy „lavór vízben is megfullad”, ahogy ezt Spiegel Náci, az abnormisan röhögő ismert éjszakai vendéglős mondta egy barátunkról.

Sportösszeköttetésemnek köszönhettem (aránylagos-feltételes) szerencsém. Tehát mégis van szerencse?

Füzesséry Árpádtól, a Magyar Úszó Egylet (amelynek tagja voltam) vezetőjétől kaptam szabadjegyet a millenáris pályán megtartandó footballmeccsre. Pünkösdhétfő volt, azt hiszem 1902. pünkösdje. Villamos-átszállójegygyel készültem ki a Thököly-úton levő millenáris pályára. Az Erzsébet-körút és Rákóczi-út sarkán a rikkancs a fülembé harsogja:

„Magyarság! Új lap! Két krajcár!”

Kimentem a meccsre ... Akkor még nem volt olyan hatalmas nézőközönsége a mérkőzéseknek ... Sportember voltam, de ezúttal nem hevítettek a változó hadállások ... Mert csak néztem a meccset, de az eszem másutt járt. A távolba néztem ... Lesz-e szerencsém? El tudok-e majd helyezkedni az új lapnál? Felvesznek? Fényes László a szerkesztő... Vele kell majd beszélnem! Milyen ember? Akkor még nem volt nagyon híres, tehát félelmetes sem.

Este tíz órakor megjelentem a vármegyei házuccai szerkesztőségben. A szolga, Greguss bácsi fogadott. Várni kellett Fényesre. Diskurálni kezdtem a szolgálával. Megkérdezte, ismerem-e a lányát, aki színésznő a Budai Színkörben. Nagyon megörült, amikor megmondtam, hogy láttam a színpadon, nagytehetségű naivának tartom. Ez injekcióként hatott Greguss bácsi bőbeszédűségére. Leányának dicsérete olyan jól esett neki, mint a kockacukor a kutyának.

Elmondta: Fényes nagy úr, mérges ember, mindig haragszik, mindig siet, de gavallér, szolgának pedig ez a fő.

Te jó isten, mi lesz velem?

Egyszerre csak a lépcsőházban két férfihang veszekedett egymással. Egyik rikácsolt.

— Ez az ő hangja — mondta Greguss bácsi.

A másik hang dübörgött, de nem kellemetlenül. Ez Lándor Tivadar, a Budapesti Hírlap későbbi szerkesztőjének torkából tört elő. Az Operából jöttek s azon vitatkoztak, hogy Aida jól intonált-e, vagy sem. Zene-bolondok. Fényes is az! Én pedig zeneileg műveletlen vagyok. Nem lesz szerencsém!

Belépett Fényes! Valahogy sántított. Rőt színű volt a szakálla. Cvikkert hordott. Köhögött.

Greguss előrohant és bejelentett.

Tarján Vilmos vagyok és hírlapíró szeretnék lenni!

— Miért? — kérdezte.

— Mert hajlamos érzek hozzá és nincs foglalkozásom. (Hal-
kan.) Érettségiztem ...

— Az utóbbi kár volt mondani. Ide barátom tehetség kell!
Van, vagy nincs?

— Van!

— Van pénze? Nincs! Itt van öt korona, menjen le a Belvárosi
kávéházba és fordítson érdekes híreket a francia és német lapokból.

Egy óra múlva érdekes külföldi újdonságokkal jelentem meg.
Átadtam őket Fényesnek, aki megdicsérte első zszurnalisztikai
munkámat,

— Magából újságíró lesz!

Késő éjszaka indultam hazafelé, lakásunkra, a Szerecsen
uccába. Egyedül az éjszakában ... Találkoztam üres konflisokkal.
A kocsisok mintha parancsot kaptak volna a friss levegő urától:
mind összehúzódkodtak, ez jelentette náluk az első stációt az alvás
birodalma felé. Ők bizonyára azon gondolkodtak, hogy az asszony
murizni fog, kevesli a kosztpénzt. Én pedig szerelmesen vágattam
az éjszakában, folyton arra gondolva a misztikus csendben, hogy
eljön még az idő, híres riporter leszek, én fogok vigyázni a pesti
uccák éjszakájának rendjére ...

Délben ébredtem s közöltem az ebédnél szüleimmel, hogy
végre újságíró lettem. Anyám közömbösen fogadta a szenzációs
hírt, s szíve dirigálta, hogy szigorú apámra nézzen, mit szól ő a
dologhoz? Apám összehúzta szemöldökét, s csak annyit mondott:

— Nem lehet rajtad segíteni, elveszett ember vagy fiam...
Újságíró? Az is mesterség?!

Nem törődve a kedvezőtlen fogadtatással, délután bementem
a szerkesztőségbe. Fényes úr már benn volt. Így fogadtott:

— Mi újság, nebuló?

— Semmi, szerkesztő úr...

— Semmi, ezt riporter nem mondhatja. Legfeljebb azt mond-
hatja: Nem tudok semmit! Na barátom, sikerült kieszközölnöm ma-
gának Bartók Lajos főszerkesztő úrnál harminc pengő havi fizetést.
Rendben van?

Erre nem számítottam ... Fényes tehát nem könyörtelen ember,
sőt... jól megnéztem az arcát... Jézushoz hasonlít! Jó dolgom
lesz.

Bágyadt napok következtek a szerkesztőségben.

Fordítások ... Könyvatosok feldolgozása ... Ugyanaz, mint a dossziék rendezése a Wertheimer és Franklnál. Itt mégsem unatkoztam. Fényes folyton kiabálta:

— Majd én megmutatom!

Az akkori Magyarország Cséryék lapja volt, a Reggeli Újság helyébe lépett, amelyet reggelenként a szemeteskocsisok adtak át (ingyen) cselédlányoknak. Az öreg Cséry Lajosnak az volt az elve, hogy ingyen lehet adni a lapot, majd a hirdetések biztosítják a rentabilitást. Ezt a Reggeli Újságot a sajtó-társadalom lebecsülte és „Szemetes Újság”-nak nevezte el. Ebből az alacsonyrendűségéből akarta kiemelni Cséry akkor, amikor megváltoztatta a lap címét és főszerkesztőnek Bartók Lajost, a Petőfi Társaság akkori elnökét, az Országos Kaszinó tagját és felelős szerkesztőnek Fényes Lászlót, a vidékről felkerült, gyakran párbajozó, harcias újságírórt kérte fel.

Bartókot csak az irodalom és színház érdekelte, Fényest a színház és a politika, én pedig újdonságok fordítására voltam kárhoztatva és ebbe a munkába impulzivitást, egyéniséget bajos volt belevinni. Mindig arról álmodtam, hogy rendőri riporter leszek. De arra várnom kellett. Igaz, hogy nem hosszú ideig.

Egyik délben egy nagyon szép rövidszoknyájú kislány fordult be a Révay uccába. Nagyon, de nagyon megtetszetek a lábai. Gondoltam, megszólítom, de ehhez bátorság is kellett volna és a praxis is hiányzott, mert soha nőt még nem szólítottam meg az uccán. Siettem előre, hogy benézhessenek a kislány szemébe... Megálltam egyes kirakatoknál, hogy megfordulva ismét belenézhessenek a kislány szemébe... Megint előrementem, majd hátramaradtam ... Talán csak észrevesz és bátorít a megszólításra. Észrevett, mert csillogtak a szemei, szinte nevettek s bár ez elég bátorítás volt, mégsem mertem megszólítani. Végül is azonban lendületet adtam magamnak, odaléptem melléje és bemutatkoztam:

— Tarján Vilmos (nagyon büszkén és nyomatékosan) a Magyarország (nagy dinamikával) „belső” munkatársa vagyok.

Ő azt mondta:

— Cilike — és kezét adott.

Nem valami csábos név — gondoltam magamban —, de annál szebbek a lábai. A nevét meg lehet változtatni, a lábformái megváltoztatására azonban nincs szükség — s ezzel a határozattal békét kötöttem magammal. Ostobán, esetlenül udvarolni kezdtem .

— Hol lakik? Mi a papája? Hány éves?

Precíz válaszokat kaptam. Néhány lépést szótlannal mentünk egymás mellett, az agyamban ezer gondolat szövődött, de egyiknek sem mertem hangot adni. Kínos volt a csend, a szép kislány azt fogja gondolni, hogy unalmas fickó vagyok, pedig mennyi mondanivalóm lett volna. Egyszerre aztán ő törte meg a csendet:

— Ön újságíró, én pedig artistanő leszek.

Az újságíró, akit minden érdekel, különösen izgatta a kíváncsiság, hogy hogyan lesz valakiből artistanő, aki most még itt sétál velem. Elmondta, hogy a Vas uccába jár az artistaiskolába, ahová még 15 kislány beiratkozott.

— Hogy került oda?

— Apróhirdetésben olvastuk, hogy a vasuccai artistaiskola díjazás nélkül tanít fiatal lányokat táncrea és énekre és egyben szerződtetésükről is gondoskodik.

Nagyon gyanús lett a dolog. Ingyen tanítás és garantált szerződtetés? Az akkori világ az ilyen jóléti intézményeket nem ismerte. Gyanús volt, roppant gyanús. Csak nem lánykereskedőkkel állunk szemben?

A kislánytól elbúcsúztam azzal, hogy másnap találkozunk, én pedig nyomban felkerestem a vasuccai házmestert, akitől megtudtam, hogy az artistaiskola vezetője csak télen tanít, nyáron elutazik, mindig keletre és viszi magával növendékeit. Miután nagyon megdicsértem a házmester gyerekeit, hogy milyen szép és aranyos, azt is elmondta, hogy bizony voltak már itt szülők, akik siránkozva mesélték, hogy gyermekeiket milyen förtelmes helyre vitte el Deutsch úr, az artistaiskola vezetője. Másnap, amikor a kislányok kijöttek az iskolából, egy pártól megkérdeztem a címét s még aznap felkerestem a szüleiket és figyelmeztettem őket arra, hogy Deutsch úr véleményem szerint leánykereskedő, tehát vigyázzanak!

Néhány szülővel együtt elmentünk a főkapitányságra és jelentettük Deutsch urat. A rendőrség detektívjei nekiugrottak a dolognak, néhány nap alatt ki volt derítve a tényállás, a gyanú alapos volt: Deutsch úr leánykereskedő. Letartóztatták és az iskolát bezárták.

Következő nap négyhasábos cikkben számoltam be eredeti riportomról.

A tudósítást az összes lapok átvették. Fizetésemet 30 koronáról 60 koronára emelték. Brávó!

De nem éreztem jól magam a Magyarság-nál. Nagyrészt azért, mert első sikerem dacára, nem én voltam a hivatalos rendőri riporter. Különben is nívósabb laphoz kíváncsoztam. Aminthogy ma minden színésznek az a vágya, hogy a Nemzeti-, vagy a Vígyszínház tagja lehessen, úgy én is előre, fölfelé kíváncsoztam, ahol majd inkább „észrevesznek”. Meghívást kaptam a Friss Újság délelőtti kiadásához. Az egész szerkesztőségi munka abból állt, hogy a reggeli kiadás első oldalát megváltoztattuk. Odanyomták a friss híreket. Ambícióm itt is kielégítetlen maradt. Nem tudtam semmi különöset produkálni.

Egyszerre csak váratlan esemény történt. Fenyő Sándor, a Magyar Hírlap szerkesztője kivált a lap kötelékéből. Differenciái támadtak a Friss Újság és a Magyar Hírlap kiadójával, dr. Hertzka Tivadarral. Mint a Friss Újság munkatársának, be kellett járnom a Magyar Hírlaphoz is. S bár alig akadt dolgom, be kellett járnom. Nagyon előkelő szerkesztőség volt. Bródy Sándor, Bársony István, Ignóty, dr. Farkasházy Zsigmond, Lovik Károly, Márkus Miksa voltak a főmunkatársak. Jób Dániel a rendőri riporter. Én csak Jóbot irigyeltem, aki bejárhatott a főkapitányságra. Fenyő kiválása után én lettem Jób utóda.

TOLVAJNYELV.

Mint fiatal kezdő riporter, már kora tavasszal kijártam a ligetbe, hogy megismerjem a rejtelmes csibész-világot. Különösen az úgynevezett jassznyelv érdekelt és ezért kijártam a Hököm-színház tájkára, ahol a csibészek a délutáni élet megindulása előtt tanyáztak. Gyárfás Dezső, aki egyébként unokaöcsém volt, ebben az időben sztárja volt a Hököm-színháznak. A későbbben erősen kövér Gyárfás Dezső komikus, akkor még 22 éves fiatalember volt és nem feltűnően gömbölyű. Beléje voltak szerelmesek a cselédek, naponta igazán sok levelet kapott, de rajongtak érte a csibész-leányok és maguk a csibészek is. Az ő útján ismerkedtem meg a városligeti csirkefogókkal. Ezeknek legtöbbje primitív bűnöző volt. Akadt köztük néhány rikkancs is. Kedves, vidám, gallérműküli gyerekek voltak ezek, s a legtöbbje sportsipkát hordott. Olyan kis zsebtolvajok, „bedütők” voltak. Itt a vörös, ott a vörös játék feltalálói, akiknek a vidékről felrándult cselédek bedültek. Ha volt kereset, Zsiga bácsi vendéglőjében találtakoztak és itt lakmároztak. Töpörtyűs pogácsa, szalonna, kolbász, körözött liptói újhagymával, vagy retekkel, ez volt a kosztjuk. Mindegyik asztalnál csibészek s párjuk, kőtenyes, rendetlen frizurájú leányok. Mikor először Gyárfással itt meglátogattam őket, harsányan kiáltották:

— Éljen Gyafi!

Leültünk közénk és az első ligeti szó, amit megtanultam tőlük ez volt: — tyúk! (Szabad leány.)

Aztán következtek sorra a többi szavak: dohány —pénz, zсарu = rendőr, jergli = toloncház, pistaház=tébolyda, salni = ruha, bré=kalap, tritt = cipő, pia^c=ital, staub = cigaretta, rejbi = gyufa, fiakker=pár virsli, csóró = tolvaj, rajzoló = tolvaj, srenker= betörő, hekus = detektív, oberhé=főkapitányság, cenker = tiszt, manus = ember, alzó=egy-, béla= kettő-, gizella = három-, dákó = négy-

csákó —öt-, farkas = hat-, szombat = hét-, október=nyolc-, olló= kilenc-, malér=tíz-, buger=ötkoronás, ember=százkoronás, óriás = ezerkoronás.

Tuti (a francia tout szóból származik) biztos. A kóser szó ugyan- ezt jelenti.

Tréfli = hibás, rossz útra tévedt.

Súgópincér^ lokálban működő pincér, aki nemannyira az ita- lok felszolgálásával foglalkozik, hanem azzal, hogy kiszemelje a palit, akinek valami „jó dolgot” súghat a fülébe, hogy aztán be- vigyék a szeparéba, vagy ahogy akkor mondták: a szepicsekbe.

Frank, frankó (a francia franc szóból származik) = egyenes, őszinte, becsületes.

Huszonnyolcas= erőszakos.

Kétszerhuszonnyolcas = nagyon erőszakos.

Miskolci = dörzsölt, vagys ravasz ember.

Tarhás (ezt a szót én csináltam, a zsidózsargon tarhener szó- ból származik) = koldus, kéregető.

Vágó, durrantó (ezt a két szót is én csináltam) = segély kérő.

Kicsinálni valakit=jól elverni, tönkre tenni.

Egy mázsa = egy évi fogház.

Piti (a francia petit szóból származik) = jelentéktelen, semmit- mondó.

Flágó (a francia flacon szóból származik) = pezsgő.

Pojác, pojáca = színész.

Pista = bolond.

Hangyás (tőlem származik) = bogaras, bolond.

Macska = leány.

Lokál = éjszakai mulató.

Bekávézott = berúgott.

Góré —főnök.

Szintén zenész = szintén okos ember.

Kaszomány=kassza.

Hóhemslagolni=valakit kiokosítani.

Diri = direktor.

Tulaj = tulajdonos.

Skacski = löverseny.

Felvágni = hencegni.

Sáros (tőlem származik) = adós.

Fázós = félős.

Pali —balek.
 Lómondó (tőlem származik) — tipszter.
 Biboldó=zsídó.
 Piskó = zseb.
 Achrempiskó = hátsózseb.
 Cimbi=cimbora.
 Árja-macesz=lángos.
 Ripi = riporter.
 Papek =bot.
 Nimolé=egy vasa sincs.
 Szajré —lopott árú.
 Hipis=házkutatás.
 Gyertya = vigyázz, jön a razzia!
 Egy grandja sincs = egy vasa sincs.
 Stukker=pisztoly.
 Január=az illető.
 Szigorú = ügyész.
 Meszelős = rovtomultú.
 Plankolni=átdobni.
 Weizli (ausweisen szóból) = kitiltás.
 Brekele=morzsányi, kicsi, fiatal gyerek.
 Szróré=nagyúr.
 Betáncos = eintänzer.
 Ollósi = pederasztá, melege egyneműek iránt vonzódo.
 Samesz = szolgai teendőket végző ember.
 Slapaj = kiségitő.
 Ablakba kaszinó játékban a négyes kártya.
 Széles a dumája = sokat beszélő ember.
 Köpni = vallani.
 Vagány=vagabund.
 Zsiga=zálogház.
 Hadács = besúgó.
 Franka = szerelemből élő lány, aki nincs a rendőrségnél be-
 jelentve.
 Durmolni (a francia dormir szóból származik) = aludni.
 Fürjecske = kerítőnő.
 Savanyú = nincs formában.
 Fiatal = kezdő, naiv.
 Öreg = hozzáértő, erőtéljes.

Berusszolva = befestve.

Leimista=aki biztosra megy.

Zi—zaj.

Zrikálni = ugratni.

Duma Fáni = sokat beszélő nő.

Stiftli = kezdő éjszakai nő.

Palizab=sósmandula. (Sajátom.)

És még igen sok ligeti szót tanultam meg s gazdag szógyűjteménnyel megrakodva, éjjel büszkén állítottam be, mint új Kazinczy Ferenc az Erdélyi borozóba. Azzal kezdtem Krúdy Gyula és Báttaszéki Lajos előtt: kint voltam délben a ligetben.

Báta kacagva felkiáltott:

— A ligetben?! Talán a lizsében?

Ekkor született meg ez az új szó, amely azóta olyan gyakran szerepelt operettekben, kuplékban, kabaré-tréfákban.

Nagy vita indult meg, mert ekkor már két alvilági nyelv kezdett mérközni egymással. Az egyik a nemzetközi tolvajvilágé (ennek szókincsét Spiegel Náci ismerte legjobban) és a ligeti jassz-dumáé.

A nemzetközi tolvajnyelv szavainak legtöbbször a héber nyelvből származik. És most ismertetek néhány nemzetközi tolvaj szót és azok etimológiáját:

Hé= rendőrség.

Kiberer = detektív.

Ciercli = cigaretta.

Cinkelt kártya = megjelölt kártya.

Fuksz = arany.

Strang = lánc.

Stein = brilliáns.

Rolmann = vasút.

Spi = főnök.

Spizin=tulajdonosnő.

Csáringér = pincér.

Brencsáringér = fizetőpincér (vagyis égető pincér, fizetni, „égetni”, ami mindig kellemetlen.)

Jad=kéz.

Csáró = tányér.

Sé=óra.

Mokembé = Budapest.

Mokemwof = Bécs.

Medina = vidék.

Cho (choszen)=vőlegény, gavallér.

Kali = szerető.

Csórókali = tolvajnő. (Csóró cigány szó, annyit jelent, mint szegény).

Wirtigli = valódi.

Galach = keresztény pap.

Jájin = bor.

Somajer = feketekávé.

Néger = örömlégy.

Zéwacher = bűnöző.

Csaj = leány.

Raj = úr.

Baroraj = nagyúr, gavallér.

Abrámer (lerámoló) = strici.

Achas = színész, artista.

Jofe = aranyos, kedves.

Sábeszkóbi = ha sikerül meggazdagodik, ha nem sikerül, óvadásikkasztásért a börtönbe kerül, ezzel egyenrangú és értelmű szó a sólet=vagy sikerül, vagy nem.

Szimhe=öröm.

Tikve = fürdő.

Kífirundzwanzigolni = kijátszani valakit.

Birroy=sör.

Gágerozó = sokat fecsegő ember.

Majréja van = fél.

Szliácsra menni = bevallani.

Stokerau = zálogház.

Vamzer = besúgó.

Szlovenolni= aludni.

Bájisz = ház.

Szundizni = aludni.

FŐVÁROSI ORFEUM-KÁVÉHÁZ.

Gyakran jártunk ide Krúdyval és Battával. Mint neve is mutatja, ez a dicső korszakbeli Fővárosi Orfeum-kávéház volt. A mai Moulin Rouge helyén. Muncy Lajos, később Vörös Elek cigányzenekara muzsikált benne. Ez volt akkor Pest legelőkelőbb éjszakai helye. Olyan elegáns híre volt, hogy én először egyedül alig mertem bemenni, hiszen nem is igen volt pénzem hozzá, még kezdő hírlapíró voltam. Leültem a bejárat melletti legelhanyagoltabb asztalhoz (árva gyerek) s nagyon szerényen feleltem a pincérnek arra a kérdésére, hogy mit parancsolok.

— Két tojást pohárban! — szoltam halkan, hiszen ez volt a legsnassabb rendelés egy éjszakai lokálban, de én éhes voltam. Szinte illetlenség volt két tojást pohárban rendelni, de mit csinál az, aki éhes és nincs elegendő pénze. S, hogy ne lássam egészen smucignak, rendeltem egy üveg sört is hozzá. Akkoriban ezen a részen (mely söntésnek számított), ültek a Fővárosi Orfeum artistái. Nagyon irigyeltem őket, mert a pincértől megtudtam gázsijukat. Volt olyan, akinek napi 100 korona volt a fizetése, az enyém pedig kettő.

A kezdő hírlapíró kinyitotta a szemét s elszédült a miljófől, a ragyogó éjszakai dámák eleganciájától és szagától. Ezekért még sikkasztani is érdemes — gondoltam. Egyszerre mindbe szerelmes lettem, aminthogy szerelmes lettem az egész pesti éjszakába. Persze a delnők rám se hederítettek, pillantásra sem méltattak; sör volt előttem. Én pedig szaharabeli szomjúsággal néztem utánuk. Hédy Dédy, Bauer Stefi, Málnás Elza voltak a sztárok. Valójában csak büffé hölgyek voltak, ez volt a hivatalos elnevezésük, de pazar megjelenésükkel királynőknek látszottak. Allerdings, éjszakai királynőknek. Hédy Dédy, aki valamennyi közt a legszebb és a legpompásabb volt, Szomorj Emilt, az akkor még kezdő snájdig színi-

kritikust tüntette ki kegyeivel. Az egész hírlapírói társadalom irigyelte is ezért.

Későbbén már bátrabban jelentem meg a helyiségben Krúdyval és Báttával, hiszen Krúdy és Batta pezsgős palik voltak. Muncy, Vörös Elek igen gyakran muzsikált nekik.

Sokszor ellibegett előttünk Mágnás Elza, aki a pávánál gögősebb volt, fehér selyem ruhájában. Még vissza se köszönt nekünk. Pedig kissé demokratikusabb érzelmű is lehetett volna, hiszen szegény tót-paraszt családból származott. Pesti szereplését a Royal-szálló éttermében kezdte, mint mosogatólány, majd egy idősebb nő támogatásával bekerült a Fővárosi Orfeum büffehöigyeinek gárdájába. Még kartársnőivel is alig érintkezett, lehetőleg csak az üzletvezetővel és a szeparépincérrel állt szóba. Mágnás Elza ellentétben kartársnőivel, nyúlánk, szilfid testalkatú volt. Hédy Dédy és Bauer Stefi női gránátosoknak látszottak (Frauen-Bataillon!) és hasonló volt a többi is. Akkoriban az volt a szép nő, akinek vonzó arcán kívül telt lábikrái (vádli) és duzzadt keblei voltak, a csipőjük ellenben hernyószerű volt, úgy össze volt fűzve. Mágnás Elza járása szinte susogott, kísérteties volt szőke hajával, sápadt arcával és folyton rángatózó ajkaival. Azért nevezték el Mágnás Elzának, mert mágnás-bolond volt, nála csak a mágnás számított úrnak, gavallérnak. Akik pénzügyletekkel foglalkoztak, azokkal nyilvánosan nem mutatkozott, ezekkel csak a szeparéban búj el.

A kávéház főpincére (sajnos a nevét elfelejtettem), a legkorrektebb zsentlemen volt. Több évtizedes pályafutása alatt sohasem számított többet, sohasem volt „anstandj”, nála mindig a vendégnek volt igaza, még akkor is, ha nem volt igaza, minden reklamációt halkán, szinte szótlánul vett tudomásul.

A Fővárosi Orfeum kávéházának volt egy zongoristája, Breitner Karcsi, aki csak a szeparékban játszott. Minden szeparéban volt egy zongora. Breitner Karcsi óbudai gyerek volt (ezt büszkén hirdette) rosszul zongorázott, kottát nem ismerő tapőr volt, de remekül tudta kívülről az összes bécsi srámlí-nótákat. Akkoriban a Habsburgok alatt, a magyar urak, különösen az arisztokraták szerint az volt az elegáns dolog, ha valaki bécsi nótákkal mulatott. Breitner sohasem nézett hátra, ha zongorázott, ezzel demonstrálta, hogy ő diszkrét, akit nem érdekelnek az intimítások.

Pesti úgynevezett gassenhauerek akkor még nem voltak. Zer-

kovitz Béla teremtette meg őket. Az akkor még ismeretlen nevű Zerkovitz Bélának, aki a M. Á. V. mérnöki hivatalában dolgozott, első nagy sikere a Berger Zsiga volt. Gyárfás Dezső énekelte három éven keresztül frenetikus sikerrel. Gyárfás az én szmokingomban debütált az orfeumban és én erre nagyon büszke voltam.

A Fővárosi Orfeum kávéházával határos volt az Andrassy-úton levő Français kávéház és a vele szemközt levő Helvetia kávéház. Ide jártak a találkahelyek tulajdonosai és az „árú.” A békebeli vidám Pestnek ezekben a centrumokban, ezeken a szerelmi tőzsdéken tették könnyűvé az ismerkedéseket és azok lebonyolítását. A Helvetia kávéháznak Reich bácsi volt a tulajdonosa, *Szinie* csillogott mindig a tisztaságtól, briliáns gyűrűket hordott az ujján és briliáns gombok voltak az ingében. Reich bácsi rosszszól hallott. Egyesek szerint azonban csak szimulálta ezt, a kölcsönkérők ellen.

Szólt a zene s ha valaki kölcsönkért tőle, hangosan mondta:

— Mít akar, nem értem?

Végül is úgy harsogta ezeket a szavakat, hogy a kölcsönkérő megriadt a nyilvánosság figyelmétől és abbahagyta a kérelem előterjesztését.

RUDNAY BÉLA

Minden idők legkiválóbb és leghatalmasabb budapesti főkapitánya. Közigazgatási pályán kezdte, földbirtokos is volt. Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt lett országos hírű. Az elégedetlenkedő, ellenzékieskedő vármegyék élére őt állították főispánnak.

Bánffy Dezső mondta:

— Rudnay Isten ostroma, az majd rendet csinál!

S egyszerre három vármegyének volt a főispánja. Bánffy azután budapesti főkapitánynak nevezte ki. Rudnaynak Sélley Sándor volt az elődje, akit miniszteri tanácsosi rangban a belügyminisztérium rendészeti osztályának élére állítottak.

Rudnay remek rendőrgenerációt nevelt, ő alatta tűnt fel: Bérczy Béla, Kalmár Béla, Krecsányi Kálmán, Beniczky Tamás, Török János, Koós Géza, Kerny Aurél, Illek Aladár, Sándor László, Marinovich Jenő, Sajó Sándor, Szentkirályi Béla, Keresztessy Gyula, Baksa János, Dóra Sándor. A tisztikar nemcsak rendkívül módon becsülte, hanem egyszerűen imádta Rudnayt igazságszeretete miatt. Remekül tudott bánni alantasaival. Személyi kérdésekben protekció nem érvényesülhetett.

Rudnaynak a tekintélye szinte félelmetes volt. A rendőrtsztek, akiket kihallgatásra rendelt, szívdobogva, remegve jelentek meg előtte. A legtöbbje azonban derülten hagyta el a szobáját. Rudnay úri bánásmódja lebilincselő volt.

Főkapitány létére tagja volt a Nemzeti Kaszinónak is. Akkoriban még sokkal nehezebb volt bejutni a Nemzeti Kaszinóba, mint ma, de Rudnayt, aki Ferenc József kedvence volt, fel kellett venni.

Rudnay engem is nagyon szeretett. Dacára annak, hogy én fiatal hírlapíró voltam, szabad bejárásom volt hozzá. Nagyon szeretett velem diskurálni, rendőrügyekről, az éjszakáról, társadalmi

és politikai eseményekről. Tulajdonképpen Rudnayval való intim összeköttetésemnek köszönhetem, hogy a tisztikarban is tekintélyem volt. Neki köszönhetem, hogy a rendőrség egész apparátusa előttem úgyszólván semmit se titkolt. Aki a főkapitánnyal van intim viszonyban, az nem lehet indiszkrét, az nem árthat, csak használhat a rendőrség intézményének. Így is volt, nem éltem soha vissza azzal a bizalommal, amellyel megajándékoztak. Tudtam hallgatni (ami nagyon nehéz), tudtam titokban tartani nagy rendőri eseményeket, ha ezt a rendőri érdek kívánta, ezért viszont jutalmul szinte prioritást élveztem a rendőri események nyilvánosságra való hozatala tekintetében.

A darabont idő kezdetén a király, Fejérváry Géza darabont miniszterelnök ajánlatára, Rudnayt nevezte ki szinte korlátlan hatalommal Budapest székesfőváros és Pest vármegye királyi biztosává.

A hírt úgy tudtam meg, hogy Horváth bácsi, Rudnay főkapitány ajtónállója egy reggel ezt súgta a fülemben:

— Azt hiszem, az „öreg” elmegy tőlünk.

— Honnan tudja, honnan gondolja?

— Égeti a papirosait. Én már Thaisz alatt itt szolgáltam, tudom, hogy amelyik főkapitány égeti a papirosait, az elmegy.

Bementem kétségbeesetten Rudnayhoz, olyan csapásnak éreztem a főkapitányi székből való távozását.

— Méltóságos Uram, nem akarom elhinni, azt hallottam, hogy méltóságodat kinevezik Budapest és Pest megye királyi biztosává.

— Honnan tudja?

— A belügyminisztérium elnöki osztályán hallottam. (Az ajtónállót nem akartam elárulni.)

Rudnay hosszas gondolkodás után:

— Hát igaz!

— Az isten szerelmére méltóságos uram és ki lesz az új főkapitány?

— Ezt még nem tudjuk, maga kire gondol?

— Nem kell ezen gondolkodni méltóságos uram, nem lehet más, mint Boda Dezső. (Ez a rendőrtisztviselő akkor rendőrtanácsosi rangban a közigazgatási osztály vezetője volt. Gyönyörű magyar férfi, remek behízelgő modorral, vagyonilag teljesen független és abszolúte intakt.)

— Boda? Nagyon hiú ember, de kitűnően tud majd reprezentálni. Tudja mit, ő lesz!

— Méltóságos uram, nekem nagy érdekeim fűződnek ahhoz, hogy Boda ezt tőlem tudja meg. Megengedi, hogy közölhessem vele?

— Ha magának olyan fontos, mondja meg neki, egyben küldje be hozzám.

Rohantam a kacsARINGÓS első emeleti folyosón Bodához. Mikor beléptem, a következőket mondtam neki:

— Na most fogózz meg, mert úgy sem hiszed el amit mondok: Rudnay királyi biztos lesz, s te leszel a főkapitány.

— Vilikém, ne űzz velem áprilisi tréfát!

— Hét tudod mit, eridj most be Rudnayhoz és meg fogod tudni, hogy a hír megfelel a valóságnak.

(Miótán elmondtam neki a Rudnayval folytatott beszélgetést, Boda berohant Rudnay szobájába.)

Rudnay természetesen megerősítette a hírt.

Én az előszobában várokotam. Boda elérzékenyülten átölelt:

— Vilikém, örökre hálás leszek, nem kérhetsz tőlem olyat, amit meg ne adnék.

Néhány nap múlva elkövetkezett Rudnay installációs napja a budapesti városházán. Én már kora reggel ott voltam nála. Rudnay díszmagyarban állott, egész testében reszketve.

— Mi baja van, méltóságos uram?

— Nagy lázam van!

— És ilyen állapotban elmegy az installációra?

— Megyek, mert ha az installációt elhalasztjuk, azt fogják mondani, Rudnay gyáva. Rudnay pedig nem gyáva.

Feleségével együtt könnyögtünk neki, halasztassa el az installációt, de Rudnay keményen válaszolta:

— Nem lehet, megyek.

Attól kellett tartani, hogy az installáció botrányok között fog lezajlani, a szörnyű viharok, amik a királyi biztos kinevezése körül keletkeztek, ezt jelezték.

Az installáció azonban simán folyt le, ha jól emlékszem mindössze egy bizottsági tag jelent meg az installáción; a várostatyák így tüntettek Rudnay ellen.

Rudnay láza dacára, határozottan, keményen mondotta el az eskü szövegét, s az installáció végétért.

A pestvármegyei installáció hasonló módon folyt le, azzal a különbséggel, hogy a vármegyházából kivezettette a legelő-

kelőbb urakat, többek között Gulner Gyulát. Rudnay ellen ezért az eljárásáért kizárási indítványt is tettek a Nemzeti Kaszinóban.

Rudnay aztán eltűnt a közéletből. Alsózsemeri birtokán gazdálkodott. Nem találkozunk vele a forradalmi időkben, csendes visszavonultságban él. A trianoni szerződés alapján birtoka cseh impérium alá kerül. Rudnay már öreg, de továbbra is bátor ember marad. Nem tud megbarátkozni a cseh viszonyokkal, úgy hogy börtönbe is vetették. Néhány év előtt aztán meghalt. Két fia maradt: Lajos a bécsi magyar követ és Egyed, aki a mérnöki pályán működik.

JANKA

Nem ez volt a valódi neve, illendőségből változtattam meg, (ő volt a legismertebb és legkedvesebb szerelmi közvetítő és találkahelytulajdonos a Francais-kávéházban.) Teltidomú volt, valójában csak 24 éves, de harmincnek látszott, talán foglalkozása öregítette meg idő előtt. Minden éjszaka betértem a Françaisba egy pár virstlire és egy szilvóriumra. Így rendeltem a szilvóriumot:

— Adjanak egy szeszt!

Janka el is nevezett „szeszecskének”. Minden éjszaka odaült asztalomhoz, persze ha nem volt más dolga és ez a hajnali órákban gyakran megtörtént, hiszen alkalmazottainak már volt angazsmanjuk, amit Eötvös-utcai lakásában bonyolítottak le. Mint mondtam: minden éjjel leült hozzám és diskuráltunk. Nem tagadom, volt bennem valamelyes különös érdeklődés iránta. Hamis eleganciával öltözködött, de ragyogott a tisztaságtól. Ez abban az időben nagy erény volt, mert a nőknek akkoriban még nem volt meg a mai kultúrájuk a tisztaság tekintetében.

Az élnivágás szobrát kellett volna megmintázni Jankáról. Vonzódásom napról-napra erősödött iránta s bár nem beszélünk soha szerelemről, valahogy úgy éreztem, hogy én sem vagyok közömbös neki. Ha megjelentem, rögtön hozzám telepedett le. Nem voltam unalmas neki, sőt maga mondta, csak velem tud „dumálni.” Az emberek legtöbbször ugyanis hamis és buta, én úgy látszik egyszerűséggel és közvetlenséggel hatottam rá s talán azzal is, hogy nem jeleztem, hogy akarok tőle valamit.

Egy évi ismeretség után nagy esemény történt.

— Szeszecském, kísérjen haza — mondotta.

Már máskor is megtörtént ez, sőt mint kliens is szerepeltem a lakásában, tehát nem volt nagyon feltűnő az invit.

Hajnali öt óra volt, csöngetésre a házmester kinyitotta a kaput

és Janka, minden előzmény nélkül, mikor éppen búcsúzni akartam tőle, belökött a kapun. Bár ebből az erőszakos gesztusból sejteni kezdtem, hogy mik a céljai, mégis meglepődtem.

Bementünk az intézménybe, ahol csend honolt, úgylátszik már mindenki aludt. Engem bevezetett „saját” szobájába. Vadul nekiestünk egymásnak...

Jankában láttam a szerelem legtitokzatosabb bálványát, hiszen ő volt a szerelmi vásárok nagy rendezője. Iparát művészetel intézte! Milyen erotika loboghat az olyanban, — gondoltam — aki instrukciókat tud adni erotikában és ezt nem is tagadja. Valahogy úgy voltam vele, mint színházban a néző, aki ha egy Reinhardt-, vagy Ziegfield-előadást lát, nem a remek művészekre gondol, hanem azok zseniális rendezőjére.

A barátságom Jankával, amíg titokban maradhatott, örömteljes volt. De mikor kiderült, szégyenlenni kezdtem magam, mert olyan asszonnyal voltam barátságban, akinek nappal mindig szégyellnie kellett magát. Ki és mi lehetek én barátaim és ismerőseim szemében, ha egy ilyen Warrenné mesterségét folytató hölgyei vagyok jobban.

Szégyenérzetem arra ösztökélt, hogy szakítsak vele. Csakhogy ez nem ment olyan könnyen. Janka nem értette meg, hogy van közvélemény is, amelynek kritikája alól senki sem vonhatja ki magát, pláne ha valaki hírlapíró. Meg vagyok győződve róla, hogy sokan irigyeltek Janka tiszta vonzalmáért, s tudom, hogy ugyanezek voltak az erkölcsöt hangoztató hangulatsínálók. De a közvélemény ellen harcolni nem lehet és én könyörögtem Jankának, hogy tegyünk pontot éjszakai barátságunkra.

Janka azonban nemcsak hevesen tiltakozott, de lázadozott. Égő petróleumlámpa rámdobásával, vitriollal fenyegetődzött. Akkor még ezek voltak a divatos merényleti objektumok.

Passzív rezisztenciával, unalom gerjesztésével azonban elértem célomat és ebben segítségemre volt az is, hogy jelentkezett egy kiváló íróbarátom, aki hevesen, illetőleg szívós lassúsággal kezdett udvarolni Jankának. Egy ilyen asszonynak a szívét meghódítani azonban nehezebb, mint egy szabályos úriasszonyét. Janka már mesterségénél fogva is gyanakvó természetű volt, hiszen közletről látta a férfiak álnokságát és a hűség iránti érzéketlenségét.

Az író hosszas utánjárás után célhoz jutott, én pedig szabad lettem.

FOGHÁZBAN...

Még a Cséryék Magyarság-jánál történt, hogy cikket írtam Szeless Adorján, a Hentzi-szobor merénylőjének egy szerelmi ügyéről. A kezdő hírlapíró még tájékozatlan lévén a sajtótörvényben, minden tartózkodás nélkül közölte a szerelmi afférban szereplő hölgyek neveit is. Ebből baj lett! A megsértett anya és lánya sajtópert indítottak, A főtárgyaláson Agorasztó törvényszéki bíró elnökölt. Hiába hivatkoztam arra, hogy igazat írtam, csak nem áll módomban a bizonyítás a sajtótörvény ama rendelkezése miatt, amely szerint a női becsületsértés adatai nem bizonyíthatók. Hiába hivatkoztam arra, hogy még kezdő újságíró vagyok, aki nem ismer a sajtótörvényt, a szigorú elnök egy havi fogházra ítélte.

Mikor az ítélet jogerőssé vált, be kellett vonulnom a fogházba. Rendőri riporter voltam, mégse tudtam mi a fogház valójában. Annyit tudtam, hogy valakit bezárnak négy fal közé és így megfosztják a szabadságától. Hogy valójában milyen kínokkal jár, milyen fizikai és lelki szenvedést jelent, azt nem tudtam és sohasem hittem volna, ha át nem élem.

Kisfaludy volt a Markó-utcai fogház igazgatója. Jól ismertem ezt a kedves, régi vágású magyar urat. Mielőtt a lajstromba beírták volna a nevemet, csak arra kért, hogy miután előzékenységből a legmagasabb emeletre, a negyedekre, helyezett (ahol a legjobb levegő van), de egyben ez a női osztály emeletje, ne reagáljak a fogház női lakóinak kopogására. Én ezt mosolyogva, készséggel rögtön meg is ígértem. Kisfaludy megjegyezte, hogy nem olyan egyszerű a dolog, mint ahogy gondolom, de ha megtartom szavamat, úgy minden kedvezményt meg fog adni.

Felvezettek a cellámba. Egészen barátságos volt. Az ágy meg volt vetve (ez már Kisfaludy előzékenysége volt), benne egy kis asztal, egy szék és a W. C, amelynek ott szörnyű szaga van. Ez

volt az egyetlen kellemetlenség, ami az első pillanatban jelentkezett.

Rögtön lefeküdtem, mert az előző éjszakát átvirrasztottam. Remekül aludtam, vagy 18 órát. Álomszágban voltam, nem a fogházban.

A sajkás kosztot alig ettem. Nem ízlett. Sótlan, általában fűszermentes volt és az anyag minősége — becsületszavamra mondom — az se volt elsőrangú. A fogházban, nem úgy mint az óceánjáró hajókon, nincsenek luxus-éttermek. Az étkezéssel azonban nem volt baj, mert hoztam magammal elég kolbászfélét. Azt ettem reggel, délben, este.

Mit lehet a cellában csinálni, amelynek hossza mindössze hét lépés? Leültem az asztal melletti székre s mint a betyár a siralomházban, búsulni kezdtem. Aztán jelentkezni kezdett az unalom, a pállott unalom, amely az agy működését szinte megváltoztatja. Nem jutnak az ember eszébe vidám történetek, csak a szomorú eseményekre kezd emlékezni, végül aztán az unalom az agy egész raktárát betelíti. Mások vidáman isszák délutáni kapucinerüket, a frissen megjelenő lapokat olvashatják, társalognak, nevetgélnek, én pedig egyedül ülök, szomorúan, egyedül... Solo allein.

Ilyenkor mit tesz a fogoly? Előveszi a pénz után következő, legnemesebb és leghűbb barátot: a könyvet, a szép könyvet. Daudet, Dosztojewski, Jókai, Vörösmarty, Petőfi, Bródy Sándor enyhítették unalmamat, szomorúságomat. Naponta 12 órát is olvastam.

Semmi emóció, semmi változás, mindig ugyanaz a levegő, mindig ugyanaz a kísérteties csend, kivéve, ha egy szimuláns elordítja magát. Sokszor gondoltam arra, hogy mi történik egy fogházban, ha tűz támad, hogyan szabadítják ki a foglyokat, kiknek száma egy-egy fogházban több száz. Nem ütött ki tűz s így az élet a válással adós maradt.

Írással próbálkoztam, hozzányúltam a belletrisztikához, de ez sehogysem ment; én csak vérbeli riporter voltam, nem író, a belletrisztikát egyszer és mindenkorra már a fogházban feladtam.

A harmadik este, mikor lefeküdtem (ez 7 óra tájban volt), halk kopogás hallatszott a szomszéd cellából a falon keresztül. Annyit biztosan tudtam, hogy aki szinte mintha zongorázna úgy kopog: Nő! Vájjon ki és mi lehet ő? Az én cellámnak 12. száma volt, az övé volt a 11-es. A kopogás folyton erősödött. Szom-

szédnőm végül is aztán fortékat játszott ujjával a falon. A kopogás nyelvén akart beszélni velem. A temetői csendben hihetetlen izgalom vett rajtam erőt. Nő kopog, tehát illik neki udvariasan kopogással válaszolni. De eszembe jutott adott szavam (Kisfaludy!) s hősiiesen ellentálltam, pedig volt bennem valami bizsergető érzés, hogy ne maradjak adósa. Minek tettem meg a könnyelmű ígéretet? Dehát az adott szó szent. Erős leszek, jellemes, nem válaszolok, pedig nem került volna nagy fáradtságba, hiszen csak oda kellett volna állni a falhoz s legalább egy-kettőt kellett volna kopogni. Így kívánta volna ezt a foglyok közötti szolidaritás. Hej Kisfaludy, Kisfaludy, de ravasz ember vagy, de jól érted te a mesteriségedet!

A korrektség és az inkorrektség erői keltek mérkőzésre egymással bennem. Meg kell tartani a szavamát, de micsoda lelketlenség volt Kisfaludytól, hogy ezt az ígéretet kivette, „kierőszkolta” belőlem. Szerződő felek voltunk, de ő tulajdonképpen uzorát szegzett szembe velem, mikor engedményei fejében azt a fontos nyilatkozatot követelte tőlem.

A kopogás egész éjjel tartott. Hol halkán, hol erőteljesebben, néha tombolóan, aszerint, hogy a figyelőlyukon kukucskálo, aszbeszt cipőben járkáló fogházőr messze, vagy közel volt a cellánkhoz. A foglyok hallása a fogházban hallatlanul intenzívvé válik. Meghallanak olyasmit, amit a szabadban élő ember nem tud fogni. Ez a hallási képesség csak a kutyák szaglóképességéhez hasonlítható. Megnéztem az órámát, éjjeli 3 óra van. Ilyenkor hagytam volna el a szerkesztőséget és mentem volna el az Erdélyi borozóba, vagy a Fővárosi Orfeum kávéházába. Ott szól a zene, ott ülnek a gyönyörű nők gavallérjaikkal. Csicsegnek-csacsognak. Én pedig temető kriptájába vagyok bezárva. Igazság ez? Szomszédom változatlanul kopogott. Egyszerre rukkot adtam magamnak és visszakopogtam. A válasz kísérteties volt. Szomszédnőm olyan viharosan kezdett visszakopogni, mintha megbolondult volna. Az volt az érzésem, hogy dühöng a cellájában. Nem is olyan rossz szórakozás ez! Pezsgő, cigányzene helyett kopogás-játék a nagy ismeretlennel. Én is zongorázni kezdtem a falon, mindig nagyobb precizitással. Így társalogtunk egymással és lelkekre mondom a társalgásnak ez a módja nemcsak hogy nem volt unalmas, de egyszerűen lebilincselő. Még az arcom bőre is reszketett, a szemem kidüledt, annyira látni akartam a fehér falon keresztül a kopogás

művésznőjét. Már-már a kopogáson keresztül szinte megértettem, hogy mit akar. A kopogásnak ez a virtuóza nagy repertoárral rendelkezett. Néha úgy éreztem, hogy Beethovent játszik, mert felvitt a magasságba és le a mélységbe.

Csak egy percre láthatnám, mit nem adnék érte...

Hajnalba aztán nagynehezen elaludtam. És az Isten mindig segít. S bár a magasságos Istennek temérdek gondja van, de sok dolga közt, nem feledkezik meg a foglyokról sem. Reggel 9 óra-kor, amikor bejött a szobámba Liszka néni, az öreg tolvajnő, hogy budoáromat kitakarítsa, egy összegöngyölt kis papíron szerelmes levelet hozott. A szomszédnőm írta. Előkelő írás, amelyben jelezte, hogy tudja ki vagyok, miért vagyok elítélve, véletlenül meglátott, amikor cellámba felvezettek, az Isten szerelmére nagyon kér, hogy kopogjak minden éjjel vissza, nem lesz belőle baj, mert neki már nagy rutinja van, ő tudja mikor lehet kopogni. Aláírás Sz. Julianna, huszárkapitány elvált felesége.

A kulcsártól megtudtam, hogy lopásért van elítélve másfél esztendőre.

— Szép? — kérdeztem a kulcsártól.

— Szerkesztő úr, én már régi ember vagyok, de ilyen finom, elegáns szépasszony még nem volt a negyedik emeleten.

— Kulcsár bácsi, kap tőlem 10 koronát, ha módot ad rá, hogy a 11-est egy pillanatra megnézzem.

— Majd mikor levezetik a sétához, véletlenül nyitva marad az ajtaja és benézhet.

A nagy pillanat bekövetkezett! Mintha Monna Vanna állt volna előttem. Az egész csak két másodpercig tartott, de örökre bevésődött agyamba, szívembe Julianna finom alakja, gyönyörű metszésű arca, észbontóan szép szőke haja.

Az egy órai séta alatt csak rá gondoltam. Fogházban lenni, teljes tehetetlenségre utalva lenni és a szomszédos szobában egy ragyogó nő, akinek a korzón mindenki utána nézett volna... Kín... Kár volt elkezdeni, mert Julianna a fogházban számomra a meg nem szűnő szerelmi vágyódást jelentette. Majd megboldultam.

Attól fogva minden éjszaka beszélgetés helyett kopogással intéztük el fogházi szerelmünket, ő majdnem mindennap küldött levelet Liszka nénival, de én nem mertem válaszolni. Nem volt

gavallér dolog. Aida hősiesebb volt, élve temettette el magát Radamessel együtt.

Egy hónap helyett csak 15 napot ültem. Rudnay Béla, a hatalmas budapesti főkapitány közbenjárására megszakították büntetésemet. Két hét után váratlanul szabadultam. Mikor bőrdíjaimmel távoztam, Julianna már tudta, hogy szabadulok és elhaladván célja előtt, ezt súgta ki a figyelőlyukon:

— Drága, küldjön egy tulipános levelezőlapot!

KECSKEMÉTHY GYÓZŐ

Még kezdő riporter voltam... Fűtött az ambíció, hogy valami nagy újságírói leisztungot produkáljak. Ekkor a Magyar Hírlap-nál voltam. Kevés összeköttetéssel rendelkeztem, ez pedig nagy lehendikepelése a riporter sikernek. Még alig ismertek a rendőrségen, az összeköttetések és kapcsolatok hiányát szorgalommal igyekeztem pótolni. Szerelmese a mesterségnek, valóban rendkívül szorgalmas voltam. Hozzám hasonlóan szorgalmas riporter talán egy volt, aki később jelentkezett a pályán, az agár külsejű Szamosi Armand.

Leselkedtem az eredeti hírekre, mert a Hírscarnokból, az akkori rendőri könyvatosból a híreket kivágni, leragasztani és adjusztálni iparos munka volt. Utáltam! Valami rendkívülit kellene produkálni, amivel ismertté tehetném nevemet és ezzel kapcsolatosan megmutatni azt is, hogy értek az újságíráshoz.

A szerkesztőség hivatalos órája délután 5 órakor kezdődött, de én már két órákor beállítottam a rendőri sajtóirodába. Ekkor kezdődött az úgynevezett rendőri ügyelet, amely egy kapitány, vagy tanácsos vezetése mellett néhány tisztviselőből és valamelyik detektívcsoporthoz állott. Délután két óra után ide futott be minden panasz, ide jelentettek be minden rendőri eseményt, déli két órától reggeli nyolc óráig. Mikor már az esti lapok riporterei eltávoztak, én egyedül voltam a rendőri sajtóirodában s kiállottam a Zrínyi-utcai kapuba, figyelve, érkezik-e panasztevő. Aki belépett a kapun, attól megkérdeztem, mi járatban van? Az illető azt hitte, hogy rendőrségi ember vagyok, természetesen elmondta, hogy mi a panasz. Így csaltam ki egy-egy eredeti kis rendőri hírt.

Kecskeméthy sikkasztásának a napján is a sajtóirodában tartózkodtam. Körülbelül fél 3 óra tájban szinte özönlöttek a detektívek be a kapun. Mindegyiknek bot volt a kezében. Akkor ez volt

a szimbóluma a detektíveknek, hiszen a legtöbb detektív közrendőri sorból került elő. Jöttek-mentek! Zajjal és rohanással s szinte azt éreztem, hogy a pokol kapui nyíltak meg. Én pedig senkit se ismertem közülük. Bátorságot gyűjtöttem magamnak és megszólítottam az egyiket. Bemutatkozva neki, megkérdem, hogy mi történt. A magas, kínai arcú, félelmetes tekintetű detektív goromba ember volt. Nem is válaszolt.

Nem sértődtem meg, a siker érdekében sértést is zsebrevág az ember. (Jóval később tudtam meg, hogy ez a detektív a betörők réme és pofozója: Sárközy Sándor volt.) Mit csináljak? Majd pofára szólítok meg egy másik detektívet és figyelve a jövő-menőket, megláttam egy alacsony, testes, szőke hajú, kékszemű detektívet és utána mentem. Ennek is bemutatkoztam. Ez jó ember volt! (A híres Emesz detektív.)

— Kisöcsém — mondotta —, Kecskeméthy Győző félmillió koronát sikkasztott, de most aztán menjen, én nem szoltam egy szót sem.

És elrohant. Bementem a központi ügyeletre, ahol Arányi Taksony kapitány volt az ügyelet vezetője. Neki is bemutatkoztam azzal, hogy részleteket szeretnék tudni a nagy sikkasztásról.

Arányi Taksony olyan izgatott volt, hogy szinte toporzékolva ezt kiáltotta felém:

— Távozzék azonnal, mert rögtön letartóztatom.

De hát édes Istenem, a mag megvolt, Kecskeméthy Győző félmillió koronát sikkasztott. Elindultam egy korona néhány fillérel zsebemben nyomozó útra. Délután öt órakor felhívtam a szerkesztőséget és közöltem a segédszerkesztővel, Seffer Lászlóval a nagy eseményt. Jeleztem, hogy óriási az anyag, legyen csak nyugodt, ha teljesen befejeztem a nyomozást, bent leszek a szerkesztőségben. Tökémet villamosra költöttem (a kis munkatársnak még nem volt szabadjegye) s éhesen izgatottan érkeztem meg este kilenckor a szerkesztőségbe. Amikor beléptem az ajtón, Seffer revolvert rántott elő, hogy agyonlő. Micsoda gazság ez, ilyen későn jönni a szerkesztőségbe? Én szinte összerogyva a fáradságtól, bementem Márkus Miksához és majdnem sírva panaszoltam el, hogy milyen jutalmat kaptam hősiek fáradozásomért.

Márkus megsimogatott, a Szabadság-kávéházból rántottát, sört, cigarettát rendelt és szépen megkért, fogjak hozzá a tudó-

sítás megírásához. Ekkor még nem volt írógép, saját kezemmel, ceruzával írtam meg a tudósítást, egészen egyedül. A riport négy nyomtatott oldalból állott. És másnap mikor bejöttem a szerkesztőségbe, Márkus Miksa kezét szorított velem, gratulált és azt mondta, hogy az enyém volt a legjobb tudósítás.

Én ekkor még mindig nem aludtam, mert a fiatalember bolondos eszével elhatároztam, hogy én kézrekerítem Kecskeméthy Győzöt. Fotográfiájával végigjártam a mulatóhelyeket, a külvárosiakat is, mindenütt megkérdezve, nem-e láttak egy ilyen külsejű embert. Délután öt óraker megírtam második tudósításomat és aztán bementem a főkapitányságra újabb anyag megszerzése végett. A fáradtságtól összeomolva, lefeküdtem egy kemény padra és ott elaludtam. Ez a pad a bünyügyi osztály második emeleti folyosóján állott. Egyszerre csak valaki felébresztett. Rudnay Béla, a főkapitány volt, aki ismert.

— Na fiam, maga itt alszik?

— Méltóságos főkapitány úr, én még nem aludtam, annyira izgat ez a nagy bűncselekmény.

— Na, most szépen menjen haza, aludja ki magát.

Szokatlan dolog volt, hogy Rudnay este tíz óra tájban a bünyügyi osztály folyosóján jelenjen meg. Utána néztem, hova megy. Bement Arányi Taksony hivatali szobájába, ahol a rendőrség vezetői Rudnay elnöklete mellett titkos tanácskozást tartottak. Vártam, vártam, senki se jött ki a szobából, egyszerre csak mégis elhagyta a szobát Bérczy Béla, a híres nyomozó.

— Mi újság kapitány úr?

— Fiam menjen haza, mert erről úgy sem tudhat meg semmit.

Én azonban ott maradtam, járkáltam a bünyügyi osztály folyosóján, egyik cigarettát a másik után szívtam. Egyszerre csak az egyik sikátorból hangok ütötték meg a fületem. Erre a sikátorra vezetett Arányi Taksony szobájának második ajtaja, de ez az ajtó állandóan zárva volt. Közelebb húzódtam az ajtóhoz, amely előtt egy szemetesláda állott. Az ajtón keresztül egész jól hallottam a tanácskozáson résztvevők hangjait. A kulcslyukat felfelé fordítottam és szerencsémre a belső kulcslyukban sem volt. Ezen a kulcslyukon keresztül remekül láttam, hogy mi történik a szobában és kitűnően ki tudtam hallgatni a titkos tanácskozást.

Rohantam a telefonhoz és leadtam a titkos tanácskozást drámai formában, a legkisebb nüansokat sem hagyva ki, például ilyet,

hogy Markovits Ince fogalmazó elővesz egy kékes-zöld papiroost és írja a jegyzőkönyvet, amelyet Bérczy Béla diktál.

Ennek a tudósításnak az volt a pikantériája, hogy a rendőrség hivatalos kommunikációjában azt állította, hogy nyomában van Kecskeméthy Győzőnek, ezzel ellentétben a titkos tanácskozás alapján kétségtelenül meg lehetett állapítani, hogy a rendőrségnek sejtelve sincs arról, hogy hol jár.

A titkos tanácskozás végeztével megint megszólítottam Bérczy Bélát a Zrínyi-uccában.

— Hova megy kapitány úr?

— Kedves barátom ne kérdezzen és kérem magát, ne kövessen. Nem mondhatok semmit.

– Úgyis tudom, hova megy kapitány úr, a szolga lakására, aki a pénzes táskát vitte, ott házkutatást tart.

Bérczy futólépésben menekült előlem. Másnap reggel, mikor Rudnay elolvasta a tudósítást, szinte dühöngött. Azonnal Bérczyt rendelte magához, őt gyanúsította ugyanis az indiszkrécio elkövetésével. Bérczy becsületszavára jelentette ki, hogy ő nem közölt velem semmit. Rudnay a becsületszó dacára kételkedett, mire Bérczy odadobta a kardját Rudnay elé. A főkapitány azonnal bezáratta a sajtóirodát, engem pedig örökidőkre kitiltott a főkapitányságról.

Megvolt a külön riporterri szenzáció, az irodalmi berkekben napokig rólam beszéltek. Minden kolléga előtt ismertté vált a nevem.

Nem mehettem be a főkapitányságra, de tovább nyomoztam, rendőri segítség nélkül.

Mindig az volt a szokásom, ma is az, ha gyalog megyek, hátranézek, nem-e követ valaki. Erre nem lehet ráfizetni! Egyszer csak észrevettem, hogy egy ember engem követ. Hogy bizonyos legyek a dolgomban, bementem egy kis mellékutcába. Ha oda is utánam jön, akkor biztos, hogy nyomozó és utánam jár. Én szólítottam meg őt:

— Ön ugyebár detektív, s utánam nyomoz?

— Igen, én Bezdegh defektív vagyok! (Te jó Isten, a leghíresebb defektív áll előttem és én nem ismerem.)

— Nézze kedves Tarján úr, én azt a megbízást kaptam magától a főkapitánytól, hogy megállapítsam, miként jutott ön a titkos

tanácskozás adatainak birtokába, (Az okos ember így folytatta:) Talán megmondhatja?

— Persze hogy megmondhatom.

És elmondtam a dolgot, úgy ahogy most itt leírtam.

Bezdegh rohant a főkapitányhoz! Azonnal helyszíni szemlét tartottak a szemetesládánál levő ajtónál és megállapították nappal is és este is, hogy a kulcslyuk valóban árulója lehetett a titkos tanácskozásnak.

Rudnay kitiltó határozata ellen az Újságírók Egyesületének választmányához fordultam. Vészi József elnöklete alatt olyan határozatot hoztak, hogy bár igaz, hogy indiszkréciót követtem el, de a szóbanforgó újságírói eljárás nem alkalmas arra, hogy az újságírói etikaellenességet megállapítsa s ezért arra kéri majd meg a főkapitányt, hogy határozatát megváltoztassa.

Néhány hét múlva már kedvező volt az atmoszféra, Rudnay engedékeny volt és kitiltó határozatát visszavonta. Ez az eset a dokumentációja annak, hogy az újságírónak mindenütt jelen kell lennie, még ott is, ahol nem szabad, az újságírónak mindenhova bejárásának kell lennie, még a kulcslyukba is.

BODA DEZSŐ

Az a körülmény, hogy Rudnayval intim viszonyban voltam, szinte hihetetlen erővel izmosította riporteri tekintélyemet. Akit Rudnay kitüntet a bizalmával, azt bizalmába fogadja az egész testület is és csakugyan mindenki, tisztviselők, detektívek egyaránt megkülönböztetett bizalommal voltak irántam. Nekem mindent elmondtak, még azt is, amit nem volt szabad közölni, természetesen azzal a feltétellel, hogy nyilvánosságra akkor hozom, ha már nem véthetek a nyomozás érdekei ellen,

A tisztikarból legjobb barátaim voltak: Koós Géza, Kalmár Béla, Kerny Géza, Szentkirályi Béla, Illek Aladár, ha ezek inspekciosok voltak valamelyik mulatóhelyen, én ott mindig felkerestem őket. Kitüntetett még bizalmával Krecsányi Kálmán, Sándor László és Hetényi Imre, aki kollégám volt, majd Tisza István kívánságára kinevezték detektív-felügyelőnek. Mindjárt kimagaslott egyéni, invenciózus rendőri tehetségével.

Tekintélyem nem csorbult Boda alatt sem, sőt talán még növekedett. Boda meghívott családjához vacsorákra is. Kezdetben a legbizalmasabb baráti viszony volt közöttünk. Boda nem feledkezett meg Ígéretéről és nem egyszer mondta, hogy hálája jeléül jobb anyagi viszonyok közé akar juttatni. Azt mondta, hogy jövőre Osbudavára, vagy a Fővárosi Orfeum koncesszióját az én nevemre állíttatja ki, mire én azt feleltem, hogy nagyon köszönöm, de ezt nem kérem, elhallgatva azt, hogy erőszakos protekció lett volna. Nyilvánosan rátukmálni egy nagy vállalatra engem, mint engedélyest, ez sok szóbeszédre adott volna alkalmat. Később azt mondtam, hogy majd jelentkezem kérésemmel.

Közben már tárgyalásokat kezdettem Wabits Lujzával, aki akkoriban ősbudavárában egy pezsgős pavillon bérlője volt. Ennek az üzletnek úgyszólván semmi rezsije nem volt, ezzel szem-

ben ömlött a pezsgő. Divat volt odajárni, mágnások és általában vagyonos emberek voltak a látogatói; legalább annyi francia pezsgő fogyott, mint magyar és a lumpok Balogh Károly cigány-muzsikája mellett mulattak. Később Wabits Lujza az ösbudavári Moulin Rouget is kibérelte. Itt már táncszámok is szerepeltek és ennek a vállalatnak a vezetésével Lantos Adolfot a pesti éjszaka koronázatlan királyát bízta meg, ő maga pedig tovább a pezsgős pavillont igazgatta. Két év alatt az okos és takarékos Lujzának százezer koronás betétje volt a bankban.

Ismerve Wabits Lujza vállalkozási kedvét és szellemét, azt az ajánlatot tettem neki, hogy építtessen egy szórakoztató helyiséget, amely otthona lenne az akkor még ismeretlen magyar kabarének. Ezt megelőzően már Parisban jártam, tanulmányoztam a kabarékérdést és az volt az érzésem, hogy Pest humora, kedvsége, okossága rendkívül alkalmas volna a magyar kabaré megteremtésére; annál is inkább, mert olyan Parisban járt fiatal magyar írók állottak rendelkezésre, mint Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Nagy Endre, Szép Ernő. Azt is tudtam, hogy igen sok tehetséges fiatal zeneszerzőnk van, aki nem tud érvényesülni. A színészekre pedig nem volt gondom, hiszen annyi tehetséges kezdő volt köztük. Szóval alapítsunk egy magyar kabarét. Lujza azt mondta, belemegy a dologba, de csak egy feltétellel, hogy a kabaréval kapcsolatosan legyen egy tánclokál is fölötte, vagy alatta. Lujzával megállapodtunk, hogy tekintélyes fix fizetést kapok és a kabaré jövedelme után (amelyben Wabits Lujza egyáltalában nem bízott) jelentős százalékot.

Akkoriban játszási engedélyt szerezni nem volt könnyű dolog, de úgy éreztem, ha én kérem, nem ütközik akadályba, hiszen Boda Ígéretére támaszkodtam.

Márkus Gézával elkészítettük a terveket. A Hajós-utca egy ingatlanát szemeltük ki a kabaré és a tánclokál céljaira és megjelentem Bodánál, kérve az engedély megadását. Még nem volt magyar kabaré. Még nem szerepelt Kondor Ernő, Nádas Sándor, Faragó Géza, Nagy Endre. Még nem született meg a Teréz-körúti Bonbonnière.

Kértem Bodától az engedélyt. Boda azt felelte: a kabaréra megadja, a tánclokálra nem. Erre magyarázni kezdtem Bodának, hogy Wabits Lujza csak akkor alapít kabarét, ha tánclokálra is engedélyt kap. Boda azonban határozottan kijelentette, hogy új

tánchelyiségre nem ad engedélyt. Azt mondtam, akkor Lujza nem csinálja meg a dolgot, mire ő azt felelte:

— Szerezzél más pénzbembert!

— Én szereznék, de nincs. Kornfeld Zsigmond (akkor a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója), nem vállalkozik kabaré-alapításra.

És Bodát nem lehetett meggyőzni. Makacs ember volt és semmi szín alatt nem volt hajlandó megadni az engedélyt. Szégyenkezve vallottam be Wabits Lujza előtt, hogy tévedtem, akcióm kudarcba fulladt.

Bosszantott nagyon, hogy Bodában csalódtam. Boda akkor még kezdő főkapitány volt, én pedig még meggondolatlan tüzes fiatalember, nem voltam gyáva, sőt bátor és a sajtóíródában nyilvánosan kritizálni kezdtem főkapitányi működését. Akkor is voltak besúgók bőven és Boda megtudta, hogy ellenzékje lettem.

Boda bosszúálló természetű ember volt és mindenkit lehengetelt, aki útjában állott. Így tett néhány tisztviselővel is, például Krecsányi Kálmánnal. Elhatározta, hogy engem is eltávolít.

Nagy aparátussal kutatni kezdett múltam után, van-e benne olyasmí, amivel nemcsak elgáncsolhat, hanem elbuktathat.

Boda ki akart vegezni! Várt, várt, hiába várt. Tarján Vili nem tesz, nem is tehet ugyebár semmi olyat, ami miatt a kezéből ki lehet a tollat, vagyis a ceruzát ütni. Na, végre kapott egy tippet a főkapitány. A fülébe jutott egy dolog, amit az ellenségei terjesztettek Tarjáról. Kinek nincsenek ellenségei. Olyan tisztátalan dolog, hogy utálok elmondani. Természetesen becsületbevágó ügy, amiért eljárás lehetett indítani ellenem. Barátaim mind tudták, hogy egy szervezett bosszúhadjáratról van szó. A kezemet szorongatták, a vállamat veregették: Ne félj Vilikém, semmi bajod se lesz. Ők tudták, hogy ártatlan vagyok. De én szégyeltem az utcára kimenni, úgy éreztem, hogy az ismeretlen járó-kelők csak arról beszélnek, hogy Tarján becstelen fráter. Az más világ volt kérem, egy tisztességes ember a gyanúnak az árnyékát se birta az arcán.

Miután nagyon szégyeltem magam az emberek előtt, még aznap felültem a berlini gyorsvonatra. A harmadik osztály kemény lócáján remekül aludtam és csak Oderbergnél, a vámvizsgálatnál ébredtem fel. Délelőtt érkeztem meg Berlinbe, amelyet most látam először.

BERLIN

Megérkezik egy 24 éves fiatalember, az amerikai tempóban fejlődő német világvárosba. Így fog hozzá új életéhez: olcsó hónapos szobát keres, s rövid kutatás után kibérel egyet az Elsasser-Strasse-n. Ez, mondjuk, a mi Rottenbiller-utcánknek felel meg. Német pedantéria, rend és tisztaság a szobában. Nagy megtiszteltetés ér: kapukulcsot kapok, mint ahogy minden lakó egy külön kapukulcs tulajdonosa. Furcsa volt először felmászni a szűk falépcsőn, lesétálni rajta éppen olyan különös, úgy kopogott a lábam rajta, mintha hollandi facipós táncot járnék.

Akkor még a panzió-rendszer nem volt kifejlődve, tehát nem étkezhettem off, ahol laktam. A Friedrich-Strasse-n kiválasztottam magamnak egy Aschinger-féle büffét. Aschingernek már akkor vagy száz büfféje volt Berlinben. Elhatároztam, hogy óvatos leszek, spórolni fogok, tehát mindössze egy frankfurtit rendeltem, amelyhez kitűnő savanyúburgonyát és mustárt kaptam. A kenyér szabadon hevert. (Ennek a körülménynek a későbbi napokban igen nagy jelentősége lesz.) Nagyon ízlett a frankfurti, megittam hozzá egy pohár jól hűtött remek sört. Mikor a vacsorával készen voltam, rágyújtottam egy Manoli-cigarettára és elindultam az ismeretlen berlini éjszakába. Szinte támolyogtam a Friedrich-Strasse forgalmában. Szédítettek és vakítottak a transzparensok. Ez aztán világváros, ehhez képest Pest még csak egy kis magyar vidéki város, nem akarom mondani falu. Kóboroltam a Friedrich-Strassen és az Unter den Lindenen. Minden házból zene hallatszott, mert minden házban volt vagy egy kávéház, vagy egy vendéglő, vagy egy bár, vagy egy mulatóhely. Nagyon szerettem a pesti éjszakát és valami húzott, vonzott a berlini éjszakába, de elhatároztam, hogy nem megyek be egy helyiségbe se, nem költöm feleslegesen a pénzt. De hiába határozott a józanság így, hiába gondolkozott az

agy helyesen és okosan, van az embernek vére is. A fiatalember vére túl sűrű és szenvedélyes, hajtja, kergeti a veszedelmes szituációk felé. És megindult a cipflizés: bemenjek egy éjszakai helyre, vagy ne menjek be, igen-nem, igen-nem. És fel-alá sétálva az Unter den Lindenen, ezzel a játékkal szórakoztam. Régi dőzsöléssel szemben nagyon szerény zső volt ez.

Végre adtam magamnak egy lökést és felmentem az első emeleten levő Linden-Casinoba. Azért mentem ide, mert a kivilágított kirakatban levő hölgyek fényképei nagyon megtetszettek. Liften vittek fel és ez nagyon imponált, mert a pesti Casino de Paris, amely ugyancsak emeleten volt, nem tartott felvonót. Amikor beléptem, a zenekar egy Strauss-keringőt játszott. Leültem és feketekávét rendeltem. A helyiség jól volt látogatva, jöttek-mentek az emberek, ide-oda libegtek a Casino hölgyei. A jövés-menés, a pincérek gyors kiszolgálása, az andalító zene, a cigaretták játékos füstje, izgalomba sodortak. Mintha valaki egy láthatatlan túvel injekciót adott volna, különös gerjedelmeim támadtak. Eltávozva hazámból, elhagyva imádott Budapestemet, amelybe mindenkor szerelmes voltam, szomorúan ültem egyedül és a szerencsétlen, boldogtalan ember egy kis szórakozás után sóvárgott. Célbavett egy ringó járású szagos éjszakai dáma, aki azzal is feltűnést keltett, hogy meztelen karjai meglepően szép kerekseget mutattak. Többször elrepült mellettem és démoni módon kacagott. Én egy szelíd kis princ ártatlanságával csak bámultam, pedig már nem voltam gyakorlatlan az ilyen éjszakai párbajokban. A néma harc azután így végződött, illetőleg kezdődött:

— Gestatten Sie?

Mit lehetett erre felelni, hiszen magam is azt akartam, hogy oda üljön.

— Natürlich! — volt a válasz.

Ő Benedictint rendelt, feketekávét és kaviáros szendvicset.

— Na, — gondoltam magamban, — jól kezdődik az új takarékos élet.

De hát Istenem, ez még nem katasztrófa, tíz márkával kevesebb lesz a vagyonom. De később, lassú, de biztos tervszerűséggel egymásután jöttek a Benedictinek, neki is, nekem is nagyon ízlett, hiszen a világ legnemesebb itala, pláne feketekávéhoz.

A nő kedvessége, édes varázsba ringatott s sanyargatva az otthon szerzett kellemetlenségétől, úgy gondoltam, hogy megér-

demlek egy szép éjszakát a szenvedésekért. És én, aki még egy, órával ezelőtt a legszigorúbb takarékoságra határoztam el magam, most már úgy rendeltem az italokat, mintha egy kis német, fejedelemség birtokosa lennék.

A vége szörnyű kiábrándulás volt. Kifosztottak, mindössze húsz márkám maradt.

Mikor leértem az utcára, vicsorgattam a fogaimat, valóban téptem a hajamat, pedig nem voltam józan. De hamar kijózanodtam. Most már aztán igazán spórolni kellett, gyalog mentem haza a félórányira levő Elsasserstrassei lakásomra. Úgy éreztem magam, hogy teljesen tönkrementem, nincs többé feltámadás s igen nehezen tudtam elaludni. Mihez kezdjek majd, amikor még arra sincs pénzem, hogy táplálkozzam és lakásomat fizessem. Az ilyen ember nem érdemli meg az életet. Sötét tervek kísértettek... de amikor délelőtt felkeltem, elhatároztam, hogy energiával mégis hozzálatok új kijegesztenciám megteremtéséhez.

Megtudtam, hogy a magyar artisták a Central-szálloda kávéházába járnak. Odamentem el reggelizni s mindjárt két ismerőssémmel is találkoztam. Az egyik Stern Pali volt, akiből később nagy fezőr lett, s egyik lovával cseh derbyt is nyert. Ennek elmondtam tragédiámat és terveimet, mire önszántából egy húszmárkás aranyat adott kölcsön. A másik ismerősöm, Tímár nevű pesti tőzsdés volt, aki ebben az időben már Parisban működött. Mikor elmondtam neki berlini utam célját, rámbízta egy francia camembert-gyár berlini képviselőjét. Kaptam is mintacsomagokat és mindjárt elindultam akvirálni. A camembert kitűnő volt; árban is megfelelő, ennek dacára több napi lófás-futás után csak egy 10 kilogrammos megrendelést tudtam kapni. A hiba bennem volt, mert nem rendelkeztem a szükséges összeköttetésekkel és kapcsolatokkal. Mikor beállítottam egy-egy étterembe, keresve annak főnökét, nem mertem leülni az asztalhoz, nehogy rendelni keljen. Ez Volt a baj. És bár mindenki elismerte a camembert elsőrendűségét, mégsem rendeltek, mert nem ismertek. Abba hagytam ezt a kísértetet és újra elmentem a Central-kávéházba tippekért. De elfogadható ötletet senki se tudott adni. S végül aztán annyira letörtem, hogy nem volt még ebédre való pénzem se.

Talán sokan nem tudják, hogy az ember, ha nincs pénze, sokkal éhesebb, mint ha van, mert folyton az evésre gondol. Még egy

márka volt a birtokomban, de azt nem akartam ebédre elkölteni, s miután már megfelelően tájékozódni tudtam, újra elmentem a Friedrichsfrassei egyik Aschingerbe, ahol a zsemlye szabadon feküdt. Elkezdtem enni a zsemléket anélkül, hogy mást rendelttem volna. Mikor már hármát megettem, odalépett hozzám egy Ferenc József kabátos alacsony úr és bemutatkozott; ő az üzlet vezetője:

— Nem parancsol egy pohár sört?

— Én innék, de nincs pénzem.

Elegáns öltözékem, fiatalságom és talán neki rokonszenvesnek tetsző arcom, bizalmat gerjesztettek benne. Szemügyre vett s aztán így szólt:

— Kérem egyen egy frankfurtit és egy pohár sört, ha majd lesz pénze, megfizeti.

Tehát van Isten!

Jölkva elmentem a Centrálba, ahol a szerencse megint csilogni kezdett felém.

Stern Pali bemutatott egy Grosz nevű bécsi hirdetési ügynöknek. Ez a következő tippet adta:

— Nézze, maga ismeri az artista életet, menjen el a Passage Theater igazgatójához, Rosenfeld úrhoz, aki amerikai gondolkozású ember, mutatkozzék be neki, mondja hogy adjon önnek valami állást nagy vállalatánál, de figyelmeztetem, hogy Rosenfeld süket, hangosan beszéljen.

Még aznap délután elmentem a Passage Theaferbe, amely az Unter den Linden és Behren-Strasse között feküdt. Bejelentettek.

Az igazgató hellyel kínált meg és először halkan szóltam hozzá; szándékosan, nehogy tudja, hogy informálva vagyok a süketeségéről.

— Lauter!

Erre én hangosan, közelebb húzódva füléhez, ezeket mondtam:

— Igazgató úr, amint hallja, jól beszélem a német nyelvet, Pestről jövök, ahol újságíró voltam, de kellemetlenségem támadt a rendőrfőkapitánnyal s most Berlinben új egzisztenciát akarok magamnak teremteni. Közöm van az artista szakmához, a Magyarországi Artista Egyesület titkára voltam, a budapesti Casino de Paris-nak is, adjon nekem akármilyen szerény állást, majd meglátja, hogy hasznosítani tudom magam.

Rosenfeld igazgató hosszasan, szúrósan szemembe nézett és némi szünet után így szólt:

— Fiatalember, maga tetszik nekem, de mit csináljak magával. Nálam állás nincs! Pedig szeretném magát akceptálni?!

— Kérem igazgató úr, vegyen fel egy pár napi próbaidőre, akármilyen csekély fizetéssel, csak éppen annyit adjon, amiből meg tudok élni. Egy pár nap alatt aztán majd kiderül, hogy szüksége van-e rám, vagy sem.

— Tudja mit, rendben van. Kap másfél márka napi fizetést, huszonnégy órai felmondással. Rendben van?

— Rendben van!

S másnap elhelyeztek az irodában. Megtanítottak a telefonkezelésre és a dossziékat kellett rendeznem. Itt mind a kettő igen szórakoztató, sőt mulatságos foglalkozás volt. Amennyire utáltam a Wertheimer és Frankléknál a dossziék kezelését, annyira érdekesnek és regényszerűnek láttam a Passage Theater dossziéit. Az ajánlkozó artisták levelei és az azokra adott válaszok rendkívül tanulságosak voltak, s ekkor szereztem meg a gyökerét annak a tudománynak, amelyet artistszerződtesnek hívnak.

Munkaidőm ez volt: délelőtt tíz órától délután négy óráig, este hat órától éjszaka egy-két óráig. Az igazi irodai élet más üzemektől eltérően, éjszaka folyt le. Minden éjjel körülbelül egy óra tájban vittem be az igazgatóhoz a leveleket aláírás végett.

A Passage Theater igen nagy vállalat volt. Panoptikuma körülbelül kétszáz méteres, ovális formájú. A Bier-Cabaretban ötszáz, a Wein-Cabaretban kétszáz, a Varietében ezer volt a férő helyek száma. Ez az óriási apparátus nagy segédszemélyzetet igényelt, csak a jegyszedők és felügyelők száma száz körül volt.

Nekem munkaidőm egész ideje alatt az irodában kellett tartózkodnom és már ott voltam néhány napig, de még nem ismertem a vállalatot. Az irodát nem hagyhattam el, hátha csönget az igazgató. De amikor Rosenfeld úr inspiciálni ment, akkor én is bemerészkedtem az irodához legközelebb eső Bier-Cabaretba. Ez egy olyan demokratikus kabaré volt, ahol — mint a neve is mutatja — sört is lehetett rendelni.

Egyszer az igazgató inspiciálása közben bemerészkedtem a Bier-Cabaretba, megkérve az irodai szolgát, hogy ügyeljen a telefonra. A sörkabarében az előadás esti 10 órától éjjel 1 óráig tartott. Egyszer volt annyi időm, hogy végig nézzem az előadást.

Szörnyűnek találtam. Leültem íróasztalomhoz és kritikát írtam róla, természetesen német nyelven s ezt az írásbeli dolgozatomat borítékba tettem s letettem az igazgató asztalára. Csak másnap délelben kaptam rá választ. Az igazgató hármat csöngetett, ez nekem szólt, berohantam hozzá.

Hellyel kínált meg, ez nagy kitüntetés volt, hosszasan rám-nézett és aztán ezt kérdezte:

— Maga írta ezt a kritikát?

— Igenis igazgató úr.

— Mit csináljak magával, kedves fiatal barátom, maga magasabb pozíciót érdemelne.

— Mélyen tisztelt igazgató úr, én elvállaltam ezt a gyakornoki állást abban a reményben, hogy előbbre kerülök. Tessék engem fontosabb ügykörrel megbízni.

— De nincs állás. Mit csináljak?

— Kérem igazgató úr, én hálás vagyok önnek, de bejelentem, hogy egy artista-ügynökség munkatársának hívtott, s ha nem tudok itt javítani helyzetemen, kénytelen leszek a felajánlott állást elfogadni.

— Mennyit ígérnek magának az ügynökségnél?

— Havi százhusz márkát és az általam kötendő üzletek után a jutalék huszonöt százalékát.

— Engedje meg, hogy gondolkozzam, de mindenesetre megadom önnek a havi százhusz márka fizetést. Legyen türelmem!

*

Néhány nap múlva nagy lótás-futás volt az iroda körül, mert Danny Gürtler a Varieté sztárja lemondotta az előadást. Az igazgató tisztviselőitől körülvéve rikoltozott a pénztáros szobájában, s többek között ezeket kiabálta:

— Der Danny Gürtler macht uns Schiebungen!

(A sibolás szót ekkor hallottam először, tehát téves az a megállapítás, hogy ez a szó a háborúban született.)

— Wahrscheinlich hat er ein besseres Angagement bekommen.

— Natürlich! Hier in Berlin! — mondotta Steiner úr az igazgató helyettese.

Danny Gürtler ausverkauft házakat csinált a varietében, ezen nem is kell csodálkozni. Vörös tornaingban, trombitájába fújva

jelent meg a színen és olyan dübörgő taps fogadta, hogy a trombita hangjai szinte elvesztek a zajban.

Mikor aztán csend lett, beszédet intézett a közönséghez:

— Leute hört! (Emberek halljátok!) Már ez az első kiáltás úgy hangzott, mintha a pokolnak vagy a mennyországnak egy élő prófétája ugrott volna elő. Kisértetiesen villogtak a szemei és aztán így folytatta:

— Danny Gürtler vagyok, német, akit kidobtak a bécsi Burgtheaterből, de büszkén vallom magam birodalmi németnek, épúgy, mint barátom a Vili. (A német császárra célzott és ezt mindeki megértette.)

A militarista Németország félelmetessé vált nagyhatalmának abban a légkörében ez olyan vakmerő kijelentés volt, hogy mindenki azt hitte, no most megjelennek a rendőrök a színpadon és a kedvenc Dannyt letartóztatják.

Danny Gürtler azonban nem félt, sőt tetézte szózatának bátorságát azzal, hogy szocialistának vallotta magát. Abban az időben már érezhetővé vált, hogy előbb vagy utóbb a remekül megszervezett német szociáldemokrácia uralomra jut.

A közönség rokonszenvezett a szocialistákkal; ezt érezte és tudta Danny Gürtler és ezért volt olyan robbanó sikere. Aztán megkérdezte a közönséget, hogy miről énekeljen, madarokról, emberekről, állatokról, vagy mitológiai alakokról? A közönség szinte veszekedett a megrendelések tekintetében, végül aztán a többség akaratának engedve, előadta valamelyik dalát. Mikor vége volt a produkciónak, dobbantott egyet a lábával. A közönség őrjöngött. Minden néző tapsolt, de Danny Gürtler tiltakozott a taps ellen és a közönség lelkesedését túloldította:

— Kein Applaus!

Ezzel szinte heccelte a közönséget, mégjobban tapsoltak.

— Ne tapsoljatok, mert ha nem hagyjátok abba, ha nem fogadtok szót, itt hagylak benneteket, a belépődíjat már úgyis megfizették. Csend legyen!

Ezek a gorombaságok varázsszavakként hatottak a publikumra. Alig van ma olyan artista, akinek olyan tekintélye és hatása lenne a közönségnél, mint amilyen akkor Danny Gürtlernek volt. Valóban csend lett. És folytatta előadását. Mikor befejezte, így kiáltott fel:

— Na most megengedem nektek, hogy tapsoljatok!

És olyan tapsorkán támadt, hogy Danny Gürtlernek tizenötször-hússzor kellett megjelenni a rivalda előtt.

Ebből a leírásból megérezhető, hogy milyen nagy üzlet volt Rosenfeld számára Danny Gürtler. És a művész ezért a nagy vonzóerejéért mindössze napi kétszáz márkát kapott.

Én, mikor meghallottam az irodában a kifakadásokat, én, aki ismertem már Danny Gürtlert Budapestről (itt a Fővárosi Orfeumban lépett fel, Szabolcs Bálint kollégám mutatott be neki), nagy dologra határoztam el magam. Majd én kinyomozom mik a terve! S mikor az igazgató bevonult szobájába, kihallgatásra jelentkeztem.

— Igazgató úr, nekem legalább annyi tehetségem van a nyomozáshoz, mint egy detektívnek, engedje meg, hogy én kikutassam, hogy Danny Gürtler miben törí a fejét.

— De hiszen ön nem ismeri Berlint.

— Ne tessék ezzel törődni, rizikó itt nincs, én vállalkozom a nyomozásra.

— Tudja mit, itt van húsz márka költségekre, próbáljon nyomozni.

Másnap lesbe álltam a ház előtt, ahol Danny Gürtler lakott. Előre droschket (konflikt) béreltem és a kocsist kioktattam a teendőkre. Arra számítottam ugyanis, hogy ha Danny Gürtler esetleg kocsiába ült: előre álljon rendelkezésemre egy kocsi, hogy követessem.

Délelőtt 10 óra tájban Danny Gürtler kijött a kapun. Én vagy húsz lépésnyire állottam és figyeltem. Gyalog indult el s én követtem. A droschke utánam lépésben.

À járókelők mély tisztelettel emelték meg kalapjukat. Az Unter den Linden egyik sarkán aztán felugrott egy szemetesládára és belekezdett egy szónoklatba. Hirtelen több száz ember vette körül. A szónoklatban összetartásra, testvériségre buzdította az embereket. Utána bement az Unter den Lindenen levő Opera-kávéházba, megreggelizett, majd utána felállott az egyik asztalra, ismét beszédet intézett, most a kávéház közönségéhez. Ezt követőleg a Viktória-kávéházba ment, amely az artisták találkozó helye. Itt aztán alaposan kitombolhatta magát, hiszen testvérei között volt. Mikor távozóban volt, egyszerre csak felém tartott. Megismert.

— Te, mondotta, én téged ismerlek Pestről, a Bálint mutatott be, mért követsz te engem?

— Mester, mint tudja újságíró vagyok, bámulum az ön rendkívüiségét és cikket akarok írni önről egy budapesti lapba.

Több se kellett az úgaltált Dannynak. Bemutatott a kávéház közönségének és aztán sugva közölte velem, hogy most felmegy a szomszédos házban levő Simpson et Comp, artista-ügynökséghez, mert annak közvetítésével új szerződést fog kötni;

Elvitt az irodába, onnan az ügynökkel együtt hárman mentünk el a Weinhaus Rheingold céghez, amelynek irodájában Danny Gürtler napi háromszáz márka netto fizetéssel megkötötte az új szerződést azzal, hogy már harmadnapon fellép, tehát megszegi a Passage Theaterrel kötött szerződést. S így jelen voltam a szerződés megszégésének aktusánál.

Alig vártam, hogy szabaduljak tőle. Még vele kellett ebédelnem, aztán nagynehezen tán öt óraker elbúcsúzhattam tőle, persze eltitkolva azt, hogy én a Passage Theater alkalmazottja vagyok.

Rohantam az igazgató lakására és ott elmondtam neki a történetket. Rosenfeld úr csóválta a fejét:

— Ist das möglich?

Én részletesen elmondtam neki nyomozásom történetét. Ő rögtön telefonozott a rendőség elnöki osztályára, jelezve, hogy odaérkezik. Ott aztán, az akkori törvények értelmében sikerült megakadályozni azt, hogy Danny Gürtler a Weinhaus Rheingoldban fellépjen.

Másnap kineveztek a Wein-Cabaret üzletvezető-titkárának, havi száználcvan márka fizetéssel és teljes ellátással. Dicséretesen végeztem teendőimet, az igazgató mindennap megveregette a vállamat és az tetszett neki a legjobban, hogy lelepleztem egy jegycsalást. A Wein-Cabaret előadásáról, hangulatáról és üzleti életéről mindennap összefoglaló riportot kellett írnom az igazgató számára, hogy ő, mialatt én alszom délben, szinte lássa, ne csak a bevételt, hanem azt is, hogy miként zajlott le az egész éjszaka. Ezek a riportok az igazgatónak rendkívül módon tetszettek. Két hónap múlva újabb 60 márka fizetésemelést kaptam. Szóval most már kétszáznegyven márka fizetésem volt, teljes ellátással. Ebben az anyagi helyzetemben ismét úr lettem. Úgy a művészi személyzetben, mint a technikaiban nagyon sok ellenségem támadt, mert igazságos voltam. A nagy apparátusban élők rendszeren nem szeretik azt, aki közöttük fegyelemtartó és igazságos, jobban szeretik azt, aki velük sugdos, velük jár, velük spricerez.

Én azonban ezzel nem törődtem, sokkal inkább azzal, hogy elfogott egy furcsa nyugtalanító érzés. Pest! Honvágy! Mar-dosó, gyótró, fájdalmas érzés haza gondolni. Milyen szép nyílegye-nes az Andrássy-út, kik sétálnak a korzón, Bródy Sándornak van-e pénze? Podmaniczky Frici egészséges-e? És a családom és a barátaim és az Erdélyi Borozó és a lokálok, mit csinálnak, mit művel-nek? Barátaim elfelejtettek-e? Nádas, Jób, Kemény Simon, vájjon gondolnak-e rám, beszélnek-e rólam? Bár odahaza lehetnék, inkább éheznek, de otthon ...

A honvágy a legkínzóbb betegség. Nem lehet tőle szabadulni. Az ember kivert kutyának érzi magát, akinek nincs fekvőhelye, nincs kunyhója. Milyen reménytelennek látszik az ilyen élet s külön-ben is összehasonlítva Berlint Pesttel — bár jól ment sorom — nyugodtan megállapíthattam, hogy Pesten kedvesebbek az embe-rek, aranyosak, édesek, a berliniek ellenben rohanó gépek.

Drága pestiek, hagy csókoljalak meg benneteket, nem ok nél-kül van elragadtatva töletek az egész világ. Pest! Pest! Pest!

Ilyen fűtött érzésekkel áthatva egy napon bementem az igaz-gatóhoz és felmondtam az állást. Rámnézett:

— Biztos a konkurrencia elcsábította. Akar több fizetést?

— Dehogy, elfogott a honvágy, nem bírom tovább, haza-megyek.

— Ember, megőrült? Itt van Európa szívében, képességei nagy reményekre jogosítanak, pár éven belül akármelyik varieté igaz-gatását önre lehetne bízni, de más szakmában is megállná a helyét. Megőrült? Itt hagy bennünket?

— Igen igazgató úr, megőrültem.

És néhány nap múlva vitt a vonat Pest felé. Így végződött féléves berlini vendégszereplésem.

FŐTÁRGYALÁS.

Nemcsak a szent honvágy kergetett haza. És most jut eszembe, hogy még jobban szeretném precizírozni a honvágy fogalmát és érzését. Ha az ember egy nő után vágyódik, — „Egy nő után” — ez is nagy érzés, de mi ez a honvágyhoz képest, amikor minden barátunk, minden ismerősünk, a kávéházi pincér után vágyódunk. A honvágy százszoros erejű vágya a szerelmi váagnak.

De hát nemcsak a honvágy kergetett haza, hanem az ügyemben kitűzendő főtárgyalás is. Nemcsak a törvénnyel állottam szemben, ügyéssel, bírósággal, hanem volt egy félelmetesebb ellenfelem is: Boda. Ő mindenáron forszírozta — nehogy akciója fiaskót valljon — elítéltetésemet. A főkapitány pedig közelebb áll az ügyészséghez és a bírósághoz, mint én, ő a rend őre, én pedig rendetlennek vagyok minősítve. Érezve a hatalmas ellenfél erejét, hozzáálltam a főtárgyalás előkészítéséhez. Egy fiatal ügyvéd barátomat választottam védőül, dr. Ács Jenőt, akivel együtt kezdtem meg az úszótréninget, (ő még ma is mindennap a Lukács-fürdő uszodájába jár, télen is.)

Elkövetkezett a főtárgyalás napja. A hallgatóság között volt Édesanyám, összehúzódomva, mint egy bogárka, elbújva a kályha mögött, de én erről nem tudtam. Megtiltottam neki, hogy odajöjjön, de az anyaszívnek parancsolni nem lehet!

A bíróság elé állottam, valóban szent áhítattal. Úgy éreztem, hogy az emelvényen ülő bíróság a mennyekben van. Azok független, szent urak, bizonyára igazságosak lesznek, aminthogy aki a mennyekben jár, csak igazságos lehet. Megállottam, alázatosan szemébe nézve az elnöknek, előadtam védekezésemet.

A bírácoknak csodálatos fülük és szívük van. Ők a hanghordozásból meg tudják állapítani, hogy ki beszél igazat. Látszott, hogy nekem hisznek.

A főtárgyalás azzal végződött, hogy felállott Hérics-Tóth ügyész és vádbeszéd helyett többek közt a következőket mondotta:

— Ez egy nagyon furcsa főtárgyalás volt. Itt egy ember beszélt csak igazat, a vádlott. Nem is értem, hogy miért indítottak ellene eljárást, hiszen a zsarolás kritériumai teljesen hiányoznak. Én a vádat elejtem.

A bíróság elnöke erre kihirdette a határozatát:

— Vád hiányában az eljárást megszüntetem!

Védőbeszédre nem is volt szükség.

A tárgyalóteremben éljenzés, anyám kirohant a folyosóra, ott találkoztunk s a világ leghosszabb csókja következett.

Hogy mindez így volt, azt igazolhatja a legvirágosabb nyelvű szónok, a legkeresztényebb külsejű zsidó ügyvéd is, dr. Dési Géza, aki mint hallgató jelen volt a tárgyaláson.

KONFERANSZIÉ.

A fényes elégtétel után új szárnyakat kaptam. Százlóerős ambícióval láttam hozzá új egzisztenciám megteremtéséhez. Hívtak másodklasszisú napilapokhoz, de az ajánlatokat nem fogadhattam el, mert olyan kevés gázsit ajánlottak, hogy abból megélni lehetetlen lett volna. Új egzisztenciát kellett keresni, így lettem konferanszié. Előbb Nagyváradon, Szabadkán, majd Pesten a Paradicsom kabaréban és később avansáltam a Bonbonnière-kabaréba. Itt előbb Szalay József, majd Bálint Dezső volt az igazgató-tulajdonos. Az utóbbi kinevezett rendezőnek, teljhatalommal. A nyári időszakra Wabífs Lujza a Jardin de Parisba szerződött.

Ez akkor csodálatos hely volt. Úgynevezett vegyes kabaré előadást tartottunk, volt irodalmi rész, amelyet Heltai irányított. Itt lépett fel Medgyaszay Vilma, akinek dalait esténként meghallgattam. Nagy élmény volt. Állítom, hogy abban az időben olyan nagy dízós, mint Medgyaszay Vilma, nem volt sehol a világon, még a hosszú, fekete kesztyűs Yvette Guilbert-t sem véve ki, akit pedig a franciák úgy prezentáltak, mint a francia parnasszus egyik csodáját. Táncszámok is voltak, mégpedig elsőrendűek. És a nők! Harminc-negyven szebbnél szebb páva sétálgatott a kert öreg fája alatt. Volt köztük német, bécsi, angol, amerikai, spanyol, lengyel, dán, svéd.

Ide járt minden pesti ember, akinek tiszta gallérja volt. Elseje körül még a bankhivatalnokok is, akik akkor — nem úgy mint ma — urak voltak és nem proletárok. Sajó Géza meg is énekelte őket:

A Dorottya-utca kellős közepén,

Díszlik a mi bankunk, és benne díszlem én ...

A magyar pezsgő ára tíz, a franciáé húsz korona volt. Egy rongyos hétköznapon is elfogyott száz üveg pezsgő, szombaton pedig néha háromszáz is. Ami nappal a Zserbó volt, az volt éjszaka a Jardin. Elegancia, francia párföm, könnyelműség.

AZ EST

Minden este a Jardinben konferáltam. Szép Ernő gyengéd, legfinomabb barátom, aki sohse bántott meg senkit, aki sohse vétett senki ellen — volt később az igazgatóm, tehát felügyeleti hatóságom. Tudniillik Heltai után ő igazgatta a kabaré magyar részét. Igazán finom gyerek volt, s ami még nekem is fájt, már fiatal korában gyorsan kopaszodott. Szép Ernő sohase volt hangos, sohasem kellemetlen, sőt ellenkezőleg, mindig szerény és kedves, szinte alázatos. Vele a legintimebb és legjobb barátságban voltam. Elválaszthatatlanul szerettük egymást s néha órákig diskuráltunk. Szép Ernő előtt csak egy volt szent: az irodalom, egy másik szórakoztató mulatsága az Élet. „Az Élet, ez a nagy artista.” Szívből tudott kacagni a pesti éjszaka általam kibányászott mulatságos történeteiben és eseményeiben. Én pedig örültem, hogy van egy tökéletesen megértő hívem, aki gutírozza az argot-t, a tolvajnyelvet és ennek etimológiáját.

Nagy úr voltam Szép Ernő igazgató úr mellett!

Egy este Kemény Simon egy pincért azzal küldött hozzám az öltözőbe, hogy Miklós Andor szeretne velem beszélni. Simon már korábban jelezte, hogy szállást akar nekem csinálni az Az Estnél. Újra újságíró lehetek? Nagy öröm, a legnagyobb kitüntetés. S éppen az Az Est-nél, amelynek nagy jövőjét — megéreztem. ..

Előadás után nagy tiszteletadással, bokáimat összecsapva, odaléptem Miklós Andor úr asztalához.

Csak néhány héttel előbb indult meg az Az Est, az új főszerkesztő, egyszerűen, minden nagyképűség nélkül fogadott.

Letültetett asztalához, s aztán elmondta, hogy Kemény Simon ajánlatára hajlandó lenne engem szerződtetni az Az Est-hez ri-

portokra, de nem fix fizetéssel, hanem soronkénti díjazással. Ez alatt azt értette, hogy az eredeti hírek nyomtatásban megjelent minden soráért tíz fillért kapok.

Boldogan fogadtam el az ajánlatot, bár az Az Est még csesemőkorát élte, de mindjárt megindulásakor nagy tekintélyre tett szert, ami természetes is volt, hiszen Miklós Andor remekelt a munkatársak kiválasztásában. Fényes László, Kéri Pál, Adorján Andor, Seres László, Kemény Simon, Bródy Sándor, Szabó László, a kezdő Ruftkay Gyuri, Salusinszky Imre a segédszerkesztő, sokatígérő nevek voltak a modern újságírás homlokzatán. Ebbe a díszes galériába bejutni, számomra olyan nagy megtiszteltetés volt, mint amikor egy tanár beválasztanak a Magyar Tudományos Akadémiába. Már másnap pontosan megjelentem a szerkesztőségben, amely akkor a Miksa-uccában volt, közös helyiségben a kiadóhivatallal. Ekkor mutatkoztam be a zseniális Sebestyén Arnoldnak is, a kiadóhivatal igazgatójának. A kezdő lapvállalat tisztviselői személyzete akkor mindössze három tisztviselőből állott. Ma a számuk száznál több.

Bementem a főkapitányságra hírekért és mindjárt első nap néhány apró eredeti hírt tudtam közölni. Ezek a hírek nem voltak szenzációk, de eredeti hírek voltak, újság volt bennük, Miklósnak nagyon tetszettek. Első napi munkám körülbelül száz nyomtatott sorból állott és kaptam tíz korona honoráriumot. Így ment ez egy darabig, míg aztán a napi honorárium néha meghaladta a húsz koronát is.

Telefonon jelenttem be régi ügyvéd barátainak, hogy ismét aktív újságíró vagyok s ha van valami közölni valójuk, értesítsenek. A rendőrtisztviselőkkel és detektívekkel felvettem ismét a régi barátságot, meglátogattam a kerületvezetőket is és szaladt a munka folyton fokozódó erővel.

Egy nap azután kínos meglepetés ért. Beléptem régi barátom Tóth János (akkor még rendőrkapitány) szobájába és megkérdeztem, van-e valami újság?

Tóth János, aki a sérülési osztály helyettes vezetője volt, szelíd tekintetével rámnézett és apai hangon így szólt hozzám:

— Kedves Tarján, ne haragudjon, arra kérem, hogy többé ne látogasson meg. Hogy miért, nem mondhatom meg.

Nem volt nehéz megtudni, mi történt a háttérben... Előző nap bűnügyi értekezlet volt, amelyen a bűnügyi osztály vezetője

közölte a referensekkel, hogy Boda legfelsőbb utasítására velem szóbaállni nem szabad. Én ezt természetesen azonnal közöltem Miklóssal, felajánlva, hogy kilépek a szerkesztőségből, mert hiszen a főkapitányi hatalommal szemben gyengének érzem magam. Miklós erre azt mondta, ne törődjem semmivel, csak dolgozzam tovább.

Igenám, de egy rendőri riporter meg van fosztva a lélekzéstől is, ha nem járhat be a rendőrségre. Eltávozom, de egy mód van arra, hogy megmaradjak. Ha nem tudok megfelelőt Pesten produkálni, tessék engem megbízni vidéki riportokkal. Ez annyivá! is inkább előnyös lenne, mert az ország olyan nagy, annyi minden esemény történik benne, megfelelő vidéki hírszolgálatunk nincs, minden vidéki városban van mindig valami, legalább annyi, hogy a polgármester rossz viszonyban van a főkapitánnyal. Mindig ki tudok majd böngészni valamit és ez arra lesz nagyszerű, hogy a vidéki riportok forszírozásával emelni is tudjuk majd a vidéki városokban a példányszámot.

Miklósnak ez nagyon tetszett, anyagi szempontból helyzete igen könnyű volt velem szemben, hiszen én még mindig csak soros voltam. Nagybecskerekre például egy példány járt. Írtam egy oldalas helyi riportot. Vágó Béla kiadóhivatali tisztviselő, később belügyi népbiztos-helyettes, röpcédulákat osztogattatott szét a városban. Több száz példányt hoztunk a nagyberegcsi számból s rövidesen négyszáz lett az Az Est nagyberegcsi auflágja...

Böngésztem a vidéki lapokat. Az első napokban kevés anyagot találtam bennük. Nehogy tétlen maradjak, azt eszeltem ki, hogy a rendőrtisztviselőket inspekciós helyükön keressék fel. Ott egyedül vannak. Megszereztem egy szolga útján az inspekciós beosztást és délutántól késő estig felkerestem a mozikat, színházakat, mulatóhelyeket, szóval mindazokat az állomásokat, ahol rendőri kivezénylés van.

A rendőrtisztviselők előtt, különösen a Boda által irányított üldöztetésem miatt, rendkívül szimpatikus voltam. Tudták, hogy vádelejtéssel végződött ügyem, tehát perdöntő elégtételt kaptam és mindenki azon igyekezett, hogy segítsen kis egzisztenciám megteremtésében. Ez a munka óriási volt. Tessék csak elképzelni, nap-nap után délután négy órától éjszaka egy óráig villamoson bejárni az egész várost. Ilyen módon tovább tudtam gyártani az eredeti híreket. Cikkeimet nevem kezdőbetűivel szignáltam — az

eredmény csakhamar az lett, hogy sehol sem hívtak másként, mint így, rövidítve: t. v.-neje.

Így ment ez hónapokon át, közben lelepleztem a hunyadmegyei közigazgatást is, amely olyan nagy jelentőségű riport volt, hogy az Az Est vezércikket is írt róla. Az Est szakított a régi rendszerrel, nem közölt hosszú vezércikkeket, csak a fejlapon egy hasábot. Ezeket olyan művészek írták, mint Szép Ernő, Kemény Simon. A tiszta magyarságú új hang, a frissessége ezeknek a vezércikkeknek, nagyban hozzájárult az Az Est népszerűsítéséhez. Szinte falták ezeket a vezércikkeket. A publikum, nem úgy mint ma, először a vezércikket olvasta el, akármilyen szenzáció is volt a lapban, mert ezek az első cikkek jelentették a bátorságot s a közönség műveltségének megbecsülését. Később a háború alatt olyan vezércikkek jelentek meg, hogy egy-egy tiszt, mint az imádságot, megtanulta a harctéren. Bár én vezércikket sose írtam, de ezekre az írásművekre magam is nagyon büszke voltam, hogyné, amikor az írói a legjobb barátaim voltak.

Miklós Andor az ő puritán egyszerűségével remekül tudta kezelni a munkatársait, úgy mint az orvos a betegeit, ismerte mindenkinek a gyengéjét és erősségét is. Legjobban szerette Kéri Pált, Kemény Simont, s utánuk engem is. Velünk járt ebédelni, vacsorázni és a számlát természetesen hol ő fizette, hol ő fizette. Miklós Andor nem úgy szerepelt a tudatunkban, mint főnök, hanem mint igazi kolléga, jó, hű barát. Lelkesedtünk is a lapért épügy, mintha a saját tulajdonunk lett volna.

Miklóst a konkurrencia nem tartotta olyan kiváló kiadónak és szerkesztőnek, mint amilyennek mi láttuk és tudtuk. Az Otthon Körben igen gyakran lenézően, lekicsinylően nyilatkoztak róla; a munkatársak, mintha gárdistái lettek volna, úgy védelmezték.

Miklós Andor valóban példát mutatott arra: hogyan kell egy új lapot vezetni és szervezni. Pausálékát nem fogadott el és ez nagy előnyt jelentett a szerkesztőség számára, mert mindent mindenkor meg lehetett írni, csak egy volt a fontos, hogy igaz legyen. Én Miklóshoz nagyon közelállónak éreztem magam és olyan tisztességes kiadónak és szerkesztőnek tartottam, amilyenhez még nem volt szerencsém. Tudott kritizálni, szemrehányást tenni, de tudott jutalmat is adni. Ez kitüntetésnek számított. A legnagyobb bámulója ama képességének voltam, hogy milyen kitűnő szempontok szerint tudta megrendelni a mindennapos vezércikket és

a lap politikai intencióinak megfelelően milyen remekül tudta korigálni a kiváló gárda cikkeit. A vezércikket és a fontosabb cikkeket ő maga nézte át. Ezt a munkát szerette a legjobban.

Magánélete a legegyszerűbb volt, kezdetben szüleinél a Teréz-körúton, majd később a Hungária-szállóban lakott. Pestnek csaknem összes démonai kivetették rá a hálójukat. Színésznök, privát asszonyok.

Mindjárt a lap elindulásakor, akár telefonon, akár személyesen, olyan önérzetesen mert beszélni hatalmas bankvezérekkel és miniszterekkel, hogy meggyőződéses, gerinces magatartásával tekintélyt tudott szerezni úgy magának, mint a lapjának. Az Est valóban független lap volt, független a kormánytól és független a bankoktól. Szerkesztőnket sokszor kérte magához Tisza István, aki Miklósnál nem pénzzel, hanem kéréssel, szépszóval mindig el tudta érni kívánságának teljesítését. Az összes államférfiak közt — dacára, hogy időnként támadta — Tisza Istvánt becsülte a legjobban.

Sokat támadta Lánczy Leót, de a legjobb barátságban volt Krausz Simonnal. Sokszor támadta a bankokat, kérlelhetetlen önző politikájuk miatt, ő volt az első magyar újságíró, aki követelte, hogy a bankok éppen nagy hatalmuknál fogva, mindig a közérdeket tartsák szemük előtt, természetesen ügyelve vállalatuk rentabilitására, ő volt egyébként az első magyar újságíró, aki a legtöbb gyakorlati érzékkel és tudással vizsgálta és kritizálta a bankok működését.

Nagyon büszke voltam rá, hogy én is kedvencei közé tartoztam. Szeretett azért, mert megvesztegethetetlennek tartott, háttartalanul bízott tisztességemben — a Boda-féle manőver dacára — és rendkívüli módon tudta élvezni az általam tenyésztett pesti argot-t. Az is nagyon tetszett neki, hogy én mindenkiről mindent tudtam. Néha játékot is üzött velem, feltett egy-egy kérdést abban a hitben, hogy majd nem tudok rá válaszolni. Ha egyszerűen a válasz nem volt kielégítő, ez volt a megjegyzése:

— Tarján, úgylátszik elvesztettük a tehetségünket!

Ha volt olyan nap, hogy nem hoztam eredeti riportot, akkor így szólt:

— Mi az Tarján, nincs semmi? Már nem a régi Tarján?

Ezek a megjegyzései buzdítólag hatottak rám, valamint az is, hogy sohasem tagadta meg előlegkéresemet, sőt! Ha benyújtot-

tam egy-egy költség számlát és a riport igazán értékes volt, a költségek összegét a duplájára, sőt négyszeresére is felemelte.

Mindjobban ment a sorom, s később, amikor már adósságaimat mind kifizettem, olyan elegánsan élhettem legális jövedelméből, mint egy követségi tanácsos. A Royal-szállóban laktam fürdőszobás szobában, saját telefont, a Ritzben vacsoráztam és a riportokhoz Miklós Andor Mercedes-kocsiját használhattam.

ELSŐ RIPORTOM AZ AZ ESTBEN

Titkok a királyi konyhából. (1910 május 13.)

„A magyar nép körében legendaszerűen él a hit, hogy a magyar király, ha Budapesten tartózkodik, Bécsből kapja az ivóvizet. A napokban egy hivatalos információszerű közlemény járta be a lapokat, amely cáfolni próbálta a dolgot. Azt állította, hogy a bécsi vízszállításról szóló hírek nem felelnek meg a valóságnak. Hát nem is látszik valószínűnek az első pillanatra, hogy az uralkodó itteni tartózkodásának idején Bécsből hozatná az ivóvizet. Pedig így van. Alapos utánjárással sikerült megtudnunk az udvari konyha titkait.

Emberi dologról van szó. A király nem tud más vizet inni, mint a bécsit. Megszokta és bárhova utazik is, megfelelő edényben vasúton naponkint utána küldik.

Budapesti tartózkodásának ideje alatt, vagy a Bécsből este 10 óra 40 perckor induló személyvonatra adják föl podgyásként a vizet, vagy pedig a korábban induló gyorsteheráruvonatra fehéráruként. Az utóbbi vonathoz Párkány-Nánánál személyszállító vagonokat kapcsolnak és mint vegyesvonat robog be 7 óra 15 perckor a nyugati pályaudvarra. A bécsi személyvonat pedig 7 óra 40 perckor érkezik.

Az ivóvíz nagy üvegballonokban van elzárva. A külseje fonnott kosár, amely barna ponyvába van burkolva. De nemcsak vizet szállítanak Bécsből a királynak, hanem zöldséget és baromfit is.

A bécsi szállítmányokat, külön udvari fuvarlevelekkel együtt a 3. számú gyorsleadási raktárnak adják át, ahol a Schenker és Társa szállító cég megbízottja veszi át. Föltéteti a teherkocsira, amelybe két stájer ló van fogva és ezek cipelik föl a bécsi eleséget a Várba. A királyi palotában a gazdasági hivatal vizsgálja át a szállítmányt, amely aztán a konyhába kerül, a főszakács elé.

Meg kell jegyeznünk a valóság kedvéért, hogy ma reggel Bécsből nem érkezett semmi az udvar részére. De csak azért, mert a mára való vizet, zöldséget és baromfit a királyt hozó külön udvari vonat tegnap este hozta magával. De már holnap az említett vonatok egyikével jön a víz.

Különb is az egész ügyet nem is kezelik titokzatosan az államvasutaknál. Tud róla a nyugati pályaudvar egész személyzete, az állomásfőnöktől az utolsó bakterig. Így megy ez már évtizedek óta, valahányszor a király Pesten van.”

*

Ebben az egész esetben csak az volt a furcsa, hogy még a baromfit is Bécsből hozatták, holott akkor is, a jó minőségű szárnyasokat Wien tőlünk kapták. De hát az udvari gazdasági hivatal lokál-patriotizmusa imádta Bécsset és ha Pestet nem is gyarmatnak, de legalábbis vidéki városnak tekintette. Még ilyen csekélységgel is azt akarták demonstrálni, hogy a monarchiának egy fővárosa van: Bécs!

Riporter-kollégáim figyelmébe ajánlom ezt a tudósítást. Csupa bizonyítható adat. Nem is jött rá cáfolat!

RENDŐRI IGAZOLVÁNY

Miklós minden alkalommal elismerte a riporter sikereket, pénzzel is jutalmazta. De még mindig nem járhattam be a rendőrségre, még mindig nem volt rendőri igazolványom. Ez Miklóst is nagyon bosszantotta. Az ő munkatársának Boda nem akar adni rendőri igazolványt!

Egy alkalommal a déli órában jelentették telefonon, hogy a Kossuth Lajos-utca sarkán két úriember verekedett. Valikovszky Károly, az Újságíró Szanatórium mai igazgatója, aki éppen benn volt a szerkesztőségben, azt mondotta, hogy ő velem jön, úgymint arra van dolga. Odaálltam a Kossuth Lajos-utca végén álló posztoló rendőrhöz. Felvilágosítást kértem az eseményről.

— Hogy hívják?

— Tarján Vilmos!

A rendőr belenézett noteszébe és folytatta:

—Az Est munkatársa, önnek felvilágosítást nem adhatok. Közelebb lépett Valikovszky, kabátjának gomblyuka hátsó részére feltűzött rendőri plakettjét megmutatva, ezt kérdezte:

— Nekem se adhat felvilágosítást?

— Önnek igen, ha Tarján úr elmegy.

Valikovszky megkapta az információt, én leadtam telefonon a redakciónak és aztán megrökönyödötten jelentettem az újabb üldöztetést Miklósnak. Még aznap megtudtam, hogy az összes osztályparancsnokságokon és laktanyákban közölték az egész budapesti rendőrszemélyzettel, hogy nekem felvilágosítást adni nem szabad.

—Ez így nem mehet tovább! — mondotta Miklós Andor. Másnap felkereste Bodát és azt kérte tőle, hogy adjon nekem rendőri igazolványt. Boda nagyon kérte Miklóst, hogy ejtsen el engem, s cserébe sok szívességet fog tenni.

Miklós erős, határozott és önérzetes ember volt:

— Tarján a legtisztességesebb riporter, senkitől pénzt nem fogad el, ügyében teljes elégtételt kapott, miért ejtsem el? Nem jó riporter Tarján?

Boda, az ő ismert nyájasságával azt felelte:

— Tarján? Hosszú rendőri pályámon ilyen riporter még nem volt, a legjobb, de nem szeretném, ha vele kellene együtt dolgoznom. Tegye meg Főszerkesztő úr nekem azt a szívességet, hogy nem bízza őt meg rendőri ügyekkel.

— Miután maga a főkapitány mondja, hogy Tarján a legjobb riporter, most hazamegyek és fizelem a fizetését.

Rendőri igazolványt azonban nem kaptam.

Néhány hét múlva szerencsémre megtudtam, — kerülő úton, — hogy a braganzai hercegnek váltó-ügyét nyomozzák a főkapitányságon. A legnagyobb titokban intézték. Én azonban megtudtam minden részletét és közöltem az Az Estben.

Boda toporzékolt dühében, hogy a királyi udvarral rokonságban álló katonatiszt ügye nyilvánosságra jutott. Nagyon kellemetlen volt, mert az ilyen dolgokat a legnagyobb diszkrécióval kellett kezelni.

Boda legszűkebb környezetétől kért tanácsot, mit csináljon velem. Nem tudom biztosan, de azt hiszem, Székely Vladimir, a rendőri sajtóiroda vezetője adta a főkapitánynak a következő fanácsot: adjon Tarjának rendőri igazolványt, Tarján megbízható, diszkréciót tartani tudó ember, ha megkéri. Legokosabb lesz kibékülni vele.

Másnap telefonértesítést kaptam Székely Vladimirtól, hogy Boda beszélni kíván velem. Felmentem a főkapitányhoz és amikor beléptem hozzá, a legkedvesebben így fogadott:

— Szervusz, hogy vagy? Kössük meg a békét.

Boldog voltam.

— Te engem alaptalanul üldöztél, de örülök, hogy kibékülhetünk. E pillanatban elfelejtettem a sok keserőséget, mert nagy cél lebeg előtünk, szolgáljuk együtt harmonikusan a közérdeket.

Kezet szorítottunk és másnap megkaptam a rovatvezetői plakettet és az igazolványt.

ZICHY— SARKÖZY.

Úgy emlékszem 1911-ben történt. Egy gazdasági szaklapban olvastam, hogy Veréb község lakossága a tíz év előtti népszámláláshoz viszonyítva 50%-al csökkent. Oka: a falunak csaknem az egész férfilakossága kivándorolt Amerikába. Izgató ügy.

Miklós Andor hozzájárulásával el akartam menni Veréb községbe. Vasúti állomás: Kápolnásnyék.

Abban az időben abnormis téli hideg uralkodott országunkban. Tudva azt, hogy több kilométert kocsin kell majd megtennem, megfelelő védőkészülékekkel láttam el magam. Halina-csizma, kölcsönként bunda, arcvédő.

A reggeli órákban érkeztem meg Kápolnásnyékre. Egy konfliktus állott a vidéki állomáson, egy olyan Pesten már kimustrált, nyugalmába helyezett konfliktus. Szóltam a kocsisnak, vigyen el Veréb községbe!

— Veréb községbe? Oda nagyságos uram, még két hold földért sem viszem el. Eltekintve a gyilkos hidegtől, az út annyira be van népesítve hóval, hogy oda el se lehet jutni.

— Ne okoskodjon barátom, megfizetem.

— Mondtam már nagyságos uram, nincsen annyi pénz kerek e világon. Eltemetne bennünket a hó. Ember magasságú, nem takarítja el azt senki.

Akkor még a megyei, községi utakkal senkisémmel törődött, minden maradt úgy, ahogy a természet elrendezte.

— De a községbe csak bevisz?

— Oda beviszem nagyságos uram, hiszen azért állok itt. Felültem a kocsira, de előbb bebújtam a halina-csizmába és meleg bundában, arcvédősen elindultam. Rettenetes hideg volt, fájt, behatolt a csontig. Nemcsak a burkom, hanem a csontjaim is fáztak.

Csakugyan nem lehetett kibírni. Az út felén ezt mondtam a kocsisnak:

— Vissza az állomásra!

Ott megvártam a legközelebbi Pestre induló személyvonatot. Vagy két óra hosszát kellett várnom. Unalmamban — riporterhez illően — kíváncsiskodtam. Kérdeztem a kocsistól, hogy ki itten a szolgabíró, jól bánik-e a néppel, olvassák-e az Az Estet, nem-e történt valami a környéken.

— Nagyságos úr jól megborravalózott, megsúgom: történt itt valami, hogy micsoda azt nem tudom, de annyit tudok, — ezt beszélik a faluban, — hogy a Zichy gróf úr párbajozott a Sárkózy méltóságos úrral. Járt is itten felkötött karral.

Mohón lecsaptam a készülő szenzáció magjára, hogyne, hiszen a nagy urak dolgai mindig érdekelték a nyilvánosságot.

Pesten kissé szégyenkezve bevallottam Miklós Andornak, hogy a riport nem sikerült, de hoztam mást. Elmondtam, amit a kocsistól hallottam.

Mindjárt felkerestem Mészáros Ervint, Európa vívóbajnokát, akit fiatalkorában nemcsak előkelő származása miatt, hanem azért is felvettek a rendkívül ekskluszív Nemzeti Kaszinó tagjainak sorába, mert Európa vívóbajnoka volt és abban az időben, valamint most is, nagy szükség volt az ilyen úrra afférek, párbajok intézésére és likvidálására.

Mészáros Ervin csodálkozott, ő nem tud semmit a dologról. Legokosabbnak tartottam, hogy ha felkeresem Széll Kálmánt, a volt miniszterelnököt, aki akkor a Jelzálog Hitelbank kormányzója s a Nemzeti Kaszinó igazgatója volt. Ha a kaszinó tud valamit, vagy az ügy előtte fekszik, ő a legkompetensebb arra, hogy nyilatkozzék. Meglátogattam a Jelzálog Hitelbank Nádor-utcai palotájában. A szakállas Széll Kálmán szívélyesen fogadott. Ismert már régebbről, mert egy alkalommal mielőtt miniszterelnökké kinevezték volna, interjút csináltam vele a Magyar Hírlap számára, s akkor, Döbrentei-utcai lakásának előszobájából fogadásból elcsentem híres aranyfogantyús sétatálcáját. Széll Kálmán mindennap ezzel a pálcával jött a Parlamentbe, mindenki jól ismerte a botot.

Bevittem a Magyar Hírlap szerkesztőségébe és megkérdeztem Márkus Miksát, ismeri-e a botot?

— Tyűh, ez Széll Kálmán botja. Ugye nekem adja, adok cserébe mást.

Márkus Miksa azután elmesélte Széll Kálmánnak, hogyan jutott a bot hozzá. Széll Kálmán nevetett, tetszett neki a dolog és ettől fogva Márkus Miksa járt a bottal.

— Kegyelmes Uram, — mondtam Széll Kálmánnak — szeretném tudni a Zichy István gróf és Sárközy István közötti affér részleteit.

— Kedves fiatal barátom, maga hízásnak indul, vigyázzon, okosan étkezzék...

— De kegyelmes uram, engem a Sárközy-ügy érdekel.

— Sokat sétálni, keveset cigarettázni...

— Kegyelmes uram, mi van a Sárközy-üggyel?

— Sokat aludni, s mindig igazat írni.

— De kegyelmes uram, a Sárközy-ügy?

— Nézze kedves Tarján, maga ügyes újságíró. Vagy van Sárközy-ügy, vagy nincs. Ha van, én mint a kaszinó igazgatója természetesen nem nyilatkozhatom, ha nincs, pláne nincs mondani valóm.

Lesújtottan távoztam, de mégis azzal, hogy van Sárközy-ügy.

Tovább nyomoztam: ki ez a Sárközy István? Megtudtam többek között, hogy Steiger Gyulának a Pesti Hazai Takarékpénztár elnökének lányát, Steiger Melaniet vette el feleségül. Azt is, hogy válófélben van. Na, gondoltam, ez jó tipp, felkeressük az úri-asszonyt. De nem volt szerencsém, mert Sárközyné ismeretlen helyre, külföldre távozott. Kik az asszony rokonai? Azok bizonyára ellenséges indulattal viseltetnek Sárközy iránt és beszélni fognak. Steiger Gyulának még egy gyermeke volt: Steiger Gyula huszár-főhadnagy, állomása Sopron. El Sopronba! Ott tudtam meg, hogy Bécsbe helyezték.

Wienbe egy vasárnapi napon érkeztem meg, elmentem a térparancsnokságra és megtudtam a lakása címét. Délelőtt tizenegy órakor beállítottam hozzá. A komornyik bevitte névjegyemet és az előszobában felejthetetlen szép férfialak, huszártiszti uniformisban jelent meg előttem. Olyan elegáns, gyönyörű férfi volt, hogy ma a filmgyárak versengenének érte. Elmondtam, mi járatban vagyok.

— Kérem én nem adhatok felvilágosítást, de éppen itt van nálam Sárközy.

Bementünk a szalonba, ahol bemutatott sógorának. Mikor Sárközy meghallotta tőlem, hogy ügyével kívánok foglalkozni,

rögtön toporzékolni kezdett. Szinte dühöngött, s azzal fenyegetődzött, hogy aki az ő privát ügyével foglalkozni mer, azt agyonlövi. Hogy a dühöngő embert lecsillapítsam, ezt a megoldást választottam:

— Kérem Sárközy úr, én nem diszponálok a riport felett, tessék felkeresni a szerkesztőmet, Miklós Andort.

— Holnap ott leszek!

S ezzel a látogatás véget ért.

Én Miklóst természetesen még Sárközy megérkezése előtt megfelelően informáltam. Arra kértem, hogy miután én de facto nem tudok semmit, amennyiben Sárközy nem fog nyilatkozni, rendelje oda másnapra is magához.

— Minek ez?

— Szerkesztő úr, nincs olyan fineszes ember, aki ha bajban van, s folyton kínozzák, egyszer el ne szólja magát.

Sárközy így járt fel napokig a szerkesztőségbe. Miklós már nagyon unta a dolgot. Én közben megfelelő logikával gondolkodni kezdtem azon, hogy mi is lehet ennek az ügynek a hátterében. Hogy kaszinó-ügy, abban biztos voltam. Ha a kaszinó előtt fekszik, nyilván váltó szerepel az afférban. Sárközy egyik látogatása alkalmával ezt mondotta:

— Kedves Tarján, nem tud maga semmit, nem is fog megtudni semmit.

— Nem? (Elővettem kis noteszomat.) Ebben a noteszban benne van minden.

— Mi van benne?

Merészen kivágtam:

— Hát a váltó? Az semmi?

A szangvinikus Sárközy vérvörös lett, elordította magát:

— Biztosan a Róth beszélt.

Róth? Nem lehet más mint pénzügynök, vagy bankár. Elővettem a telefonkönyvet és kiírtam az összes pénzügyletekkel foglalkozó Róthokat. Így jutottam el a Vilmos császár-úton levő Róth-bankházhoz.

A véletlen dolga volt, hogy ezzel a Róth-tal együtt jártam a Kereskedelmi Akadémiára. A bankár határozottan kijelentette, hogy ő nem beszél semmit. Én erre a következő ultimátumot közöltem vele:

— Adok hat órai gondolkozási időt. Vagy elmondja a dol-

gokat és akkor nem jelenik meg a neve a lapban, vagy nem mondja el és akkor kiírom.

Hat óra múlva újra találkoztunk. Roth mindent a legrészletesebben elmondott. A lényeg az volt, hogy a gróf egy női hozzátartozója jelentős összegű váltókat zsíralt Sárközynek, a gróf ezért feljelentést tett a kaszinó igazgatóságánál és még mielőtt a kaszinói fórum határozatot hozott volna, megverekedtek.

Másnap megjelent a szenzációs riport. Az Est délben két órakor jött ki az uccára, Sárközyt este hat órakor kizárták a Nemzeti Kaszinóból.

RYLICZKY

1911 decemberében a Kereskedelmi Bank kárára 282.000 koronás csalást követtek el. A Kommerszbank vezetősége: Lánczy Leó, Weiss Fülöp, nagyon szégyellték a dolgot. A tökéletesnek látszó precizitással vezetett bank presztízse csorbát szenvedett. A kis defektus nem számított a Kereskedelmi Bank hatalmas apparátusában, a munka épúgy folyt tovább, mintha misem történt volna, de mégis hihetetlen izgalom uralkodott a Fürdő-utcai palotában. Ez is lehetséges? A pénzügyintézet semmi költséget nem kímélve, tökéletes ellenőrzési rendszert állított fel, s mégis valaki a bankot (nyilvánvalóan valamelyik tisztviselőjének a segítségével) becsapta. A bank nagy jutalmakat ígért a tettes kézrekerítőinek. Ha már megtörtént a csalás, legalább kerüljön meg a tettes, hogy a jövőben ne jusson senkinek eszébe valami más hasonlót csinálni.

Krecsányi detektívönök úgy nekiugrott az ügynek, mint a párduc. Mozgósította a detektívtestület legtehetségesebb embereit és megkezdődött a nyomozás.

Két-három nap múlva a bank egyik főtisztviselője, Molnár (Vuncsi) Árpád, aki azóta igazgatói rangot kapott, Ryliczky Zoltánra, egy fiatal tisztviselőre hívta fel Krecsányi figyelmét. Nem volt bizonyíték ellene, de Molnár valahogy ösztönösen érezte, hogy Ryliczkynek benne kell lennie a dologban. Pedig Ryliczky minősítése jó volt; szerény, takarékos ember, nem lumpolt és adóságai sem voltak.

Krecsányi kihallgatta Ryliczkyt, aki kihallgatása után öngyilkos kísérletet követett el. A bankban szánni kezdték a tisztviselőt; a laikusokat megtévesztette az öngyilkos kísérlet, de Krecsányit nem.

Amikor Ryliczky olyan állapotba került, hogy ki lehetett hallgatni, Krecsányi újra faggatni kezdte. Krecsányi most már biz-

tos volt a dolgában: Ryliczky az egyik tettes. Hosszas vallatás után Ryliczky beismerte a bűncselekményt, dacára annak, hogy bizonyíték nem volt ellene. Az eseményről természetesen részletes beszámolót közöltem az Az Estben. Körülbelül déli 12 óra lehetett, amikor a tudósítást befejeztem. Éppen a nyomdába készültem, hogy a cikkemet korrigáljam. Kefelevonatokat mindig magam szerettem átnézni, s bár kitűnő korrektorai voltak az Az Estnek (Lányi—Héjja), mégis ragaszkodtam saját korrigálásomhoz, nehogy valami hiba, tévedés csússzon bele a tudósításba.

Korrigálás közben megszólalt a telefon. Valaki ennyit közölt velem:

— Erzsébet-körút 50.

Letette a kagylót, Elrohantam a jelzett házba, amely a Royal-szállóval szemben van. Körülnéztem az uccán, sehol semmi. Megnéztem a lakók névjegyzékét, semmi nyom. Bementem a házmeszterhez, megkérdeztem, történt-e valami a házban: semmi. Megnéztem a bejelentő-lapokat, hátha az albérlők között szerepel olyan név, amely összefüggésbe hozható a Ryliczky-üggyel, mert az világos volt előttem, hogy a telefonáló csak egy nyomozó lehetett, aki szívességet akart nekem tenni, de ismeretlen akart maradni, félve az esetleges kellemetlenségtől.

Újra kimentem az Erzsébet-körútra, megint körülnéztem, majd bementem a házban lévő Kleinberger-féle ékszerészüzletbe, ott is megkérdeztem, hogy történt-e az utcán valami. Nem tudtak itt sem felvilágosítást adni.

Már készültem éppen visszamenni a szerkesztőségbe, de — gondoltam magamban — várok még egy kicsit.

És csakugyan ... 2—3 perc múlva a szemközti oldalon, a Royal-szálló előtt megállott a két rendőrségi autó. Kiszállt belőle Krecsányi főnök, Tólas, Sárközy és Emesz detektívek és jöttek át arra az oldalra, ahol én álltam.

Krecsányi magából kikelve:

— Tarján úr, azonnal menjen el innen!

— Dehogy megyek, ha a főnök úr itt van, minden okom meg van rá, hogy én is itt maradjak.

— Tarján, az Isten szerelmére, nagyon kérem, azonnal menjen el innen. Fontos nyomozási érdekek!

— Egy feltétellel elmegyek, ha főnök úr megígéri, hogy arról, ami itt történik, én kapok elsőnek információt, s főnök úr garantálja,

hogy az, ami itt történik, elsőnek az én lapomban kerül nyilvánosságra.

Krecsányi határozottan:

— Megigérem!

Krecsányi szótartó ember volt és bár rendkívül izgatott, hogy mi történhetik az Erzsébet-körút 50 alatt (hiszen én semmit sem tudtam), mégis eltávozottam.

Mint később kiderült, ebben a házban lakott Bauer (Bajor) Ottó, Ryliczky bűntársa. A Bauer név eladdig a tudósításokban nem szerepelt, nem is tudtam arról, hogy köze van a bűncselekményhez.

Hiába várták lakására Bauert, megszökött Amerikába. Ott aztán elfogták.

Mikor hazahozták, a vizsgálóbíró előtt azzal kezdte vallomását, hogy a Hungária-fürdőből éppen lakására tartott, amikor meglátta a kapu előtt Tarján Vilmost, az Az Est munkatársát. Tudta, hogy el van veszve s megszökött Amerikába.

REGULA.

1911 októberében tárgyalták Miskolcon Regula Ede bűnügyét. Törvényszéki tárgyalás volt, tehát nem az én reszortom, mégis arra kértem Miklós Andort, hogy kivételesen engem bizzon meg a tudósítással.

— Miért?

— Szerkesztő úr, tudja jól, hogy én hivatásomnál fogva nem gyűlölöm a rablógyilkosokat, szánom a legtöbbjét, különösen akkor, ha már el van fogva és bevallotta bűnét, de ezt a Regulát, ezt gyűlölöm. Én, aki elvi ellensége vagyok a kivégzéseknek, vele szemben feladom álláspontomat, olyan aljas fráter, amilyen még praxiszisomban nem fordult elő.

Regula Ede ugyanis rablási szándékból borzasztó kegyetlenséggel meggyilkolt Edelényben egy szegény korcsmáros családot. Ahogy a tettét végrehajtotta, ahogy baltával igazán vadállatias kegyetlenséggel lemészárolta áldozatait és aztán az, hogy mindvégig tagadta a gyilkos szándékot, hihetetlenül ellenszenvesé tette.

Velem utazott a tárgyalásra Lévai Mihály, a Nap munkatársa, aki egyben a Pester Lloyd és a Neues Budapester Abendblattot is tudósította. Ez a Lévai mozgékony, kitűnő újságíró volt, egy kis hibával, t. i. nem ragaszkodott mindig szigorúan a tényekhez.

Már útközben feltűnt, hogy nem jött be az étkezőkocsiba.

— Mi az Dinnye? (Ez volt a csúfneve.) Talán nincs pénzed?

— Kaptam Brauntól 20 koronát, de az Otthonban elkártyáztam.

— Tehát egy vasad sincs?

— Nines'

Miből fogsz ebédelni, vacsorázni, telefonozni?

— Majd csak segít valaki.

— Nekem sincs bőségesen pénzem, de az ebédet fizetem a tárgyalás ideje alatt. Majd szólok Lengyel Zoltánnak (Regula védője volt), ő fizesse a vacsorát.

Megérkeztünk Miskolcra, fiakkeren bevittem Dinnyét a szalodába és elhelyeztem. Másnap reggel Geőcze főtárgyalási elnök megnyitotta a tárgyalást. A tárgyalóteremben ott ültek a miskolci előkelőségek: a közigazgatás vezetői, környékbeli földbirtokosok, a dzsentrik, feleségeikkel együtt. A hallgatóság publikuma olyan ekskluszív volt mintha egy Theatre Parén lennénk.

Lengyel Zoltán, valamint én is indiszkréciót követtünk el, közöltük a főtárgyalási elnökkel és Bulyovszky főügyessel, hogy Lévainak vasa sincs. Mi lesz ebből?

A főtárgyalás megkezdése előtti izgalom dacára, a hallgatóság soraiban is többen beszéltek Lévai esetéről. Újságíró munkában és teljesen pénztelen!

Az elnök megnyitotta a tárgyalást. Lévai ott ült az újságírók asztalánál és ez az alacsony cingár emberke, aki, ha nem hordott volna bajuszt, gyerekek látszott volna, már azért is feltűnést keltett, mert egészen furcsa módon, az asztalra mélyen lehajolva jegyezte a tárgyalást. Egy ilyen tárgyaláson is jól kell viselkedni az újságírónak, én például, aki nem voltam gyorsíró, de feltaláltam magamnak egy külön gyorsírást, passzívításomban is ügyeltem arra, hogy nyugodtnak, elegánsnak lássanak, hiszen az akkor már igen elterjedt és népszerű Az Estet képviseltem. Dinnye azonban ilyen csekélységekkel nem törődött. Nem törődött azzal sem, hogy nincs pénze és mohón, fanatikusán jegyeztetett.

A dámák sűgva kérdezték egymástól, ki az a szorgalmas bajuszos kis ember? Az érdekesség ereje, a feszült várakozásban is, Lévai felé irányította a közfigyelmet. A hír ereje és érdekessége behatol mindenhova és mint az árvíz, elsodor mindent, ami az útjába akad. Így történt, hogy az egész tárgyalóterem mosolyogva sugdosott arról, hogy van itt egy pesti újságíró, akinek szegénynek nincs egy vasa se. Regulát senkisék sajnálta, de Lévait mindenki.

A tárgyalás első fázisáról telefonon adtam le tudósítáomat a szerkesztőségnek. Mikor egy óra múlva visszamentem a postára, hogy újabb tudósítást közöljek, a telefont kezelő kisasszony közölte velem, hogy Lévai szerkesztő úr nem fizetett a telefonbeszélgetésért, pedig három lapot is felhívott. Az izgalom Lévai személye körül percről-percre fokozódott.

Ebédünket Lengyel Zoltán és Lévai társaságában a Koronában költöttük el. Az akkor félelmetes Lengyel Zoltán hangosan évődött és Lévaival az asztalnál. Körülöttünk a „Vármegeye” és a katonatisztek is egy perc alatt tudták, hogy Lévainak nincs pénze. Szóval a déli órákban már az egész város tudta, hogy Lévainak egy vasa sincs. Mindenki sajnálta.

Geócze főtárgyalási elnök meg is hívta magához vacsorára, — Rimóczy rendőrkapitány azt kérte tőlem, nem-e kellene gyűjtést rendezni szegény kollégám számára.

Valahányszor az elnök a tárgyalást megnyitotta, vagy be-rekesztette, mindig felmerült a kérdés, kapott-e már Lévai pénz Pestről?

A tárgyalás második napján izgalmas jelenet játszódott le.

Belépett a terembe — általános figyelem között — Regula Ede hajlotthátú, ráncos arcú, fekete selyemkendőbe burkolt fejű édesanyja.

Az elnök kioktatta, hogy fia bűnügyében nem köteles vallo-mást tenni, de ha vall, akkor igazat mondjon, mert a hamis esküt a törvény bünteti.

Reguláné súlyos vallomást tett fia ellen az alibire vonatkozó-tag és ezt szemébe is mondotta fiának. Látszott Regulán, hogy a terhelő vallomásért még édesanyjára is haragszik, azt vágta feléje, hogy vallomása nem igaz.

A hallgatóságnak még a háta is borzongott és ebben a pillan-atban végleg eldőlt Regula sorsa, mert még maguk az esküdtek is megfélemdkeztek magukról és szinte sziszegtek.

Ebben a szomorú, kínos hangulatban egyszerre csak felnyílt a tárgyalóterem ajtaja, rajta belépett a törvényszéki szolga, aki valamit súgott Lévai fülébe. A nyitvamaradt ajtón kíváncsisággal bekukucskált a pénzeslevélhordó. Az összefüggést nem volt nehéz megállapítani. Valaki elkiáltotta magát a teremben:

— Hála Istennek, megjött Pestről a pénz!

Általános derű és hahota támadt, az elnök, aki maga is mo-solygott, a tárgyalást felfüggesztette.

Mindenki kirohant a folyosóra, ott állt a postás, aki ki kézbesi-tette Lévainak a Pestről érkezett 20 koronát.

Éljenzés! Miskolc városa megkönnyebbült.

GABY DESLYS.

Hatvanból levelet hozott a posta. Az ottan lakó Berkes Sándorné azt írta nekem, hogy Gaby Deslys, a világhírű revüasztár (akit a párisi kritika a francia gloire javára könyvelt el), az ő édes testvére, magyar leány. Navratil Hedvig a valódi neve.

Elutaztam Hatvanba és ott megmutatták Navratil Hedvig fényképeit, amelyek meglehetősen primitívek voltak és már elfakultak, de az egyik fényképen mellette állt Harry Piltzer, a partnere, aki később ugyancsak világhírű táncos lett.

Mikor Gaby Deslys már világhírű volt, Harry Piltzer tovább is vele együtt szerepelt. A nagy francia szubrett presztízsét az is nagyon emelte, hogy a portugál király volt az udvarlója.

Ez aztán szenzáció, járjunk utána. Gaby Deslys éppen Bécsben, az Apollo Theaterben vendégszerepelt. Előre sejtettem, hogy Gaby Deslys letagadja magyar származását, hiszen nagy érdekei fűződtek ehhez, mert a francia kritika és a közönség szemében ő egy hamisítatlan, valódi, forró, marseillei születésű lány volt, aki nemcsak Parisban, de Londonban és Bécsben is, mindenütt, ahol fellépett, óriási sikert aratott és ezzel a francia becsületet szolgálta.

Megnéztük Berkesnével az előadást. A vidéki asszonyt, mikor Gaby Deslys a színpadra lépett, mintha láz gyötörte volna, olyan vörös rózsák jelentek meg az arcán. Megfogta kezemet és szinte önfeledten, hangosan (a körülöttünk ülők megbotránkozására) így kiáltott fel:

— Ő az!

Lefogtam Berkesné hadonászó kezeit és csendre intettem. Az előadás befejezése előtt odaállottunk a színpadi kijárához. Gaby Deslys selyemben, bársonyban suhogva, mint egy királynő, dacosan és kevélyen lépett ki a kapun.

Berkesné elébe ugrott:

— Hedvig, én vagyok a testvéred ...

Gaby Deslys nem is válaszolt, de a szeme, amelyet jól megfigyeltem, nem meglepetést szinlelt, hanem ijedtséget árult el. Nem válaszolt, pedig válaszolhatott volna franciául, mégpedig nyugodtan. Azt mondhatta volna: tévedés! De válasz nélkül, impresszárió-jával beült a kocsijába és elhajtattott. Másnap felkerestem Ben Tibert, az Apollo igazgatóját és előadtam neki, hogy mi járatban vagyunk. Megmagyaráztam Ben Tibernek, hogy neki is érdeke a leleplezés, mert hiszen akkor a bécsi újságok is hasábot fognak közölni az esetről, mégpedig ingyen.

Az igazgató mindent elkövetett, hogy elősegítse Gaby Deslys és Berkesné találkozását, de Gaby Deslys vonakodott ebbe belemenni, hiába mondta neki az igazgató, ha nem testvére, akkor annyival is inkább fogadja, hiszen ez semmiféle rizikóval, vagy megszegéssel nem jár. De Gaby Deslys könyörtelen maradt s nem fogadta testvérét.

A Gaby Deslysről szóló tudósítás 1912 május 18.-án jelent meg az Az Estben, persze átvették a párisi lapok és Gaby Deslys sajtó-pert is indított. Miért, miért nem, a sajtóperben nem volt tárgyalás. Gaby Deslyst francia földbe hantolták el. Navratil Hedvig azóta sem jelentkezett, semmi hír nem jött róla, valószínű, hogy Gaby Deslys-sel volt azonos. Harry Piltzer még él. Felvilágosítást adhatna ...

MÁGNÁS ELZA.

Reggel 9 órakor szól a telefon. A detektívfőnök:

— Tarján, egy női hullái találtak az alsó Margit-rakparton, jöjjön értem a kocsijával, várom a Zrínyi-utcai kapuban!

A kocsii nem az enyém volt, hanem Miklós Andoré, kitűnő Mercedes. Riporter autóhasználat: — ez nagy dolog volt abban az időben.

Siettünk és felvettük a kapu előtt várakozó detektívfőnököt. Együtt mentünk a helyszínre. Az alsó Margit-rakparton már ott volt sok detektív, Marinovich Jenő, a bünygyi osztály vezetője és a sérülési osztályból több referens. A felső Margit-rakpartról leszaladtunk a lépcsőkön. Egy gyékény-utazókosárban — amelyen több vasúti utazást jelző feladó ragcédula volt — feküdt a meztelen női holttest. Megtapogattam. Finom, ápolat volt a bőre. A százardos síkfutás célbírói nem húzzák jobban össze a szemüket, mint ahogy én összehúztam.

Én ezt a nőt ismerem, én ezt az arcot láttam, mégpedig többször, sőt sokszor. A rendőri intézkedők kiadták az utasítást, hogy a kíváncsiakat, akiknek száma vagy kétszáz lehetett, kergessék el onnan. Felkiáltottam:

— Az Isten szerelméért, az egész várost hozzák ide, ne kergessék el az embereket, hiszen a holttest ismeretlen, hátha valaki felismeri.

Figyelmeztetésem azonban nem használt, arra való hivatkozással, hogy a tömegben gyerekek is lehetnek, akiket meg kell óvni attól, hogy meztelen nőt láthassanak. Később kiderült, hogy a bámeszkodók között volt Málnás Elza ház mestere, de nem eresztették közel s így nem is ismerhette fel.

A rendőrfőnök azután kiadta a parancsot a detektíveknek:

— Rohanás az összes szerelmi találkahelyekre, ki hiányzik?

Nem tartottam helyesnek a nyomozás e módját, azt mondtam hangosan Marinovich Jenőnek, hogy ez a nő nem utcai nő, ez nem nyilvánartott nő, ennek annyira finom és ápolt a teste (pedikűrözött lábak), hogy ez nagyobb kényelemhez szokott asszony és ne a rendőrileg nyilvánartott helyeken keressék, hanem fotografálják le és mutassák fel tényképet a Zserbóban és más előkelő helyeken.

Ez a figyelmeztetés sem használt. És a holttest még mindig a kosárban feküdt. A rendőri szabályok értelmében a rendőr nem köteles hozzányúlni holttesthez, hanem meg kell várni a hullaszállító embereit, azok majd elvégzik ezt a munkát. Nagy izgalomban azt mondtam az egyik detektívnek, vegyük ki ketten a kosárból a holttestet. Kiemeltük és lefektettük a köveztet. Széjjelhúztam a lábát, amely így „V”-formát mutatott. Jó volt a monoklim. Megvizsgáltam a hónaalját, a keble alját és a lábszár legfelső végét, ahol a szeméremtestrészt van. Az emberi sonka két oldala olyan fehér és ápolt volt, mint a kar. Ezt mondtam a körülállóknak:

— Ez nem utcai leány, ez vagy egy előkelő életet folytató kokott, metresz, vagy elvált úriasszony, aki sokat utazik és minden valósínűség szerint a cselédsége ölte meg.

Ez a kombináció logikus volt, mert ha az a feltevés igaz, hogy egy egyedülálló asszony, akkor emberi számítás szerint csak a cselédség ölthette meg és legalább ketten, mert hiszen a kosarat valahonnan, nyilvánvalóan a közelből, idehozták. Még pedig a súlya miatt — ketten. Még hivatkoztam arra is, hogy a felső lábszár végén semmi folt nincsen, már pedig az utcai lányoknál ez a testrészt félen a sietség miatt kicserepedzik és vörös lesz, nyáron pedig az izzadságtól barna folt támad rajta. Sem egyiknek, sem másoknak semmi nyoma. Ez az argumentum sem használt. Én azonban az Az Estben, első tudósításaimban, amikor tehát a holttest még ismeretlen volt, ennek a véleményemnek hangot adtam.

A holttestet elvitték az Új Szent János-kórház boncolótermébe. Ez szombati napon volt. Szombattól vasárnapig, anélkül, hogy lefeküdtem volna, szakadatlanul nyomoztam. Vasárnap este a fáradtságtól szinte összeomolva, már haza akartam menni Royal-szállóbeli szobámba, de gondoltam, még egyszer megnézem a holttestet, mert éreztem, hogy én ismerem. Vasárnap este 10 órakor még egyszer odaálltam a holttest mellé és vizsgáltam, fűrkészttem. Egyedül voltam a boncoló teremben, egyszerre csak megjelent

Vizy detektív, egy kalapos nő társaságában. A detektív hozzám lépett és ezt súgta a fülemben

— Szerkesztő úr, egy nagyon szép Fő-utcai lakásból jövök, klassz bőröndök vannak benne. Jó lenne, ha feljönné velem.

— Kedves barátom, én már holtfáradt vagyok, én lefekszem. De ki ez a nő?

— A cselédje: Kóbori Rózsi.

— Jöjjön csak ide Rózsi. Ismeri ezt az asszonyt? Nagyon nyugodtan:

— Nem ismerem.

— Hogy hívják a maga úrnőjét és hol van?

— Turcsányi Emiliának és több úr társaságában elment Kiscellre autózni.

Turcsányi Emilia? Ezt a nevet nem ismerem. Hiba volt, de nem érdeklődtem soha Mágnás Elza valódi neve iránt, pedig ő volt az, de még akkor nem ismertem fel.

Felmerül az a kérdés, hogy Vizy detektív hogy jutott el Mágnás Elza lakására. Miután nyilvánvaló volt, hogy a holttestet csak a közelből hozhatták a Margit-rakpartra és miután az első rendőri nyomozás sikertelennek bizonyult, vasárnapra felosztották az összes környékbeli házakat a detektívtestület tagjai között, megvizsgálándó, hogy a lakók közül ki hiányzik.

Ha én akkor rögtön szót fogadok Vizy detektívnek és felmegyek a lakásba, már vasárnap este megállapítottam volna, hogy az áldozat Mágnás Elza, hiszen megláttam volna hálószobájában életnagyságú képét. A fáradtság győzött és én nem mentem fel a lakásba. Ezt eddig elhallgattam, hiszen hiba volt, de szolgáljon mentségemül, hogy már alig álltam a lábamon.

Hétfőn korareggel lediktáltam a tudósítást és rohantam újra a hullaterembe. Sok detektív és rendőrtisztviselő állta körül a holttestet. Ott volt többek között Keresztessy Gyula rendőrtanácsos barátom is. Ezt súgta a fülemben:

— Te, nem a Mágnás Elza ez?

— Szent Isten, bizony az, hisz én folyton mondtam, hogy ismerem.

Hogy miért nem ismertem fel előbb? Azért, mert a fojtogatástól Mágnás Elza finom mélyedékes arca egészen felpuffedt, de két nap múlva a bőrpárnák visszalohadtak régi medrükbe.

— Mi a Mágnás Elza valódi neve?

— Turcsányi Emilia!

— Uraim megvan a tettes, Kóbori Rózsának hívják, itt volt tegnap este Vízny detektív társaságában, tessék azonnal elhozni.

Lóhalálában rohantak a detektívek Mágán Elza Fő-utcai lakására. Mikor Kóbori belépett, így szóltam hozzá:

— Na Rózsi, nem ismered?

— Nagyságos uram ...

— Ismered, vagy nem ismered?

Kóbori Rózsi nem válaszolt. Én el akartam rohanni a szerkesztőségbe szenzációs tudósításhoz megírni, de a rendőrszolgák visszatartottak, hogy előbb menjek be a főkapitányságra tanúvallomást fenni. Előbb a lap! Megjelent a tudósítás.

Kóbori Rózsi a főkapitányságon bevallotta, hogy Nick Gusztávval együtt követte el a rablógyilkosságot. Megmondta becsületesen és pontosan azokat a helyeket, ahová Nick járni szokott.

Közöltem Miklós Andorral, hogy estére kézrekerül Nick Gusztáv is. És csakugyan este nyolc órakor a Hársfa-utcai Rauchmaul-korcsmában megtaláltuk Nick Gusztávot.

Az eseményről azonnal értesíteni akartam Miklós Andort, aki akkor a Hungária-szállóban lakott. A Hársfa-utcából a Barcsay-utcán keresztül kirohantam a körútra. Az Est kiadóhivatala már zárva volt, hol van legközelebb telefonállomás? Royal Orfeum. Ide gyakran jártam, az igazgató, Bálint Dezső jó barátom volt. Berohantam a Royal Orfeum pénztárához. A foájében ott állt botjával, kalapjával a fején Kurländer bácsi, akit a fél város ismert, ő látva izgatottságomat, mielőtt a telefonkagylót felemeltem volna, rekedtes hangjával ezt kérdezte tőlem:

— Was ist Willy?

Nagyon izgatottan:

— Jetzt sind schon alle Täter verhaftet!

— Also, ich wett mit ihnen Willy, die werden Unannehmlichkeiten haben.

Kurländer bácsi nem volt nagy hazárdőr, de hajlandó volt fogadást kötni arra, hogy a tetteseknek lesz egy kis kellemetlenségük.

CATTARAU.

Bombamerényletet követtek el Miklóssy, a Debrecenben székelő görögkatolikus püspök ellen. El Debrecenbe! Maga az esemény sérülési szempontból nem volt jelentékeny, mert mindössze néhány ember halt meg és néhány megsebesült, de mi van a háttérben? Ki és miért tervez merényletet a szentéletű püspök és egyháza ellen? Mik ennek a rugói? Nyilvánvalóan politikai merénylet.

Debrecenben megtudtam, hogy a bombát Csernowitzban adták fel. Azonnal otthagytam Debrecent és elutaztam Csernowitzba. Ott kinyomoztam, hogy két férfi, akik Bukarestből jöttek, a csernowitzki postahivatalban adták fel a bombát. Az első gyorsvonattal Bukarestbe utaztam, ahova korareggel érkeztem meg. A kávéházban, a pincérel lefordítottam a bukaresti lapok tudósításait, amelyek már nyilvánosságra hozták, hogy a bombát Cattarau, egy Bukarestben élő besszarábiai diák és Kirilov nevű munkás együtt adták fel Csernowitzban. Egyben közölték a budapesti főkapitányság elfogató parancsát. Felmentem az Adeverul szerkesztőségébe információkért. Ott tudtam meg, hogy dr. Nagy Károly, a budapesti detektívfőnök és a csernowitzki detektívfőnök is Bukarestben vannak. Már előző nap érkeztek oda. Elsiettem abba a szállodába, ahol Nagy Károly lakott. Idegesen járkált fel-alá szobájában és nagyon megörült, amikor beléptem.

— Hála Istennek, csakhogy itt van. Tarjánkám, okvetlenül szerezzen fotográfiát a tettesekről.

— Hát a főnök úr nem tud szerezni?

Nagy Károly, aki diszkrét ember volt, nem válaszolt. Ebből és az egész szituációból nem volt nehéz megállapítanom: a bukaresti rendőrség a monarchiának ezt a két rendőrtisztviselőjét nemhogy segítette volna a nyomozásban, nemhogy információkkal szolgált volna, hanem ellenkezőleg, ofszájdra állította őket. Nagy Károly

és csernowitzi kollégája ki se mozdultak a hotelből, mert munkájuk úgyis hiábavaló lett volna.

Én ezt a feltevésemet közöltem is Nagy Károllyal, de ő megint csak nem válaszolt, érthető okokból. Elsiettem a bukaresti rendőrség prefektusához, Corbescuhoz. Nagyon előzékenyen fogadott. Még most is emlékszem rá, a bukaresti rendőrfőnök rendkívül hasonlított a mi bárcziházi Bárczynkra, csakhogy valamivel alacsonyabb volt.

— Rendőrfőnök úr, szeretném megkapni Cattarau fényképét.

— Tőlem? Nekünk nincs fényképünk Cattarauról.

— Tessék csak telefonozni a nyilvántartásba, bizonyára lesz, hiszen Cattarau közismerten politikai ügynök volt, aki Oroszország szolgálatában állott. Nem tételezhetem fel, hogy a kiváló bukaresti rendőrség ne alkalmazta volna az ilyen emberrel szemben a szükséges rendőri preventívát.

Corbescu előttem felhívta a nyilvántartást, persze románul beszélt, amit én nem érttem. De ennek dacára, hangjából kiéreztem, hogy a telefonbeszélgetés csak színlelt volt.

Erre az Adeverul riporterének társaságában felkerestem az előkelő bukaresti fényképészeket. Mindenütt udvariasan fogadtak bennünket, de kijelentették, hogy nekik nincs fotográfiájuk Cattarauról. Riporter kollégám megsúgta nekem, hogy ez hazugság, a fényképészek nyilvánvalóan „vink”-et kaptak a rendőrségtől és ezért nem adják ki a fotográfiát.

Erre ezt mondtam:

— Nézze kedves kollégám, hallom, hogy Cattarau lump ember volt, aki csaknem minden éjszaka fennmaradt. Kirilov pedig részeges volt. Nálunk Pesten van egy nyári mulatóhely, úgy hívják Casino de Paris (a mai Plantázs-bár helyén volt), itt reggel öt órakor van záróra és ha kijönnek a lumpok részegen, ott áll egy Hatvani nevű fényképész, aki lefotografálja őket, így csinálja az üzletet. Van-e ilyen nyári mulatóhely Bukarestben? Van-e ilyen nyári fényképész?

Erre elmentünk a Mosi-ba, amely a pesti Városligetnek felel meg. Szerencsénkre az első ponyvafényképésznél megkaptuk a szükséges fotográfiákat. A fényképész átnyújtotta nekem a fényképét, amely Kirilovot és Cattaraut egymást átölelve részegen ábrázolta.

A remek fogás után rohantam Nagy Károlyhoz és átadtam neki a fotográfiát. Ujjongott örömeiben.

Ez a fotográfia jelent meg a budapesti főkapitányság körözéseiben.

Elsiettem abba a szállodába, ahol Cattarau lakott. Érdeklődtem francia nyelven a portásnál, aki magyarul válaszolt. Rövid habozás után ezt mondta:

— Szerkesztő úrnak megsúgom, hogy reggel nyolc órakor detektívek jöttek Cattarau-ért, autón elvitték Ploesti felé és egy óra múlva visszajöttek gyalog, mert az autó defektet kapott. Innen telefonon rendeltek egy új autót és azzal végkép elmentek. A bukaresti detektívek ezt egész nyíltan csinálták, pedig mi már akkor olvastuk a lapokban, hogy Cattaraút körözik.

Tehát a bukaresti rendőrség maga szöktette meg Cattaraút.

Este az Adeverul segédszerkesztőjével bizalmasan beszélgettem egy kávéházban. A szerkesztőt Rosenthalnak hívták, kitűnő balkáni újságíró volt, természetesen zsidó vallású, aki gyűlölte az akkori rezsimet antiszemizmusa miatt. Tőle a következő felvilágosításokat kaptam:

— Kedves kollégám, itt nagyon kell vigyáznia, az ügy nagyon kényes. Bizonyára tudja, hogy Románia katonai szövetségben áll a monarchiával. Carol királyunk szentül hisz Ferenc Józsefben és szentségnek tartja a szövetséget. Igen ám, de a miniszterei nem ezen a véleményen vannak, kacérkodnak Oroszországgal. Ez a magyarázata annak, hogy ezidőszerint is Bukarestben legalább 150 orosz politikai ügynök tartózkodik, aki preparálja a hangulatot a monarchia ellen, Oroszország mellett. Ilyen politikai ügynök volt Cattarau is, aki mint diák, nagyon sokat szerepelt diákgyűléseken és mindig annak adott hangot, hogy a monarchia, elsősorban Magyarország, bitorolja a román területeket, a szövetség nem célirányos, csak az orosz orientáció segíthet Románián. Azt is megmondom önnek, hogy háború esetén a monarchia hiába számít Romániára. Nem fogunk mellé állni.

Ezeknek a súlyos, háborzongató adatoknak a birtokában kihallgatásra jelentkeztem gróf Czernin Ottokárnál, a monarchia akkori bukaresti követénél. Beküldtem névjegyemet. Néhány perc múlva egy szikár úr jelent meg előttem vadászruhában. Rám-rivalt:

— Was wollen Sie?

Szerényen, sőt alázatosan:

— Ich möchte mit seiner Excellenz sprechen.

Ordítva:

— Was wollen Sie? Ich bin es!

Én, aki úgy érzem, hogy állampolgári kötelességet teljesítek, ha közlöm a követünkkel külpolitikai kérdéseket érintő információimat, úgy érzem, a követ szemvillanásából, hogy szinte ki akar dobni. Ezért ezt válaszoltam:

— Das ist ausgeschlossen!

Megfordultam és becsaptam az ajtót.

Czerninnek bukaresti tartózkodásom kellemetlen volt, mert az Az Estben megjelent tudósításaimból kiérezhető volt, hogy valami itt nincs rendben. A bizonyítékok megvoltak: Nagy Károlynak nem adtak nyomozási szabadságot, Cattaraut megszöktették, a 150 politikai ügynök szereplése és még egyéb részletek is azt igazolták, hogy a hivatalos Románia a király személyétől eltekintve, nem rokonszenvezik a monarchiával. Ezt persze Czernin vagy nem tudta, vagy nem akarta elhinni. Czernin Bukarestben ugyanis bűvkörben élt. A zseniális Mária királyné, miniszterei és udvara rendkívül ügyes trükkökkel, anélkül, hogy ezt Czernin észrevehette volna, szinte fogvatartották bukaresti követünket, olyannyira, hogy mikor a világháborúban Románia mozgósított, — a hírlapírók állítása szerint — Czernin ezt nem tudta.

Egy heti bukaresti tartózkodás után Rosenthal szerkesztő ajánlatára elhagytam Bukarestet.

Pestre érkezve, Tisza utasítására Boda főkapitány személyesen hallgatott ki bukaresti észrevételeimre vonatkozólag. — Közléseim Tiszára lesújtólag hatottak.

Ez 1912-ben történt... A világháborúban Románia csakugyan cserben hagyott bennünket.

SARAJEVO...

1914 Június 28-án történt a sarajevoi merénylet.

Lovranában nyaraltam. Azért vonultam ide, mert ez csendesebb, mint Abbázia. Úgy éreztem, hogy Lovranában valóban pihenhetek, elkerülhetem a társadalmi érintkezést, nem fog senki zavarni, nem fog senki telefonálni... Délben két órakor, tengerpartra nyíló szobám balkonján gyönyörködtem az Adria páratlan szépségű, tüzes napsütésében. Itt a nap speciális gyönyöröket szór... Szinte nevet és nevettem, mintha a Mennysországból jönnének sugarai, életnek, biztatnak, szép jövőt ígérnek és mondatják velünk, milyen gyönyörű is az Élet!

Kopogás hallatszott az ajtón...

A londoner belépett a szobába:

— Bitte zum Telephon!

— Jó Isten, hát ez mi lehet, senki se tudja, hogy itt lakom, ki kereshet engem? Csak Budapestről hívhatnak.

Pizsamában rohantam le a földszinten levő telefonfülkébe.

Kéri Pál volt a felefonnál:

— Ferenc Ferdinándot és a feleségét megölték Sarajevóban, azonnal utazz oda!

Majd hanyatvágódtam. Rohantam fel a liften, pakkoltam, mindössze egy neszeszerre valót és tíz perc múlva autón robogtam Fiume felé. Volt időm bőven a vonat indulásáig ... Abbáziában megállva, ahol még senki sem tudta a világeseményt, a Quarneróban kifüggesztettem egy rögtönzött reklámot:

Az Est jelenti: „Ferenc Ferdinándot és feleségét ma délelőtt Sarajevóban meggyilkolták.”

A vendégek felugráltak helyeikről és mindenki eszeveszetten rohant a szállására. Senki sem rendezte ezt a versenyfutást, a publikum csodálatos, megfejthetetlen ösztönével érezte, hogy az

esemény nemcsak a trónörökös-pár halálát jelenti, hanem sokkal többet...

Az emberek ha tömegben vannak, néha csodálatos ösztönösseggel egyformán tudnak gondolkodni. Mintha egy isteni sugallat kormányozná lelküket és agyukat egyformán és néha igen helyesen — mint ez esetben is — előrelátóan tudnak gondolkozni. Egypáran rögtön el is kiáltották magukat:

— Háború!

Fiúméba érve láttam, hogy a kormányzóság épületéről nem leng a gyászszászó. Telefonoztam a kormányzóságra és tudattam az eseményt. Még a vonat indulása előtt megjelent a gyászlobogó a palota ormán...

Zágrábba este érkezett meg a vonat. Ott hosszabb ideig kellett várakoznom a Brod felé induló vonatra. Bementem a városba, a legforgalmasabb kávéházba, amely zsúfolva volt. A zenekar horvát indulókat játszott. A mámor szinte örültté tette az embereket. Emlékszem Popovics Dusánra, aki mint horvát képviselő, tagja volt a magyar parlamentnek: tüzes szónoklatot tartott, amelyben hirdette, hogy végre elkövetkezett az idő, Horvátország elszakadhat a gyűlölt Magyarországtól.

Ezeket a zágrábi impressziókat annakidején természetesen nem írhattam meg az Az Estben.

Zágrábból Brodig sem telt el unalmasan az idő. A vagonban sok tábornok; vezérőrnagy és altábornagy, jelenlétemben, — akiről nem tudták, hogy újságíró vagyok, — egészen hangosan tárgyalta a vészajtó eseményeket. Szinte egyhangúan megállapodtak abban, hogy csak háború következhetik.

A vonat reggel érkezett meg Brodba, ahol talákoztam a Pestről elindult riporterek csapatával. Ott voltak: Kovács Arnold (Neues Pester Journal), Herceg Géza (A Nap), Fröhlich János (Az Újság), Szamosi Armand (Esti Újság) és még többen.

Fröhlich János azt a proposíciót tette, hogy menjünk autón, mert a bosnyák vasút csak este fél 7 órakor ér Sarajevoba és mi már délben ott lehetünk, ha autóval megyünk.

— Igen ám, de hol az autó?

— Utól fog bennünket érni valamelyik állomáson...

Az autó csakugyan utólért bennünket és Fröhlich arra nógatott, hogy vállaljam a költségek egy részét és ülünk be az autóba. Bár nem vagyok autószakértő, megnéztem a kocsit, nem tetszett, ro-

zoga állapotban volt. Akkoriban különben is igen gyakoriak voltak a defektek, hosszabb utat alig lehetett megtenni defekt nélkül. Megkérdeztem a soffőrt, hogy ismeri-e az utat Sarajevoba? (Akkor még nem voltak a mai modern jelzőtáblák és különben is a Sarajevoba vezető út hallatlanul kacskaringós, szerpentes volt.) A soffőr azt mondta:

— Na, majd csak eljutunk oda.

Nagyon bizonytalan volt a válasz. Erre, abban a pillanatban így határoztam: az Az Est úgylis csak másnap délben jelenik meg, ha este pontosan megérkezem a vonattal, még mindig lesz elég időm arra, hogy az óriási anyagot feldolgozzam. Igaz, hogy az autó hamarabb lehet ott, s így időbelileg előnyösebb helyzetbe jutnék, de hát édes Istenem, legfeljebb nem leszek Napoleon és nem kapom meg a marsallbotot. De ha nem érkeznék meg idejében: egyenesen szerencsétlenség. Ami biztos az biztos, „csak tutira” ez volt a jelszavam!

Kollégáim a vonaton, szörnyű hőségben ingujjra vetkőzve kártyáztak, én pedig dacára annak, hogy nagyon szerettem” kártyázni, lefeküdtem és aludtam, mert hiszen tudtam, hogy milyen nagy munka vár rám. Defenzív-pihenés!

A Sarajevo előtti állomáson egy kútnál megmosakodtam, rendbehoztam magam és mikor a vonat befutott a sarajevoi pályaudvarra, már ott álltam a lépcsőn, hogy leugorjam.

Még a vonaton felejthetetlen látvány tárult elénk, láttuk az Ilidzséből Sarajevoba befutó vonatot, amely a trónörökös-pár holttesteit hozta.

Herczeg Géza, mielőtt leugrottam volna a vonatról, ezt kérdezte:

— Együtt?

Ez azt jelentette, hogy együtt csináljuk a riportot és kicseréljük egymás anyagát.

Mindig önállóan szerettem dolgozni és miután úgy éreztem, hogy az ajánlat számomra nem előnyös, ezt válaszoltam:

— Rendben van, de én előbb felkeresem egy ittlakó unokaöcsémet, aki bosnyáku és törökül is tud beszélni, ilyenkor tol-mácsra van szükség.

— Jó — mondotta kitűnő kollégám.

A riporterek berohantak a rendőrségre, én ellenben fiakkren a postára.

Boszniában békében is katonai fennhatóság alá tartozott a posta. Egy őrmester ült a telefonhivatalban. Bemutatkozva megkérdeztem, hogy hogy állunk a telefonnal.

— Az urak számára egy vonal rezerválva van, azon csak a sajtó beszélhet.

— Na már most, hogy áll a dolog? Nekem be kell mennem a városba a riportot megcsinálni és nem tudom mikor érhetek vissza, hogy telefonon a tudósításomat leadjam.

— Kérem tessék felmenni az igazgatóhoz, magyar ember, ő majd megadja a felvilágosítást.

Beküldtem hozzá névjegyemet. A postaigazgató rendkívül kedvesen fogadott. Ismerte nevemet az újságból. Előadtam tervemet, hogy én rezerválni szeretném a telefont éjjeli 12 órától 3 óráig. Attól féltem, hogy a reggel megjelenő lapok elkaparinthatják előlem a tudósítások világszenzáció erejével bíró érdekességét.

Az igazgató megértett:

— Kérlek, a telefon üzlet, aki fizet, az beszél.

— És mi történik akkor, ha fizetek, de nem beszélek?

— Kapsz egy szabályszerű nyugtát, hogy 12 és 3 óra között a tied a telefon, ha előre lefizeted.

Volt nálam bőven pénz, mert a lovranei szállodás, aki ugyancsak magyar ember volt, 500 koronát adott kölcsön. Lefizettem a három órai időre járó taksát és elrohantam a városba. Biztatóan indult a munka, hiszen ott voltak a trónörökös-pár őrizetére kivényelt legjobb pesti detektívek: Nánássy, Kovacevics, Kritzler. Ők rögtön részletesen informáltak. Éjszaka fél 2 órakor eszembe jutott a telefon. Elmentem a telefonhivatalba.

Kovács, Fröhlich és Szamosi, akik autóval indultak el, még mindig nem voltak Sarajevóban. (Hahaha!)

Pesti kollégáim nagy türelmetlenséggel vártak, mert nem tudtak telefonozni. A telefon az enyém volt. Megkértek, hogy hagyjam őket telefonozni, de én nem engedtem őket, arra hivatkozva, hogy nekem, bár az Az Est csak délben jelenik meg, Miklós Andort sürgősen kell informálnom.

Emiatt az inkollégiális magatartásom miatt több barátom sokáig nem beszélt velem. A célom azonban elértem, aránylag nagyon rövid eredeti tudósítások jelenhettek meg a reggeli lapokban.

Az autó éjjeli 3 órakor érkezett meg Sarajevoba. Az utasai kimerülten, sárosan, pizkosan.

Egész riporteri munkásságom fénypontjának a sarajevoi tudósításokat tartom. Ott voltak a világ minden részéből az újságírók, a tehetséges magyarokon kívül, osztrákok, németek, franciák, angolok. Ellentétben a pesti újságírókkal, a külföldiek amolyan hivatalnok-újságírók voltak. Egyik se volt beretvált, mindegyike vagy cvikkert, vagy bajszot hordott, sőt volt olyan is, akinek szakálla volt.

A merényletet követő harmadik vagy negyedik napon meg tudtam hitelesen — most már elárulhatom — Nánássytól és Kovacsevictől, hogy Belgrádban készült a merénylet. A Narodno Obrana szervezete útján Pribicevics készítette elő, Principet, a főmerénylet Belgrádban tanították meg célbalőni.

Ezt az értesülésemet felmérhetetlenül nagy dolognak tartotam, olyannyira, hogy bizonytalanságban vergődtem, közöljem-e az Az Estben. Pásztor Árpáddal, aki ugyancsak az Az Est részéről volt jelen Sarajevóban, közöltem elsőnek a hírt. Pásztor is halálsápadt lett. Mi ketten már akkor biztosan tudtuk, hogy elkerülhetetlen a háború, hiszen az adatokból nyilvánvaló volt, hogy Szerbia szinte félhivatalosan maga rendezte a merényletet.

Értesülésemmel bementem Gerde úrhoz (magyar ember, gróf Bethlen Andrásné nagybátyja,) a sarajevoi rendőrfőnökhöz és csak ennyit mondtam:

— Mi van a Pribicevics-üggely?

Gerde, aki finom, elegáns, európai gondolkodású ember volt, felugrott helyéről és szokatlanul éles hangon így szólt felém:

— Kérlek azonnal hagyd el a szobámat, de azonnal!

Nem akarván ennek a kitűnő embernek kellemetlenséget okozni, eltávoztam.

A Pribicevicsről szóló értesülés, tehát az a fontos körülmény, hogy a szerb hivatalos körök előre tudtak a merényletről, elsőnek az Az Estben jelent meg.

Való igaz, hogy én már akkor Pásztor Árpáddal együtt ott Sarajevóban a bosnyák hegyek között, elkerülhetetlennek láttam a háborút és ez természetes is, hiszen az újságírók agya úgy tud világítani és fényleni a sötétségben, mint az autó reflektora. Ez a reflektor mutatta már nekünk a hadak útját. . .

1914 július 5-én külön meglepetés ért. Mikor leadtam telefonon tudósításomat lapomnak, közbeszólt a cenzor:

— Ezt nem lehet közölni.

Mint kiderült, Potiorek ellenem külön cenzúrárt állíttatott fel. A cenzor többször megzavart és éppen az elsőrangú érdekességű adatok közlését akadályozta meg. (Ez egyébként ki is derül a július 5-iki tudósításból.) Remek ötletem támadt, Kemény Simont hívtam a telefonhoz, aki pedig nem tudott gyorsírást és nem szokott tudósításokat felvenni telefonon. Ez a finom költő, aki egyébként a jelen idők egyik legragyogóbb újságírója, tudta a tolvajnyelvet.

Vele tolvajnyelven közöltem a szenzációkat. A tolvajnyelvet a cenzor nem értette. Folyton közbe is szólt:

— Nem értem, mit beszél?

De már túl voltunk rajta.

Sarajevóban Pásztor Árpáddal együtt egy Kabilio nevű kereskedőből megvásároltuk 2000 koronáért azokat a bútortárgyakat, amelyekkel a trónörökös-pár ilidzsei lakosztályát ideiglenesen be-díszítették. A leltár a következő tárgyakból állott: egy gyöngyházzal kirakott, faragott íróasztal, imazsámoly, két trónszerű szék, tintatartó, papírvágókés, tapper, írómappa, amelyben bennmaradnak még a császári és királyi távirat-blanketták, több tollszár, több ceruza, egy ébresztő-óra, két gyertyatartó piros gyertyákkal, egy kazetta, amelyben Chotek Zsófia az ékszereit őrizte, több szőnyeg.

Nánássyval, a szálló igazgatójával, a sarajevói rendőrség detektívfőnökével és Kabilio kereskedővel igazoltattuk, hogy ezek a tárgyak a trónörökös-pár környezetében voltak életük utolsó napján.

Azt hittük, hogy remek vásárt csináltunk, valamikor nagy műértéke lesz ezeknek a dolgoknak. Pestre hozattuk a bútordarabokat és kiállítottuk őket a Fészek-klubban. Azonban csodálatos módon nem akadt rá vevő. Végül is Pásztor Árpád kifizette nekem a vételár felét, az övé maradtak a történelmi nevezetességű tárgyak. Hogy mi lett a sorsuk, nem tudom. A rossz üzletért azonban kárpótlást kaptam; Miklós Andor olimpiai győzelemnek számított munkámért igazán nagyúri módon megjutalmazott: egy ezresbankot adott ajándékba.

MOST KEZDŐDIK...

Giesl osztrák-magyar követ elhagyja Belgrádot, majd Zimonyt. Délután a gyorsal elutazik Zimonyból és az utolsó menetrend-szerű gyorsvonattal ugyanakkor megérkezik Budapestről, Kovács Arnold, az újságíró körökben rendkívül népszerű Noldi, felöltő nélkül, bőrönd nélkül. Ott állok a Perronnon, Noldi leszáll a vonat-ról és az ő ismert nyugalmával azt kérdi:

— Was ist Neues?

Mintha egy kis rablóvilkossághoz érkezett volna.

A kocsim behajtott Noldival a Central-szállodába. Zimonyban vannak már az összes ismert pesti riporterek, valamint az osztrák, német, angol, amerikai lapok tudósítói. A Centralból az összes utazók elmenekültek, minden szobában újságíró lakik, mint-ha egy újságíró-otthon lenne.

1914 július 28-át írjuk. Zimony besötétítve. Megvacsorázunk. Én imbiszt rendelék, de szalámi már nem kapható. Úgy látszik, máris elrejtették, vagy a katonaság felvásárolta.

Este 10-kor, Zimony teljesen sötét, Belgrád ellenben gyéren meg van világítva. De látjuk Belgrád városrészét, az úgynevezett Kalimegdánt, amelynek fekvése körülbelül olyan, mint Budapesten a Gellérthegyé. A különbség az, hogy Belgrádnak — Zimonyból nézve — teljesen elkülönítve, egészen a baloldalán van.

Az újságírók nagyon fáradtak, lefeksznek. Noldi, meg én, akik sose láttunk háborút, nagyon izgatottak vagyunk. Földöntúli csend uralkodik Zimonyban. Sehol egy kocsis dübörgése, sehol egy járókelő. A mélységes, titokzatos csendben fel és alá járkalunk a szálloda előtt. Én folyton hallucinálok.

— Hallod, ágyúznak! — mondom Noldinak, pedig semmi sem történt. Ez a hallucináció többször megismétlődik.

Éjszaka 12 órakor a zimonyi pályaudvar egyik vasúti tisztvi-

selője érkezik szembe. Én már ismertem ezt a tisztviselőt, hiszen már egy hete Zimonyban tartózkodtam és gyakran jártam nála megkérdezni, hogy van-e valami újság.

Most is megkérdem, hátha tud valamit.

— Most kezdődik... tessék csak kimenni a pályaudvar elé, mindent fog látni.

Noldival együtt a pokoli sötétségben kirohantam a két kilométernyire levő pályaudvar elé és már futás közben láttam, hogy a zimonyi partról fénysávokkal világítják Belgrádot és a Kalimegdánt. Monitorok cikkáztak a vizén, néhány monitor pedig közvetlenül a pályaudvar előtt lerögzítve állott. A zimonyi pályaudvar teljesen besötétítve.

A parton állok és megütött szívvel és reszkető lábakkal figyelem a monitorokról intézett lövéseket, amelyek erősen visszhangzanak a csendes éjszakában.

Szakadatlanul ágyúzzák a Kalimegdánt. A háború kezdetén úgylátszik az volt a hadvezetőség tendenciája, hogy védtelen várost nem szabad ágyúzni. Éppen ezért Belgrádot a monitorok lövedékei elkerülték.

A pályaudvar zárva volt. Egy óra 30 perckor megnyitják a pályaudvart. Bemegyek és Szabadkai Emil állomásfőnök engedelmével a sötét távirasztóban helyezkedem el, hogy megírjam tudósításomat. Két vasúti lámpást kapok. A pislogó világítás mellett írom táviratomat. Az állomásfőnök, aki nagy előzékenységgel állott rendelkezésemre, így szól hozzám:

— Az egész világ az ön írásából fogja megtudni a nagy eseményt...

A hajnali órákig bombázták a Kalimegdánt. Reggel öt óra lehetett, amikor elhatároztam, hogy megkísérlem telefonon leadni a tudósítást. Rohantam vissza a szálloda mellett lévő postahivatalhoz.

Útközben — sose felejttem el, — a legintenzívebb ágyúzás közben, közvetlenül a pályaudvar mellett egy házmester seprúzta a járdát, nem is nézve a monitorok felé, mintha misem történne. Ő betartotta a közigazgatási rendet. Miféle ember lehet, gondoltam magamban, bizonyára kém.

Megérkeztem a postahivatalba és kimerítő tudósítást adtam le telefonon Az Est-nek. Mikor már leadtam a tudósítást, ébredtek fel az összes újságírók, akik Noldi és az én előadásomból tudták meg, hogy kitört a világháború ...

FERENC JÓZSEF

Szeretnék jó portrét rajzolni Ferenc Józsefről, de nem az uralkodóról, hanem az emberről. A történétírók és memoár-szerkesztők megírtak mindent uralkodói hivatásáról és gesztióiról, de a legtöbbje adós maradt azzal, ami abszolút emberi volt Ferencz Józsefben.

Sokszor voltam közelében öfelségének. Mint a Magyar Hírlap, majd később az Az Est riportere, ahányszor csak Pestre érkezett, mindig kint voltam a pályaudvaron, a fogadtatásnál. Ez tulajdonképpen felesleges hírlapírói munka volt, mert a Budapesti Tudósító, a félhivatalos könyvomas, amúgyis beszámolt minden alkalommal erről az eseményről. Csak azért mentem ki a pályaudvarra, Istenem nem lehet tudni, hátha történik valami rendkívüli. Sohasem történt semmi!

Az udvari vonat valóban menetrendszerű pontossággal, lassítva, szinte nesztelenül állott meg, legtöbbször a Nyugati-pályaudvaron.

A király rendszerint a kora reggeli órákban érkezett meg Budapestre. Az előző évtizedekben mindig Rudnay Béla főkapitány (akit öfelsége nagyon szeretett) és Márkus József polgármester (Márkus Jenő Beszkárt vezérigazgatóhelyettes édesapja) — mind a ketten díszmagyarban — fogadták az uralkodót, öfelsége, ahogy akkor írták, „ruganyos léptekkel” szállott le a vonatról. Az uralkodó csupa csillogás volt. Frissen, de zordon kifejezéssel lépett a főpolgármester és a főkapitány elé, pár percig beszélgetett velük, kezét nyújtott nekik és aztán Paar főhadsegéd oldalán eltávozott az udvari várócsarnokon keresztül, a hintójához. Mindig egyformán érkezett, mindig ugyanazok voltak a gesztusai, mindig egy és ugyanaz az arc kifejezés. Az volt az impresszióm, hogy Ő mindig ugyanaz akart maradni, mindig ugyanannak akarta látni és láttatni magát: kemény

embernek, nem is embernek, csak katonának. Acélos, sudár férfi volt, még öreg korában is egyenes testtartással. Ha nem ilyen lett volna, akkor is, költői szemmel, így kellett volna elképzelni egy agg uralkodó alakját. Ahogy megállt a tiszteletére megjelent urak előtt, az a Törvény, az Alkotmány és Igazság húsba faragott szobra volt.

Mint mondtam, mindig ott álltam a detektívek között és én kiáltottam el elsőnek magam:

— Éljen!

Ezt a detektívek kórusa követte. Egyik ilyen királyfogadtatás után Rudnay magához hivatott és közölte velem, hogy nagy megtiszteltetés ért, mert Őfelsége megkérdezte tőle, hogy ki az a monoklis fiatalember, — már tudniillik én. (Harmincöt évig hordtam a monoklit, most pápaszemem van. A monokli már nem modern, inkább konzervatív; modern a pápaszem.)

— Megmondtam Őfelségének, — szólt folytatólag Rudnay, — hogy Tarján nevű újságíró, őfelsége bólintott és szokása ellenére egy kis mosoly jelent meg a szájakörül.

Én akkor ezt boldogan meséltem el mindenkinek.

Ha vernisszázs volt, vagy valamely új intézményünket felavatták, Ferenc József kötelességszerűen mindig jelen volt. Ha valami szépet alkottunk, a királynak örömet szerezünk, mert ő a monarchiát, nagy birodalmát, úgy tekintette, mint egy óriási üzletet, amely fejlődik és virágzik. Ezt a nagy áruházat magáénak tekintette, ép-úgy, — mit mondjak hamarjában — mint például Besseney Zénó, a Közmunkatanács elnöke, a Margitszigetet is olyan szeretettel vezeti, mintha a saját tulajdona lenne — aminthogy sajátmagáénak is tekinti.

Őfelsége szerette, ha úgy Ausztriában, mint Magyarországon a kormány produkált valamit, olyat, ami maradandó.

Nem könnyű dolog volt uralkodónak lenni. Nem hiszem, hogy a monarchiában volt egy olyan közhivatalnok is, aki annyit dolgozott volna, mint Ferenc József. Királyi palotákban élt, de ezek a paloták az ő számára a börtönt jelentették, igaz, hogy nem porkolábok, hanem alabárdosok és testőrök őrizték, de őrizték..

Ha Gödöllőn tartózkodott a király, én is kinn éltem Gödöllőn. Mikor sétáját megtette, bittal a kezében, — saját szememmel láttam, — rajzokat írt le a homokba. Elmerengett, gondolkodott. .. A gödöllői parasztlányok és az ott nyaraló pesti polgárok gyerme-

kei gyakran figyelték Őfelségét a kerítésen keresztül, őfelsége, ha egy szemrevaló parasztemenecskét vagy egy szép kislányt meglátott, arrafelé irányította sétáját és közelebről megnézte. Szólni azonban nem szólt senkihez...

Engedéllyel a gödöllői királyi kintinban étkeztem és itt ismerkedtem meg Ketterl, Egger, Spanbauer nevű urakkal, a király komornyikjaival, valamint Schmidt nevű masszörjével és Schlesinger kollégával. Ennek a Schlesingernek egy Bécsben megjelenő kis udvari könyvmatosa volt. Mindenhova turista ruhában követte Ferenc Józsefet és beszámolt a bécsi lapok számára azokról az eseményekről, amelyeket megengedhetőnek tartott a nyilvánossággal közölni. Ettől a Schlesingertől sok intimtást hallottam. Különös előszeretettel beszélt mindig a Croy-Dülmen születésű Izabella főhercegnőről, Frigyes főherceg feleségéről. Azt állította róla, hogy kemény akaratú asszony, az egyetlen az udvarnál, aki praktikusán tud gondolkodni és igen nagy befolyása van. Jobban tudta Ferenc Józsefnél az akaratát érvényesíteni, mint akár Gizella vagy Mária Valéria, akik pedig az uralkodó leányai voltak.

Azt beszéltek az udvarnál, hogy Izabella főhercegnő vitte keresztül azt is, hogy a férjét, Frigyes főherceget nevezte ki Ferenc József az egész osztrák-magyar haderő főparancsnokává.

A kintinban beszélgetés közben persze sokszor szóbakerült őfelsége életmódja. A három Leibkammerdienertől, a masszörtől, Schlesingertől, valamint Prileszkytől a gazdasági hivatal főnökétől szerzett információim alapján a következő skiccet adhatom Ferenc Józsefről:

őfelsége a legmelegebb érzésű és a legszerényebb életmódú ember volt. Kívánságai, követelményei sohasem voltak. Környezete nem ismert hozzá hasonlóan szerény embert. Az bizonyos, hogy a személyes érintkezésben megőrizte azt az uralkodói méltóságot, amelyet az étiket előír, de egyben mindig rendkívül kegyes volt környezetéhez. Mindenkihez nyájas volt, rossz szót sohasem lehetett tőle hallani. Ha néha rosszkedvű volt is, haragja csak néhány percig tartott és azt környezetével sohasem érezte. Szerette a bécsi operetteket és a magyar népszínműveket. Blaháné — kedvence volt...

Őfelsége életmódja a következő volt: reggel fél négy órakor kelt fel. Sohasem ébresztették, ő maga ébredt percnyi pontossággal. Felöltözködött és ennél az aktuálnál, inspekciós Leibkammerdie-

nerje, Ketterl, Egger, Spanbauer segédkezett, akik fölváltva huszon-négy órai szolgálatot teljesítettek mellette. A Leibkammerdiener mindig a mellette levő szobában aludt. Az öltözködés előtt a mosakodásnál mindig vizeslepedőt tettek Ófelségére. Még halála előtt egy nappal is így mosakodott. Azelőtt maga beretválkozott, később azonban fodrász járt hozzá. A háború előtt reggelije teából és briós-süteményből állott. A háború alatt Ófelsége megparancsolta, hogy neki épp olyan kenyeret adjanak, mint aminőt a polgárság számára sütnek. Házi-orvosa, dr. Kerzl, azonban azt mondta, hogy ezt a parancsot nem lehet teljesíteni, mert Ófelségének, agg korára való tekintettel, valamivel jobb kenyeret kell adni.

Reggeli után íróasztalához ült és dolgozott. Aktákat intézett. Az elintézést — igen gyakran — maga szövegezte meg. Azután sorra jelentkeztek az inspekciós szárnysegédek, Spányik ezredes, gróf Hoyos ezredes, báró Cadinelli, majd Montenuovo herceg főudvarmester, gróf Paar, báró Bolfras, Schiessl, vagy Daruváry, azután fogadta azokat a minisztereket, vagy méltóságokat, kiket magához rendelt. A dejeuner egy húsételből és egy csésze teából állott. Azután ismét dolgozott, íróasztalához ült és fogadta azokat a főherceget, akik jelentkeztek nála.

Jó időben a dejeuner után sétát tett a kamarakertben. A séta 20-30 percig tartott. Még halála előtt két héttel is künn járt a kertben, öt órakor szervírozták a dinert, amely a háború alatt levesből, hors d'ouvreből, húsételből, főzelékből, tésztából állott. Az ital fehér asztali bor volt. Gyakran ebédelt Ófelségével Mária Valéria főhercegasszony, Gizella főhercegnő és családtagjaik. Háború előtt, ha vendége volt Ófelségének, pezsgőt bontottak, a háború folyamán a pezsgőt betiltotta.

Mindig közölték vele a harctéri híreket, akár jók voltak, akár rosszak. Ha jó hírt közöltek vele, látszólag egykedvű volt, ha rossz: lehangolt. Annak idején rögtön tudatták vele Lemberg és Przemysl elvesztését is. A háború alatt akármilyen hírek jöttek, Ófelsége sohasem volt jó kedvű. A háború óta sohasem látták nevetni...

Figyelmesen olvasta az osztrák és magyar lapokat. Az újságokat a külügyminisztérium küldötte el a királynak.

A halála előtti nap, délután öt óráig éppen olyan volt, mint a többi. Úgy félhat óra tájban Ófelsége azt a kívánságát fejezte ki, hogy szeretne lefeküdni. Azt mondta, hogy reggel fél négy órakor keltsék fel. Ezek voltak utolsó szavai. Nyolc-nyegyedkilenc óráig

aludt, akkor felébredt. Az orvosok akkor már tudták, hogy közelednek utolsó percei. Félkilenckor feladták az utolsó kenetet és kilenc óra után meghalt.

Wien másfél-milliós lakosságának gyásza oly mély volt s oly csendes, hogy az ember azt hitte, hogy nem is a Haupt und Residenz-Stadt temeti uralkodóját, hanem egy hegyek közti kis tiroli falú...

Európa első gavallérjának temetésén ott volt a bolgár cár, néhány német fejedelem, az egész osztrák és magyar arisztokrácia. Szövetségese, Vilmos császár hiányzott! A temetést megelőző napon járt Bécsben, hatalmas koszorút helyezett el öreg barátja ravatalára s aztán sietve eltávozott, vissza a főhadiszállásra, mert féltették esetleges merénylettől...

HADSEREGSZÁLLÍTÓK.

A háború alatt sokat foglalkoztam hadseregszállítási panamákkal, Kevés kivétellel mindenkire, aki a hadseregnek szállított, ráhúztuk a vizeslepedőt. Mindenki irigyelte a liferánsokat és ha némileg jogosult is volt, hogy a közhangulat ellenük irányult, — hiszen voltak tényleg csalók, akik papírbakancsot szállítottak, sóval etették a marhákat, rossz minőségű posztót liferáltak, — a legtöbb kipelegézett kereskedő, vagy iparos azonban lényegében ártatlan volt, mert a szállítást megrendelés szerint eszközölte. Az újságíró, ebben a légkörben természetesen el kellett hogy kanyarodjék néha a szent igazságtól, végre is a leleplező riporter nem királyi kúria, hanem olyan egzekutív újságíró, aki ha a hatóság valaki ellen eljárást indít, vagy pláne le is tartóztatja, köteles objektíven beszámolni az eseményről. És nem hozhat fel mentséget a gyanúsított számára még akkor sem, hangsúlyozom abban a háborús légkörben, ha ezt az igazság megkívánja. Az újságíró is kénytelen beállni a kopók tálkájába és ő is segít szétmarcangolni a szégyenpadra terített gyanúsítottat, aki árulója lett rossz szállításával a nemzeti ügynek.

Ilyen alkalmakkor sokszor tépelődtem magamban, hogy mit csináljak, de nem tudtam segíteni az igazság érvényesítésében, mert leterített engem is az a kényszer, hogy mindenkit, aki eljárás alá kerül, le kell bunkózni. Voltak mártírok is azok között, akiket hadseregszállítási visszaélések címén letartóztattak, de ezt soha senki nem írta meg. Még kitűnő bíróságaink sem tudták egészen szenvtelenül és tárgyilagosan megítélni az eseményeket, ők is a közvélemény nyomása alatt állottak és olyan ítéleteket kellett hozniok, amelyek, ha nem is voltak abszolút igazságosak, de mindenesetre közmegnyugvást kelthettek.

Legszenzációsabb leleplezésem az volt, amikor Dániel Gábor

valóságos belső titkos tanácsos közbenjárásait hoztam nyilvánosságra. Nehéz volt autentikus adatokat szereznem, olyanokat, amelyek bizonyító erővel bírnak. Végül is arra határoztam el magam, hogy kérdést intézek e tárgyban Jerzsabetzky altábornagyhoz, a közös hadügyminiszterium főintendánsához, ő mondja meg mi az igazság. Igenám, de Jerzsabetzky kegyelmes úrhoz bejutni egyszerűen lehetetlenség volt, annyival is inkább, mert magába a bécsi közös hadügyminisztérium palotájába sem lehetett bemenni igazolvány nélkül. Hogy segítsek magamon? Feladtam Bécsben a következő táviratot:

„kegyelmes uram, alázatos tisztelettel audenciát kér
Tarján Vilmos az Az Est munkatársa”

Még aznap egy tüzérkapitány, Jerzsabetzky szárnysegéde, keresett fel a Grand Hotelban és mintha nagy úr lennék, olyan tisztelettel csapta össze bokáját, mikor bemutatkozott. Tudatta velem, hogy a kegyelmes úr vár, azonnal fogad.

Majd kiugrottam a bőrömből. Erről az eredményről legfeljebb álmodni mertem. Beléptem Jerzsabetzky szobájába és rögtön rátertem a tárgyra. Előadtam, hogy milyen adataim vannak Dániel Gábor és társainak közbenjárásai, illetőleg hadseregszállításaira vonatkozólag.

Jerzsabetzky kedves bécsi dialektusában az alábbi választ adta:

— Jáltak itt magyar képviselők vagy húszan is és mind arra hivatkoztak, hogy korteseiknek szolgálatuk jutalmazásául megrendeléseket kérnek a hadseregtől. Nekem mindegy volt az, hogy ki szállít, mi csak a lényegét vizsgáltuk, hogy a szállító megbízható-e, megfelelő árban, jó anyagot tud-e szállítani? Ha ezeknek a követelményeknek megfeleltek, kiadtam az utasítást, hogy tekintettel a protezsáló személyre, adják meg az illetőknek a megrendelést. Az én lelkiismeretem nyugodt, én nem végeztem titkos munkát, én egy üvegszekerény vagyok, akibe mindenki mindenkor beláthat.

Ez az interjú hitelesítve megjelent az Az Estben. Másnap Vázsonyi interpellált a Házban. Óriási botrányok közben felállott Tisza miniszterelnök és felolvasta a névsorát azoknak a munkapárti képviselőknek, akik kijárást eszközöltek. Ez megnyugtatólag hatott az ellenzékre. Másnap azonban Dániel Gábornak, a Lex Daniel megteremtőjének el kellett vonulni a politikai élet színpadáról, még munkapárti alelnökségéről is lemondott.

ÁRDRÁGÍTÓK

Sokat kellett foglalkoznom árdrágítási ügyekkel is. Dr. Friedmann Ernőt, az európai viszonylatban is tudós nemzetgazdászt nevezték ki az árvizsgáló bizottság elnökévé. Friedmann viszont engem hívott meg a fogyasztók képviselőjeként, az árvizsgáló bizottságba. Nagy pozíció volt, mert úgyszólván én döntöttem azokban az ármegállapításokban, amelyek a vendéglős és kávéházi szakmával kapcsolatosak voltak. Akkor én természetesen nem képviselhettem a vendéglősök és kávéások érdekeit, hanem a fogyasztókéit és igen gyakran heves vitáim voltak, különösen szakmánk kitűnőségével, Cundel Károllyal, ő még ma sem felejtette el akkori ténykedéseimet, még a legutóbbi években is sokszor szemrehányást tett azért, mert egyoldalúan képviseltem a fogyasztók álláspontját.

Mikor az utolsó években a dömping megkezdődött és én is kemény harcokat folytattam árrombolókkal szemben, Gundel, aki többször jelen volt mikor álláspontomat hangoztattam, nem egyszer jóízűen nevetett, emlékeztetve engem arra, hogy az árvizsgáló bizottságban más álláspontot képviseltem. Ha akkor úgy ismertem volna a vendéglősi és kávéházi szakmát mint ma, bizonyára szelídebb lettem volna.

Az árvizsgáló bizottság, illetőleg az árvizsgáló bizottság kebelében működő uzsorabíróóságok sokszor helyt nem álló ítéleteket hoztak. Elítéltek például szegény kis kofákat, néhány filléres árdrágításért, megfélekezve arról, hogy ez tulajdonképpen nem volt árdrágítás, mert hiszen egy kofának is kell annyit naponként keresni, hogy magát és családját eltarthassa. Aki azonban vétett a maximális ár ellen, azt könyörtelenül elítélték. Csak kisemberek kerültek hurokra és ítéltettek el. A nagyok nem. Az utóbbiak akik nagy tömegben elrejtették az árút, azok voltak az igazi árdrágítók, mert spekulációjukkal mesterségesen idézték elő az árdrágítást.

ZSEBTOLVAJOK

Rendesen ketten, de néha többen is összetanulják a zsebtolvajlás nem is olyan egyszerű mesterségét. Általában kettesben dolgoznak. Az egyik a „rajzoló” (maga a tettes), a másik a „falazó” (a segítőtárs). Aktív zsebtolvaj csak az lehet, akinek ujjai alkalmasak arra, hogy könnyen lopjon. A tolvajcsaládokban e célból már ötnyolc éves korában tanítják, nevelik a gyermeket. A fődolog az, hogy jobbkezének mutatóujját alkalmassá tegyék a lopásra. A mutató és középsőujjnak lehetőleg egyformán hosszúnak kell lennie, hogy azok utolsó ízületével erősen, fogó módjára tudjon csípni. Húsból való csipesz!

Ezt úgy érik el, hogy a gyerekeknek nyújtják, sodorják, húzzák a mutatóujját, hogy végül egyformán hosszú legyen a középső ujjal. Fontos még az is, hogy az ujjak utolsó ízületein a bőr finom, érzékeny legyen, mert a tapintással kell a tolvajnak kikeresnie, hogy mit hogyan fogjon meg. A zsebtolvaj inas éveitől kezdve rendkívüli módon vigyáz a kezére, ápolja, puhítja a bőrét.

A falazónak az a hivatása, hogy a kiszemelt áldozattal összeközésközést keressen, vagy ahogy tolvajnyelven mondják, „karambolt csináljon.” A legkönnyebb az áldozatot a túlszűfolt villamoson megszorítani. Minden utas, különösen álló helyzetben ügyeljen magára, a legkisebb szorításra gyanút kell fogni, mert már a következő pillanatban az igazi tettes belenyúlt a zsebébe. A lopás rendesen így történik:

A tettes a jobbkeze fejét, ujjait kifeszítve, szorosan egymás mellé zárva, az áldozat testével párhuzamosan dugja a már kigombolt kabát alá. Közben a kisujját kifeszíti, hogy ilyen módon eltávolítsa a kabátot az áldozat testéről. Erre azért van szükség, hogy a károsult meg ne érezze a tárcsa kihúzását, mialatt a mutató- és középsőujj végső ízülete csáp módjára megcsipi a tárcsa felső szélét.

Amint a tolvaj két ujjával a tárcát megfogta, óvatosan, de hirtelenül rántja ki a zsebből.

A zsebtolvaj a már elcsent tárcát rendesen átadja a társának, hogy elfogás esetén meg ne találják nála a bűnjelet.

Mikor a villamos, vagy autóbusz megáll, minden várakozó csak arra gondol, hogyan szállhat fel a kocsira. A perronajtónál hárman és négyen is tolonganak, mögöttük akárhányszor tízen is. Szinte nekiugranak a karfának, tolják, nyomják, taszigálják egymást. Mindez rendesen idegességgel, lármával jár és ebben a zavaros helyzetben játszi könnyedséggel dolgozik a zsebtolvaj. Megtörtént hogy ilyen tolongás alkalmával nem is egy, hanem két zsebet ürített ki a tehetségesebb zsebtolvaj.

A perronon már több aktivitást kell kifejteni a zsebtolvajok szövetségének. Felszállnak erőszakkal a túlsúfolt perronokra, amely annyira megtelt, hogy az utasok mint a pácolt heringek dőlnek egymásra. A „falazó” ilyenkor előveszi zsebkendőjét s lehetőleg olyan helyen, ahol a villamosnak fordulnia kell, belefúj az orrába. Ezt a tisztasági műveletet csak azért eszközli, hogy feltűnés nélkül neki-ütődhessek a könyökével a célbavett áldozatnak. Ilyen mesterségesen előidézett, de a sértett által a fordulónak tulajdonított kis odaütődéskor gombolja ki a falazó a balkezevel, jobb karjának védelme alatt, amelyet eltakar a zsebkendő, az áldozat begombolt kabátját. Nyomban leszáll, vagy előre tolakszik, hogy helyet adjon a mögötte álló „rajzoló”-nak, aki aztán preparált ujjával kihúzza a már kigombolt kabátból a tárcát.

A károsult rendesen csak a villamosról való leszállás után veszi észre, hogy meglopták, akkor a tettesek rendesen már rég leugrottak a villamosról.

Jó alkalom kínálkozik a színházak, hangversenytermek, mulatók előcsarnokában is, különösen az előadás után, amikor a ruhatárban feltűnés nélkül lehet furakodni. Itt a tolvaj a kiszemelt áldozatot akkor lopja meg, amikor éppen átveszi kabátját a ruhatárostól. A tolvaj az áldozat mögé furakodik, meglöki, hogy a sértett figyelme erre irányuljon és ne vegye észre, hogy ugyanakkor a zsebébe nyúlnak. Így dolgozik Giovanni is!

A villamosokon és autóbuszokon rendkívül megkönnyíti a tolvajok munkáját az, hogy a nők a retikülben tartják a pénzüket. A lelógó retikülből sokkal könnyebb kihúzni a pénztárcát, mint a zsebből. A retikül-lopásokat rendesen a villamosra való felszállás pilla-

natában végzik. A falazó előretolakszik a lépcsőhöz, majd, mintha hirtelen mégis udvarias akarna lenni, félreáll, előreengedi a kiszemelt elegáns hölgyet, aki gyanútlanul lép a lépcsőre. Az utolsó pillanatban az „udvarias” fiatalember maga is feligyekszik a kocsira, nekidül a hölgynek, aki nem veszi észre, hogy ugyanakkor az oldalt alul álló zsebfolvajtárs hogyan nyitja ki a retikült és lopja el a pénztárcát.

Vannak olyan zsebtolvajok, akik részeg emberekre vetik ki a hálójukat. Volt már arra is eset, hogy a tolvaj az ujján beretvaéles késsel ellátott aranygyűrűt hordott és azzal vágta fel a tárcától ki-duzzadt zsebet, melyen át azután súlyánál fogva csúszott ki a pénztárcá. A zsebtolvaj esernyőt, sétabotot nem hord. Ez csak akadályozná munkájában. Felöltőt azonban nagy előszeretettel cipel a karján, mert a felöltő védelme alatt igen jól lehet dolgozni. Vannak szép számmal olyan zsebtolvajok, akik mint rendes foglalkozást üzik a lopást, de azért otthon szép családi életet folytatnak. Faludi Béla, a híres vasúti tolvaj például néhány igen jónevű budapesti társaskörnek volt a tagja, többször együtt vacsorázgatott híres politikusokkal.

A zsebtolvajok úgy tisztelik a tehetségeket, mint az irodalom emberei. Egyik-másik híres zsebtolvajnak törzsasztala van kékeshírű kávéházban. Nagyon összetartanak, ritkán árulják el egymást.

Igen érdekesen dolgoznak az utazó-tolvajok. Kupékulccsal kinyitják éjjel a lezárt fülkét, amelyben az utas jóízűen alszik. Az utasok legtöbbször óvatosságból arra az oldalára fordulva alszik, amelyik felén a pénztét őrzi. Ilyenkor a tolvaj, hogy célhoz jusson, egyszerűen megfordítja álmában az utast.

Ha cipőben alszik, megfogja a cipője sarkát, ha azonban a cipő nincs rajta, azt a lábát, amelyik az ülés széléhez közelebb van, kissé felemeli a nadrágnál fogva és kifelé húzva, leengedi az ülés mellé. Mindkét esetben néhány perc múlva az az érzése támad az alvó utasnak, mintha lezuhanna az emeletről. Álmában önkéntelenül is megfordul a másik oldalára. Így aztán már könnyen hozzáfér a tolvaj a tárcához.

Vannak tolvajok, akik értnek a folyosó végén levő generális fűtőkészülék kezeléséhez, nagy melegeket vezényelnek a fülkébbe, ahol aztán az utasok levetik a kabátjukat. Az éjszakai álomosságban elfelejtik kabátjukból kivenni a tárcát, amit nyomban elcsen a tolvaj.

Téves az a hit, hogy az utazó tolvajok kloroformmal dolgoznak. A kloroform nem használ, mert a kiszemelt utas felébred az erős szagra. Kloroformmal általában csak úgy lehet elaltatni valakit, ha erőszakkal lélegeztetik be vele. Ismerünk olyan zsebtolvajt is, aki műkarral dolgozik. Kabátja ujjába gondosan elkészített műkart és műkezet illeszt be, karbateszi műkezetét és balkezetét, hogy ezalatt nyugodtan dolgozhassék a szabadon maradt jobbkezevel.

A zsebtolvajok iránt mindig nagy volt az érdeklődésem. Megtudtam, hogy a világotutazó magyar zsebtolvajok a magasabb kiképzést egy Heő-Csabán lakó szakfőfőtől kapják. Ez volt a zsebtolvajok Reinhardtja. Felkerestem az öreg urat lakóhelyén. Nagyon megijedt, hogy mit akarhatok tőle. Röviden elmondtam neki, mire arra kért meg, hogy találkozzunk a községgel szomszédos Miskolc egyik kis vendéglőjében, mert kerülni akarja a feltűnést. Miután megígértette velem, hogy nevét nem közlöm az újságban, körülbelül úgy mondotta el tanítási rendszerét, ahogy az előbb előadtam.

Beszélgetés közben azt kérdezte tőlem, hogy okos-e a pesti rendőrség?

— Hát hogyan volna okos, hiszen a legtehetségesebb rendőrségek egyike. Krecsányi!

— Hát akkor hogy lehetséges az, hogy ide küldtek egy detektívet, aki hogy leplezze igazi foglalkozását, tűzoltó uniformisban jár-kezel a városban. Én utánam leselkedik. De nemcsak én, hanem az egész város tudja, hogy áruhában dolgozó detektív.

— Műhiba! — válaszoltam és nagyot nevettem.

BETÖRŐK

Ezekről keveset. Legtöbb betörő lakatosságot, vagy szerelést tanult. De nem kell ezekhez a mesterségekhez alaposan érteni, nem kell inaskodni, megtanítják erre őket az öreg haverok. Vannak álkulccsal dolgozók, falbontók és külön specialitás: a kasszanyitogatók. Az utóbbihoz már kitűnő műszerek is szükségesek. Vannak robbantók is. És olyanok is, akik a föld alól jutnak be a kiszemelt helyiségbe. Minden idők legkiválóbb kasszafúrója a görög származású Papakoszfa volt, akit Budapesten fogtak el, érdekes körülmények között.

Csaknem hetenként történt egy-egy kasszafúrás Budapesten. A rendőrség, ahogy a riporteri szótár diktálja: „lázasan” kereste a tetteseket, de nem akadt a nyomukra.

Egy éjszaka, egy kiskereskedő leánya arra lett figyelmes, hogy a szobaúr későn jár haza. Valahogy megálmodta, hogy csak ő lehet a kasszafúró. Szólt az apjának, aki elment a főkapitányságra és bejelentette kislánya álmát. Odarohantak a detektívek; Papakoszfa volt, aki a családnál álnéven volt bejelentve. Akkor még boldog békevilág volt, a kislány apját mint kiváló nyomozót jutalomképpen a határrendőrséghez kinevezték felügyelőnek. Sebes-tyénnek hívták, ő maga mesélte ezt így el nekem Munkácson.

Érdekes, hogy a betörők csaknem minden helyen egyformán működnek, olyannyira, hogy Tálás, Emesz, Sárközy már a „munkáról” tudták, hogy kik lehetnek a tettesek, éppen úgy, amint ha Petrovich Elek csak rápillant egy képre, megmondja, hogy melyik németalföldi, vagy barbizoni mester keze alól került ki.

A betörők egyik legnagyobb tehetsége Medvegy Vili volt. Mikor megismerkedtem vele, elegáns fiatalemberrel állottam szemben. A detektívszobában cigarettával kínáltam meg, de ő zordonul tiltakozott figyelmességem ellen:

— Hagyjon nekem békét! Miért hóchemszlágolja a mannschaf-tot, meglátja egyszer még kicsináljuk magát! (Miért okosítja ki a publikumot, egyszer majd még végzünk magával.)

Volt egy betöröm, aki tizennégy évet ült különböző fegyházakban. Utoljára 1937 szeptemberében szabadult, a szegedi Csillagbörtönből. Elmesélte, hogy most találmányok értékesítésével kíván foglalkozni. Egyben pedig elmondta néhány érdekes élményét.

Egy alkalommal az Erzsébet-körúton egy haverjével, aki szerelő, éjszaka tizenkét óra tájban, létrát állítottak egy fotografáló masinák értékesítésével foglalkozó üzlethez. Úgy tettek, mintha a neont javítanák. Munkaközben a kalapács „véletlenül” beleütődött a kirakatba, amelynek üveglapja eltört. Megálltak a járó-kelők, a közelből elhívták a posztoló rendőrt. A szerelő azt mondta, elmegy a tulajdonosért, felkelti, nehogy gazdátlanul maradjon az üzlet. Megjelent a tulajdonos, aki persze a betörők társa volt s egy stráfkocsira kirámolta az egész raktárt, a rendőr jelenlétében. Szóval rendőri asszisztencia mellett fosztották ki az üzletet.

Ugyanez a betörő elregélte, hogy a fegyházban főpróbátárgyalásokat szoktak tartani. Kijelölik a bíróság tagjait, az ügyészt, a védőt, a vádlottat, a tanúkat s szabályszerűen lefolytatják a főtárgyalást, hogy trenírozzák magukat.

A betörők ép oly jól ismerik a büntetőtörvénykönyv rájuk vonatkozó szakaszait, mint a kriminalisták.

Betörő-ismerősöm néhány pengőt kért és könyörgött, hogy segítsem valami álláshoz, mert már öreg, nem bírja a fogház levegőjét. Azonnal tudna egy jó betörést rendezni, azonnal lehetne akár tízezer pengője is, de szívesebben dolgozna „kint” néhány pengőért.

RABLÓGYILKOSOK

Húsz év alatt sok rablógyilkost volt szerencsém közelről megismerni. A legtöbbjét, mikor már bevallotta bűnét, nagyon sajnáltam. Résztvetet éreztem iránta, mert szakszerűen szólva úgy áll a dolog, hogy a rablógyilkosok nem professzionista, hanem amatőr bűnözők, akiket a legtöbb esetben a nyomor vezényel a szörnyű tett elkövetésére. Ott egyedül a rendőrségen, szörnyű vallatás után, teljesen magára hagyatva, anélkül, hogy egy jó szót szólnának hozzá, valóban embertelen helyzetben van. Sajnálatraméltó lélek, hiszen már bevallotta a bűnét. A legtöbb esetben életfogytiglani fegyház, vagy akasztófa vár rá, pedig a rablógyilkosok legtöbbje bűntelen előéletű.

A rablógyilkosok rendszeren kitűnően készítik elő a tervet. A legkisebb akadály kiparírozására is előre gondolnak és mégis a legtöbbje kézrekerül. Azért van ez így, mert a rablógyilkosok rendszeren nem intelligens emberek, s csak a cselekményt készítik gondosan elő, de a szökést nem. Az, amelyik ceruzával a kezében (mint egy mérnök) a szökés tervét is előre elkészíti, rendszeren megmenekül az elfogatástól. A legtöbbje azonban nem is gondol erre.

A cselekmény után rendszeren maga is megborzadva a szörnyűségtől, amit elkövetett, gőzölgő aggyal, szinte nem is tud gondolkodni. Rohan, menekül, ide-oda cikázik, nem mer bemenni kiskorcsmába, nem tud hazamenni, nem tudja hol fekdjék le, éppen hogy az idegességét csökkentse, uccai nőnél vagy szerelmi találkahelyen keres menedéket. A legtöbbször önmagának árulója. Nem tud megnyugodni. Mint a lokomotív, úgy zakatol az agya. Kapkod. Nem tud mosolyogni. A normálisnál több borralalót ad, ha eszik-iszik. Kérdőzködik izgalomban; olyan kérdéseket tesz fel, amelyek árulójává lehetnek.

A rablott tárgyából ajándékokat osztogat.

Minden cselekedete a rablógyilkosság elkövetése után: homlokegyenest ellenkező azzal a logikával, hogy megmeneküljön a következményektől. Gondolatai izzanak, sisteregnek. Rohan türelmetlenül egyik helyről a másikra. Leül egy padra és van olyan is, amelyik rettenetes idegességében visszamegy a tett színhelyére, akár Raszkolnyikov.

A mi rablógyilkosainkat legtöbbször Sárközy Sándor vette munkába. Ennek a tehetséges nyomozónak olyan nagy keze volt, hogy ha keztyűt húzott, azt hitték, hogy bőrdönt vizs. Ez a kéz rengeteg rablógyilkos arcával került szorosabb érintkezésbe...

Egészen ellenkező szisztémát követett Tálás. Amikor már Sárközy a gyanúsítottat alaposan megmunkálta, jött ő és egyszerű paraszti beszédével, jósággal, pörkölttel, sóskiflivel, pohár sörrel és cigarettával kezdte „főzni” a vívódó embert. A rablógyilkosok Tálásban a „kedvesnővért” látták. Előbb gyanakvóan néztek a szemébe. Ez az első megcsillanása annak, hogy a rablógyilkos beismerővallomást akar tenni. Mikor ez a szemébe derengés Tálás előtt megjelent, akkor aztán hízkelkedéseit még magasabb feszültségre emelte. Végül is a rablógyilkos megtört és vallott.

Ez a Tálás valamikor sarki rendőr volt, a legjobb szervezeti ember (ma magándetektív), aki 24 órát is tudott állni „schmiren.”

Mikor a Koppány-utcai rablógyilkosság történt (megölték a kvártélyos asszonyt, akinek tömegszállása volt), persze kivonultak a detektívek, helyszíni szemlét tartottak, amelynek befejeztével a detektívfőnök kiadta a parancsot:

— Be, beszprechungra a főkapitányságra!

A detektívek már készülődtek, beszálltak a rendőri autókba, csak Tálás hiányzott. A főnök körülnézett és nem látta Tálást.

— Hol van Tálás?

— Benn beszélget az udvaron egy emberrel — válaszolta az egyik detektív.

— Azonnal menjen hozzá és mondja meg neki, hogy rögtön jöjjön be a főkapitányságra.

A detektív odalépett Tálashoz:

— A főnök úr parancsára tessék bejönni a főkapitányságra.

— Dehogyan megyek!

Közelebb lépett detektív társához s ezt súgta neki:

— Hagyjatok békében, már köpetem a tettet.

Tálás nem engedte magát „elcupfolni” és a tettet letartóztatta.

HAMISKÁRTYÁSOK

A hamiskártyások régen úgy dolgoztak, hogy egyszerűen megjelölték (megcinkelték) a kártyákat. Ez primitív eljárás volt. Az igazi művészek ezt a módszert nem alkalmazták, hanem a „voltét.” A hamiskártyások régen csak két kézzel tudtak voltét csinálni, persze úgy, hogy a partner vagy a partnerek ezt nem vették észre. Egyszer Badenben (bei Wien) nyaraltam. Akkor ez a Bécs menti városka kedvenc nyaralóhelye volt a monarchia előkelő publikumának. Galopp- és ügetőversenyek is voltak. Ott volt a könnyelmű világ és persze, sok olyan úriember, aki szeretett nagy összegekben kártyázni.

A badeni szezónra Európa minden részéből odaérkeztek a hamiskártyások. Egy este azonban nem akadt senkisésem horogra, mire elhatározták a hamiskártyások, hogy egymással fognak játszani, de természetesen korrektül.

Még ismeretlen hírlapíró voltam s egy barátom révén sikerült bejutnom abba a terembe, ahol ez a szenzációs párti lejátszódott. Nasi-vasit játszottak, egy G. nevű magyar adta a bankot, ez volt a legkiválóbb hamiskártyás abban az időben. Csodálatos módon az a kártya, amely erősen meg volt rakva, mindig vesztett. Egy osztrák sipista gyanút fogott. Ingerülten elővette nagy zsebkését, kinyitotta és így ordított fel:

— Du, wenn du da ein Fledl machst, stech ich deine Hand durch...

Nem volt kevesebről szó, minthogy a kezét tönkre tegye, amellyel a pénzt keresi.

A hamisjátékosok vezére nem jött zavarba, nyugodtságot színelve ezt válaszolta:

— Wenn ich unter Verdacht bin, werde ich mit einer Hand teilen.

— All right! — zengték kórusban a partnerek.

Addig ugyanis képtelenségnek tartották, hogy egy kézzel is lehessen voltét csinálni. G. barátunk azonban már tudta ezt, de titkát nem árulta el még legbensőbb barátainak se.

Eldicsekedhetem még Horváth Louis jóbarátságával, aki a lapokban mindig úgy szerepelt, mint a nemzetközi hamiskártyások királya. Ez tévedés volt! Horváth Louis egyáltalában nem tudott kártyázni. De tudott valami mást: megismerkedni a palival! Direkt erre született! Előkelő erdélyi nemesi családból származott, huszárhadnagy volt. Kitűnően beszélt németül és franciául. Rendkívül jó modora volt és amire legbüszkébb volt, fejből tudta a góthai-almanachot. Ha akár vonaton, akár szállodában megismerkedett egy német junckerrel, fennakadás nélkül felsorolta annak az őseit. Ez nagyon imponált. Horváth Louis azután még azt is ki tudta mutatni, hogy rokonságban áll az illetővel. Különösen a németországi nemesek és főurak voltak azok, akiket legkönnyebben lehetett hálóba keríteni. Horváth Louis befurakodott a társaságukba és aztán bemutatta nekik a haverjét, Mezei Jenőt. Ez aztán remek hamiskártyás volt. Akkoriban még az ekarté volt az elegáns játék. Az ekartében a királyok a domináló kártyák. Ha Mezei osztott, legalább két király volt a kezében. Ha makaót játszottak, akkor Mezei a haverjével annyi kártyát dobott, amennyire ép szükség volt, hogy a flóta sikerüljön. Így ültették be aztán a palit a hintába.

Horváth Louis és Mezei egy-egy nagyobb „vágás” után hazajöttek Pestre. Itt nem mertek tevékenykedni, mert mint ők maguk nekem bevallották, nagyon féltek Krecsányitól, akinek az eszén nem tudtak túljárni. Valami hallgatólagos kompromisszum volt köztük és a pesti rendőrség között. Az volt a fontos, hogy Pesten ne fosszanak ki senkit.

A hamiskártyások dolgát nagyon megnehezítette az, hogy a hazardjátékok rendkívül népszerűek lettek. A hazardjátékok külföldön hatalmas tőkecsoport felügyelete alatt folytak. Itt valamit „csinálni” nehéz volt, hiszen ehhez be kellett volna avatni a bank személyzetét is. Ez már nagyon komplikált ügy lett volna.

De csaltak mégis külföldi és pesti játékkaszinókban is. Volt Pesten egy zseniális krupié, aki a „döglött” kártyákat úgy helyezte el a „panyóba,” hogy útközben már megcsinálta a flótát. Ha nem keverték utána, akkor a flóta sikerült. Ezt az eljárást a hamiskártyások fotográfálásnak hívják.

Volt Pesten egy görög, aki az egyik játékkaszinóban három pesti detektívet fosztott ki, többek között a híres Püspökyt és Vámos Frigyes is és pedig olyan módon, hogy mikor a bankár leadta a poentör számára a kártyákat, egy hirtelen mozdulattal a görög a zsebéből slábert varázsolt elő. A dologra rájöttek, nem lett belőle bűnvádi eljárás, mert a görög a detektíveknek visszaadta a pénzt.

Egyszer Szabolcs Ernő, a rendező is bekerült egy ilyen hintapartiba. Sűgva figyelmeztették, hogy ne tegyen, mert flóta van, de Ernő barátunk, aki már nagy gőzben volt, nem hajlott a jótanácsra és ezt válaszolta:

— Hátha tévedtek?!

Van Pesten egy hamiskártyás, aki még a koporsóban levő lapokat is olyan villámgyorsan tudja leosztani, ha erre szükség van, hogy a poentör kártyáit a bankár kapja és a bankárét a poentör. Ha például azt látja, hogy az új coup kilencessel kezdődik, magának osztja az első lapot. Ilyenkor gyorstempójú a játék, gyorsan röpködnek a vezényszavak, a dirigáló szinte hadar és ebben a lázas sietségben nem figyel senki a koporsóra, mindenki a saját tétjét nézi és arra koncentrálja a figyelmét, hogy ki fog nyerni.

Ördögös mesterség a hamiskártyázás, hogy milyen művészei vannak és lehetnek, e tekintetben a kártyaszonglőrökre (artisták) hivatkozom, akik szemfényvesztő mutatványaikkal a közönség szemeláttára tudnak eltüntetni és elővarázsolni kártyákat. A hamiskártyázáshoz lélekjelenlét, emberismeret és persze kezűgyesség kell.

UTCAI NŐK

Nevezzük őket elegánsabban „utcai görlöknek”, de talán inkább magyarosan „finom-lányok”-nak. Jól ismertem ezt a társaságot. Kezdő riporter koromban odajártak a főkapitányságra — orvosi vizsgálatra. A Zrinyi-utcai kapun érkeztek. Baloldalon volt a rendőri sajtóiroda. Kiállottam a küszöbre és figyeltem őket. Nem tartottam szégyennek, hogy szóbaáljak velük. Eggyel diskurálni nyilvánosan, az szégyennek számít, de sokkal, minddel... ez már tanulmány, ugyebár.

Míntha sorozásra érkeztek volna, gyors léptekkel egymás után százával is jöttek, piti selyemben, papucsban és smukkal! A két utóbbi dolog jellegzetes rekvizituma volt a „finom-lányok”-nak. A papucs azért volt fontos, mert könnyen ledobható, másrészt a „ház” előtt sétálva, a papucs kopogásával izgatóan lehetett felhívni a férfiak figyelmét.

Kevés volt szépnek mondható köztük. A „finom lányok” — általában — este is csúnyák, hát még nappal, egyenesen ijesztőek. Különben is rosszul festették magukat, a művésztelen festés pedig csak fokozza a csúnyaságot. Nem is csúnyák, hanem — mondjuk meg őszintén — rondák voltak.

Az erkölcsrendészet hatáskörébe tartozókat a társadalom általában sajnálni szokta, pedig nem is olyan rossz a soruk. Nekik is megvan a maguk társadalmi élete, szórakozása és öröme, ők is járnak moziba, színházba, leginkább vasárnap délután, mert ez a legalkalmasabb pihenőidő.

Iparuk felületesen megítélve könnyűnek látszik, pedig nem az. örömet árulni színlelt örömmel, meggyőződés nélkül, szóval színészi munkát végezni az adott helyzetben, nemcsak hogy nem szórazottató, de határozottan kínos foglalkozás.

Az öröm csak akkor vendégszerepel, ha „favorit”-jával lehet

együtt. Aki ilyen „finom lánnyal” állandó viszonyt tart fenn, azt rendszeren fizetett szerelmi gavallérnak tartják. Pedig nem mindig az. Legtöbbjének rendszer foglalkozása van, csakhogy válogatós, nem szereti a cselédsorban levőket, inkább az ellenőrzött nőket. Van sok olyan iparoslegény, aki gyűlöli a konyhaszagot, a durva kezét, az neki magának is van, jobban szereti az olcsó parfümöt.

Vannak kitarítottak is, ezeknek rendszeren már öregedő „finom lányok”-nál van szóbeli szerződésük. Az öreg prostituáltat társnői is kinevetik, védőre van szüksége és ha már védő, legyen erős és erőszakos ember, akitől féljenek a kolléganők. Kitarítottak a kvártélyosasszonyok barátai. Ezeknek foglalkozásuk nincs, egész nap a kávéházban kibicelnek.

A „finom lányok” is szerelmesek és féltékeny természetűek és gavallérjuk is az. Az ilyen lányok udvarlója nem tűri, hogy menyasszonya valamelyik barátjával, vagy ismerősével szórakozzék. Az ilyesmi még pénzért sincs megengedve! Pláne — ingyen! Ez már aztán durva hűtlenségnek számít. Ilyenkor megvillan a kés is... Ha a nő féltékeny, szintén elveszti nyugalalmát, illetlenkedik és esetleg levitriolozza azt a kolléganőt, aki „barátját” el akarja hódítani.

A férfi époly fontos az utcai nő életében, mint a privátban. A vendég az rideg, siet, s ha nyájas akar lenni, az se kedves a „finom lánynak”. A favorit tud csak az ő nyelvén dumálni, az megkérdezi hogy van, hogy aludt, volt-e kellemetlen látogatója, nem volt-e összekülönbözése a rendőrséggel, bántotta-e a detektív?

Ma már — általában — rosszul megy a sora a szegény utcai leányoknak. Régen urak, mégpedig előkelő urak is becsúsztak hozzájuk. Volt egy barátom, aki a szívbeli szerelmet lenézte, kinevette. Azaz félt a szerelemtől. Féltette a nyugalalmát, munkáját, esetleg a karrierjét. Ő csak ilyen lányokkal kötött barátságot. Egyszer azt mondta:

— Barátom, ezek nem írnak levelet és nem telefonálnak...

Igaza van: nem írnak, nem telefonálnak és mindig diszkrét ederre kötelezi őket hivatali állásuk.

Vannak úgynevezett „frankák” (szabad nők) is, akik nem állnak rendőri felügyelet alatt. Azok száma, akikről a rendőrség tudja, hogy frankák, körülbelül 30.000, de van legalább még 60.000 olyan, aki egész titokban tud maradni. Ezek a korzón, belvárosi és józsefvárosi kávéházakban kötik az ismeretségeket. A közel 100.000 „franka” ellenőrzésével mindössze nyolc detektív van megbízva.

KITARTOTTAK

Ennek a foglalkozásnak Pesten nincs termékeny talaja. Én például alig ismerek olyat, aki kizárólag abból élne, hogy nő tartja el. Pest még szegény és kis város ahhoz, hogy az efajta jómadarakat kitermelje magából. Annál több van belőlük a nagy világvárosokban és azokon a nemzetközi helyeken, ahol a gazdag, mondain világ ad egymásnak találkozót. Régebben Berlin volt az Eldorádója a szerelmi gavalléroknak. Volt még külön kávéházuk is. Jelenleg Paris, Montecarlo, Nizza, Ostende a gyülekezőhelyük. Itt lesnek a prédára, rendszeren olyan korú asszonyokra, akik már nincsenek messze az enyészettől. Ezek a dámák, túl a hatvanon, pusztuló életük romjaival — rendszeren — titkárnak szerződtetik az ilyen ficsúrokat. Ez látszólagosan állást jelent: aminthogy a titkár valóban birtokába is jut az összes asszonyi titkoknak.

A főnöknők már nem spórolnak, majdnem azt mondhatnám, hogy vakítja őket a pénz, az arany, a drágakövek csillogása s esztelenül kezdenek költekezni; legfeljebb kevesebb marad majd az örökösöknek. Így gondolkoznak.

Van olyan duplán balzaci korú társasági dáma, aki több titkárt is tart, hogy féltékennyé tegye őket. Rendszeren fiatal fiúkat választanak. Előnyük van a koraőszeknek, kopaszoknak, mert akik ilyen előnyös külsővel vannak megáldva, azok idősebbeknek látszanak s így jobban illenek a vén skatulyához.

Hogy a viszony legitím legyen, a titkár urak fix fizetést kapnak, de természetesen sokkal busásabb ajándékokat.

Az amerikai és francia gazdag hölgyek nem szégyenlik az ilyen liezont. Nyilvánosan mutatkoznak a fiúval. A „pubik” jól értenek mesterségükhöz, minden tekintetben kiszolgálják védőasszonyukat. Szórakoztatásukról gondoskodnak: megfelelő társaságot szereznek, coctail-partikat rendeznek, autótúrákat csinálnak (ők maguk vezetik 100 km. sebességgel a kocsit) és éjszaka táncba viszik a főnöknőt.

A patróna, illetőleg matróna szemében a legfőbb követelmény mindig az, hogy a fiú elegánsan viselkedjék és vele, kizárólag vele, kitűnően táncoljon.

Az idős dáma, ebben a fiú által teremtett új atmoszférában jól érzi magát. Új, meglepetésszerű szerelmi vallomásokat kap, amelyek jólesnek fülének, szemének, szívének. Fantáziája új érdeklődési területre vágat, amelyben jobban érzi magát, mint a régiben.

Vannak ennek a megvetett mesterségnek művészei is, akik nem nőkre, hanem férfiakra vetik ki hálójukat, részben betegeshajlamú férfiakra, másrészt pedig olyan urakra, akiknek feleségük, gyermekeik, szóval családjuk van. A művész rendszeren kettesben dolgozik. Van egy remek kiállítású nője, aki rendesen a felesége. Beül vele egy előkelő hotel ötórás teájára és ott célbaveszi az áldozatot. A nő szemével kezdi az ismeretséget, férje eltávozik az asztaltól és közben odalép a kiszemelt úr és felkéri az asszonyt táncra. Mikor visszahozza az asztalhoz, már ott ül a férj és bemutatkoznak egymásnak. A férj azonnal kedvesen meginvitálja, diskurzus kezdődik, aminek a vége az, hogy a férj meghívja az előkelő gazdag urat vacsorára. Utána lokál! Az ilyesmit viszonzni kell; másnap a pali adja a vacsorát. Intim barátság kezdődik ebben a háromszögben és a vége az, hogy a hölgy randevút ad és azt be is tartja.

A férj az előre elkészített terv szerint természetesen mindenről tud. Megjelenik a légyott helyén. Feltöri az ajtót és betoppan revolverrel a kezében. A kelepcébe került ember könyörögni kezd, ő nős ember, fizet, csak komplikációk ne legyenek.

A feleség sírni kezd és könnyezve rábeszéli az urát, hogy kösse meg az egyezséget. A férj előbb vonakodik, de aztán mégis megadja magát, egy nagy összegre kitöltött csekk ellenében. Az ilyen vagabundokat — szaknyelven — „rányító”-nak hívják.

ARTISTANŐK

Két kategóriájuk van. Az egyik kategória produkciójának járandóságaiból tartja el magát. (Ez a kisebbség.) A másik kategória: az ál-artista nők. Az első kategóriákhoz tartozók produkciójuk után rendesen hazamennek. A második kategória azonban ottmarad — záróraig, reggel öt óráig. Az utóbbiak fizetése Pesten 60 pengőtől 300 pengőig terjed. Külföldön az ilyen konzumnők nem kapnak fizetést, csak százalékot az elfogyasztott italok után. Amerikában vannak taxigörlök is, akiknek tantuszt kell nyomni a kezükbe, ha valaki táncra kéri őket. A beszolgáltatott tantuszok értékének a fele a taxigörlöké.

A konzumnőnek az a hivatása, hogy a vendégeket szórakoztassa. Jóalakú, valóban kitűnően öltözködő leányok, legtöbbje azelőtt maneken volt. Kedvesen imbolyognak, nemcsak a parketten, hanem a nézőtéren is és addig keringenek ide-oda, amíg vagy közvetlenül megismerkednek, vagy valamelyik sűgőpincér bemutatja őket. A legfőbb kereseti forrásuk az úgynevezett „társaságpénz.”

Egész éjjel isznak, de persze csak azok, akik meghívást kaptak. Aki munkanélkül marad, az szomorúan megy haza gyalog, vilamoson, aszerint, hogy mennyi pénze van.

Ezek a férfi-fogyasztók egész éjjel nem esznek, mert várják a boldogító, bőkezű gavallért, az majd rendel előkelő vacsorát, lehetőleg kaviárt, mert az a legdrágább. Vagy kaviár, vagy virslis, aszerint hogy meginvitálták-e őket, vagy sem.

Azok a lányok, akik nem szemrevalók, szomorú életet folytatnak. Akad olyan, aki drága ruhában jár s hajnalban egy vajaskenyeret vagy szafaládét eszik, hogy az éhségét elverje. Egész éjjel — így — virrasztani, nagyon szomorú dolog. Annál vidámabb az életük, ha társaságban vannak. Ilyenkor leisszák magukat és ebben az állapotban a legnehezebben megközelíthetők, mert az al-

kohol hatása alatt felülkerekedik bennük az őszinteség, húzódoznak a bőkezű úriembertől, aki ha szintén leissza magát, olyan viselkedést tanúsít, hogy az artistanőnek egyenesen fizikai fájdalomt okoz. Gyakran megesik, hogy ilyen táncos, zenés, ivásos éjszaka után az artistanő megszökik ad hoc udvarlójától, aki hajnalra a hetedik mennyországot képzelte a csinos teremtés lakásán.

Jellinek Aurél kitűnő barátom állapította meg, hogy minden ilyen Animier-Dame a dobosba, esetleg valamelyik más zenészbe szerelmes. El kell árulnom, hogy a dobosok nimbusza hanyatlóban van. Amerikában a nagy zenekarokból száműzve van már a dob, valamint a szakszofon is. A dobót már csak a kéz ujaival verik, hal-kan, finoman és nem is minden száznál; aminthogy a szakszofonnak sincs már olyan jelentős szerepe, mint volt a múltban. A jazz ugyanis modernizálódott és kezd odasimulni a melodikus, klasszikus magasságig emelkedő zenéhez. A fűvóshangszereknek mind kevesebb és kevesebb jelentőségük lesz. A dobos ilyen módon elvesztette uralkodó szerepét a jazz-ben. De a dobosok énekelnek is és talán inkább a hangjuk az, amivel magukba tudják bolondítani az italtól már amúgy is megpuhított lányokat.

Természetes, hogy az éjszakázó artistanők rendszeren csak olyan férfiba szerelmesek, aki maga is egész éjszaka dolgozik. A zenész, parkettáncos, egész éjjel elegánsan, frakkban vagy szmokingban szerepel. Mindig tip-top, mindegyiknek a zsebében ott a kis fésű, amellyel az éj folyamán többször is elrendezgeti a haját.

Az együttesen eltöltött munkaidőn kívül, a legnagyobb vonzóerőt az gyakorolja az artistanőkre, hogy együtt aludhatnak kedvencükkel. Aki fizet, annak reggel dolga van, az siet, az nem maradhat sokáig a budoárban. Zenésszel ellenben együtt feketik le és együtt ébredhet fel. Van is témakörük, a pihenés ideje alatt olyan témákról beszélgethetnek, amelyek mindkettőjüket érdeklik. Miről mesélhet a bankigazgató? Devizákról, tranzakciókról? A zenésszel arról diskurálhat a nő, hogy melyik a kedvenc dala ennek vagy annak a vendégnek és mi a gyöngéje, s a kollégákról és kolléganőkről pletykálhatnak.

Sok zenész nős ember. A felesége, a zenésznő a zártkörű társasélet híve. Nem igen barátkozik szabad artistanőkkel. Ezeket lenézi, holott azelőtt maga is táncosnő volt. A zenésznek is éjszakáznak. Együtt várják a férjüket hajnalig a kávéházban. A zenész-férjre vigyázni kell, mert könnyen elcsábul. Gyakori eset, hogy az artista-

nő és kollégája záróra után valamelyik kiskorcsmába mennek tovább mulatni, most már a saját pénzükön. Boldogok, ha ők lehetnek a vendégek, aminthogy nagyon jó dolog vendégnek lenni, úrnak érezni magát annak, aki eddig mások szolgálatára állott.

Néha a déli órákig isznak barackot, vagy sört. Míg aztán elálmósodnak ... olyan magától megy aztán minden ... Átalusszák gondtalanul a nappalt, amikor az a társadalom, amelyből élnek, kegyetlenül dolgozik és hadakozik.

Az artistanők nagyon szeretnek időnkint meghalni. Ha lerészegednek s lelküket elborítja a féltékenység vagy a boldogtalanság, nem haboznak egy kis öngyilkosságot elkövetni. Régen is így volt. Akor az volt a divat: „ugrani” vagy „inni,” vagyis leugrani az emeletről vagy gyufát inni. Híre volt egy szép lánynak, aki háromszor lett öngyilkos. Ez a rekord ma már alaposan meg van javítva. Van Pesten egy artistanő, aki hetenként legalább egyszer felvágja az ereit. Nyisszant egyet a kiskéssel a karján és amikor a vér előbuggyan, rohan taxival a Rókusba, ahol a bájos öngyilkost már jól ismerik, az orvosok a nevét sem kérdik, egy-kettőre bevarrják a sebéit. Az artistanők ma már nem „ugranak,” nem „isznak,” az öngyilkos kísérletet revolverrel, széngázzal, méreggel vagy mint a rekordernő, érnyszantással hajtják végre.

Az artistanők között gyakran kifejlődik az egynemű szerelem és ez szinte természetes, mert ezeknek a nőknek a lelkületét is bántja a férfiak hűtlensége, megbízhatatlansága, nem is beszélve arról, hogy ilyen egynemű szeretkezésnek következményei nem lehetnek.

Az úgynevezett „melegség” úgy kezdődik, hogy két nő barátságot köt egymással az öltözőben. Együtt járnak a munkahelyre, együtt öltözködnek, egyszer csak eljön egy éjszaka, amikor mámoros állapotukban nincs közelben zenész vagy artista, forró a vágy mindkettőjükben és összeölelkeznek. Aki egyszer hajlamossá vált az ilyen barátkozásra, az örökéletre rabja marad. . .

A biszekszuális nőket „komfortosának” nevezik. (Hideg-meleg.) A kizárólag lesbosi hajlamúakat — „Meidingerek”-nek.

TISZA BUKÁSA

1917 májusában leégett Gyöngyös városa. Valóban nagy tűzvész volt ez, a város belső negyede szinte eltűnt a föld színéről. Uralkodók kedvenc gyöngédsége volt tüztől, víztől elpusztult városokat meglátogatni. Az udvar, — csupa új ember, — Károly királynak is ajánlotta, hogy látogassa meg a Mátra alján levő városkát. Az ilyesmi mindig fokozza a dinasztikus hűséget. Gyöngyösön királyt látni, ez aztán attrakció!

Károly király Zitával végigjárta a romokat. Mindenütt mögöttem voltam. Pár órát tartózkodott a királyi pár Gyöngyösön és mikor kifejezték azt a szándékukat, hogy most már vissza akarnak utazni, Gyöngyös kopott díszhintóján hajtottak ki a pályaudvarra. A lovak szép lépésben mentek, Gyöngyös polgármestere a bakon ült. Bent a kocsiban Károly és Zita. A kíséret és én közvetlenül a koci után gyalog. Velünk volt a miniszterelnök, Tisza István is, aki a rekkenő napsütésben Ferenc József kabátban, cilinderrel, fekete nyakkendőben követte a kocsit. Tisza némán, mint egy élő fekete kísértet, haladt a kíséret tagjai között.

Az ország első hatalmassága nagyon levert volt, mert tudta, hogy percek választják el attól, hogy le kell mondania. S mintha érezte volna, hogy ez utolsó miniszterelnöki útja, a magyar sors a temetőbe visz, elpusztulunk, mert az új király könnyen befolyásolható, el fogja ejteni őt, aki pedig egyedül alkalmas ma az ország vezetésére. Utána csak a bomlás következhetik, mert nem lesz kéz, amely a háború nyomán támadó belső vihart megfékezze. Rám ezeket az impressziókat tette Tisza István ...

Szomorú voltam és bár zajosan éljeneztek az útvonalon, alig hallottam az ovációt. De azt meghallottam, amikor egy udvari dáma ezt mondta a mellette haladó altábornagynak, aki a katonai kabinetiroda főnöke volt:

— Wer ist der junger Mann mit den Monokel ... der tretet ja auf meine Schose ...

Az altábornagy:

— Keine Ahnung.

Több se kellett, odaléptem az altábornagyhoz és előbb neki, majd később a kíséret összes tagjainak bemutatkoztam.

Ennek a bátorságomnak később sok riporterri sikeremet köszönhettem. Ettől kezdve „udvari” újságírónak számítottam, akinek szabad bejárása volt a Burgba, a pesti királyi palotába és a gödöllői királyi kastélyba.

A pályaudvarra kiérve, Tisza abba a waggonba szállt, amelyben az uralkodópár foglalt helyet. Mint később megtudtam, Gyöngyös és Vámosgyörk között folyt le a király és Tisza között az a beszélgetés, amely Tisza lemondásával végződött.

Az új udvari kamarilla nem szívelte Tiszát, de talán maga a király sem látta szívesen a kormánykeréknél, mert Tiszának félelmetes kuruc híre volt. Pedig a legdinasztikusabb érzelmű magyar államférfi volt. De a habsburgi társaság félt Tiszától, aki oly önzetesen és keményen képviselte a magyar nemzetet, a magyar érdekeket a monarchiában. Ezenkívül az is fájta a bécsi udvarnak, hogy abban az időben Tiszához hasonló kiváló képességű államférfi nem volt az egész monarchiában. Ezért is kezdtek ekkor beszélni magyar túlsúlyról.

Tiszát olyan egyszerűen azonban nem lehetett eltávolítani, mert volt az udvarnál olyan úr, aki azt állította, hogy Tisza Magyarország bálványa és az ő bukása egyet jelent a magyar forradalommal. De nagy többségben voltak azok, akik azt állították, hogy éppen ellenkezőleg áll a dolog, Tisza népszerűtlen és az ország lakossága boldog lesz, ha ezt a hatalmas embert eltávolítják az útból, hiszen esküdt ellensége az általános és titkos választói jognak.

Akkoriban ugyanis azt tanácsolták Károly királynak, hogy a tömegek megnyugtatására egyetlen helyes és okos dolgot lehet csak csinálni: megadni a választójogot. Tisza ezt határozottan elleanzte és miután nem parírozott az uralkodói akaratnak a választói jog kérdésében, még ott a vonaton beadta lemondását. Ezt akarták!

A vonaton lefolyt királyi kihallgatás mindössze félóráig tartott.

A vonat legsúlyosabb „terhe” Vámosgyörkön leszállott és a vonat, valamint utasai, megkönnyebbülten száguldottak Wien felé...

SÁNDOR LÁSZLÓ

1917 júniusának végén az Eszterházy-kormánynak sok kellemtelenséget okozott a még mindig kompakt és a parlamentben többséget jelentő munkapárt. S bár Tiszának az volt az intenciója, hogy az új kormányt nem kell háborgatni munkájában, a munkapártban igen sok képviselő elégedetlenkedett.

A szociáldemokrata párt, amely a háborúnak ebben a harmadik évében nagy erőre kapott és Tiszában, valamint a munkapártban az általános és titkos választói jog kérlelhetetlen ellenségeit látta, elhatározta, hogy tüntetést rendez, a Károly király-út és Dohányutca szögének épületében tanyázó munkapárt ellen. Már előre érezhető volt, hogy a demonstráció hatalmas lesz.

Legnagyobb meglepetésemre Boda főkapitány napiparancsában a rendőrségi karhatalom főparancsnokságával dr. Sándor László rendőrtanácsost bízta meg. Én jól tudtam, ez mit jelent. Sándor László bűnügyi szakember volt, soha nem végzett egzekuív rendőri munkát, különben is egész lénye ellentmondott a rendcsinálás itt-ott nagyon is gyöngédtelen módszereinek. Boda szándékosan azért vezényelte őt ki, mert bizonyos volt felőle, hogy Sándor László nem tud majd nekiugratni a tüntető szocialistáknak. Az ilyesmihez rátermettség és gyakorlat kell.

Bodának Sándor László vezénylésével az volt a célja, hogy elgáncsolja, mert már túlon-túl népszerű volt és érezte, hogy vagyoni megalapozottságánál fogva, valamint azért is, mert újságírók, ügyvédek, a bíróságok és ügyészség benne látták a legnagyobb rendőri tehetséget, őt tartották a prezumpatív főkapitánynak. Boda úgy gondolta, hogy Sándor László nem fog majd megfelelően intézkedni, baj lesz és megindíthatja ellene a fegyelmi eljárást; de legalább is bebizonyosodik, hogy Sándor László alkalmatlan Budapest rendjének fenntartására.

Olvasva a napiparancsot, berohantam Sándor Lászlóhoz, akit nagyrabecsültem és akinek már évekkel ezelőtt megjósoltam, hogy főkapitány lesz belőle. Kezemben a napiparancsral, ijedten szól-
tam drága barátomhoz:

— Mi ez?

— Hát ha olvastad, tudod.

— Hiszen akkor el vagy veszve ... Kérlek jelents beteget.

— Nem lehet, parancs, parancs!

Tudtam mit kell csinálni.

Elrohantam Miklós Andorhoz és közöltem vele, mi készül. Szerkesztőm azonnal érintkezésbe lépett Vázsonyi Vilmostal és Ugron Gáborral, az akkori belügyminiszterrel. Mind a ketten fel voltak háborodva, de segíteni már késő, a napiparancs intézke-
déseit megváltoztatni lehetetlenség.

1917 június 28-án zajlott le az óriási tüntetés. Sándor László ott állt a munkapárt épülete előtt, de valójában nem ő intézkedett, hanem az alparancsnokok. A rendőri intézkedés nem futván össze egy kézben, a rendőrség nem tudta fenntartani a rendet. Boda azt hitte, hogy terve sikerült. Éppen készült felmenni Ugronhoz, hogy jelentést tegyen, de még mielőtt a főkapitánysági épületből elindult volna, telefonon azt az utasítást kapta, hogy hozza magá-
val Sándor Lászlót. Előbb Boda ment be a belügyminiszter fogadó-
szobájába. Ugron lemondásra szólította fel Bodát. Erre Boda annyira megsértődött, hogy — szokás ellenére — nem vállalta a rendőrség ideiglenes vezetését az új főkapitány kinevezéséig.

Utána bement Sándor László, akit Ugrón a budapesti főkapi-
tányság ideiglenes vezetésével bízott meg, majd néhány nap múlva kinevezette Budapest főkapitányává. Ilyen karriert csak Boda csinált eddig.

Sándor Lászlóval a főkapitányság épületéből együtt gyalog mentünk el Damjanich-utcai lakására. Mind a ketten boldogok vol-
tunk, hogy a kellemetlennek mutakozó ügy, ilyen csodás fordul-
lattal végződött.

Otthon pedig Sándor Lászlóné, egy finom erdélyi dáma, meg-
hatottan ölegette imádott urát, mikor a történetet elmesélte. Együtt ültünk le ebédelni, három boldog ember...

KÁROLYI MIHÁLY.

1918 őszén a nemzet vezére. Az ország benne látta a felkelő napot. Az volt a közhit, hogy az entente őt látja szívesen, csak őrá hallgat és az adott helyzetben csak ő érhet el eredményeket. ' Károlyi Mihály rendkívül művelt ember volt, de mindazok, akik érintkeztek vele, legfőképpen az arisztokraták, jól tudták, hogy alkalmatlan az ország vezetésére. Mint szónokot kínos volt hallgatni, hiszen canulle volt a torkában. (A hangját Mály Gerő remekül tudta utánozni.) Károlyira nagy hatással volt szabadon gondolkodó környezete: Kunfi Zsigmond, de elsősorban Kéri Pál, ez a nagyfelkészültségű újságíró. Ők doppingolták arra, hogy csak ő hivatott az ország vezetésére és végül is Károlyi maga is hitt abban, hogy ő lesz az üdvözítő.

1918 október végén felmentem a budai várba a katonai kabinetirodába és ott egy tüzérkapitánynak bejelentettem, hogy az Az Est és a mozik számára le akarom fotografáltatni az akkor Gödöllőn lakó királyi családot. Hogy az engedélyt megkapjam, arra hivatkoztam, hogy a közönséget — ezekben a forró napokban — el kellene téríteni attól, hogy antidinasztikusan gondolkozzék. A tömegre jó hatással lesz, ha bemutatjuk, hogy a királyi család milyen egyszerűen és családiasán él. Hadd lássa a nép ezt a sok szép királyi gyereket mosolyogni...

Miután az engedélyt megkaptam, azt mondtam a tüzérkapitánynak, hogy szeretnék gróf Hunyady Józseffel, a főudvarmesterrel beszélni, akinek meg akarom mondani, hogy ne habozzanak, a király nevezze ki Károlyi Mihályt miniszterelnököknek, amíg nem késő. Sokáig kellett várakoznom Hunyady előszobájában és az ajtón keresztül jól hallottam Károly király hangját. Órákon át beszélt telefonon Bécsce, ahol ugyanazok a bajok kezdtek tornyosulni, mint Budapesten.

Megúntam a várakozást, bocsánatot kérve, autómmal elrohantam a szerkesztőségbe, volt egy rendőri szenzáció, amit meg kellett írni.

Örökre szemrehányást teszek magamnak azért, hogy nem vártam meg, míg Hunyadyhoz beeresztenek. Nem tartom valószínűnek, hogy Hunyady hallgatott volna rám, aki fiatalember voltam, de tudjuk a történelemből, hogy az udvarokra, ha bajba kerültek, néha egy-egy jelentéktelen ember is döntő befolyást tudott gyakorolni.

A király október végén magához hívatta Károlyit Gödöllőre, honnan királyi vonatra! vitte fel magával Bécsbe. Azért hívták meg Károlyit a vonatra, mert így biztosak voltak abban, hogy nem követnek el merényletet a királyi vonat ellen.

Bécsben Károlyi a Bristol-szállodába szállt meg és várta a meghívást a Burgba. De déli két óráig sem kapott értesítést.

Budapestről a Függetlenségi Pártkörből felhívták Károlyit telefonon és megkérdezték, mi újság? Károlyi közölte, hogy még mindig nem kapott meghívást. A Ferenc József-rakparti Függetlenségi Pártkörben izzó volt a hangulat, különösen Fényes László toporzékolt azért, hogy a király nem fogadta Károlyit.

A pártkörből majdnem az összes függetlenségi képviselők gyalog indultak el a parlament előtti nagy térre, hova népgyűlést hirdettek. Az úton egyes képviselők egész hangosan mondták, hogy detronizálni kell a királyt. Hock János magából kikelve harsogta, hogy ha ilyen hangok mernek jelentkezni, akkor ő el se megy a népgyűlésre és nem szólal fel.

— Ha el is vesztettük a háborút, a király törvényes király, akivel és nem aki nélkül kell tovább vezetni az ország ügyeit.

Hock János szavai megnyugtatólag hatottak és ennek köszönhető, hogy a gyűlés, ha zajosan is, de rendben folyt le.

Károlyi a délutáni gyorssal Budapestre utazott. A Nyugati Pályaudvar perronján és a pályaudvar előtti térségen ezren és ezren várták. Ugyanezzel a vonattal érkezett meg József főherceg is, mint homo regius. A pályaudvaron ott volt Sándor László is, de valójában már nem ő intézkedett, hanem Fényes László. Ő osztogatta a parancsokat a rendőröknek.

Sándor László így szól hozzám:

— Te, ez borzasztó, hát mi lesz itt?

— Lacikám, ez a forradalom, te úgylátszik azt hiszed, hogy még mindig te vagy a főkapitány.

Sándor László ezért az őszinte nyilatkozatomért nagyon megharagudott. Pedig ezzel nem céloztam egyebet, minthogy hagyja el állását, menjen el valahová vidékre, hiszen annyira szerettem és féltettem őt. Sándor László azonban megmaradt a helyén, nem félt, ott maradt főkapitányi lakásában, mindaddig, amíg a Nemzeti Tanács eltávolította.

DIETZ KÁROLY.

1918 október végén kitört a várvavárt forradalom. Ezt tulajdonképpen senki sem rendezte, magától kerekedett. A Nemzeti Tanács tagjainak legtöbbször nem volt forradalmár, csak baloldali. Senki sem tudta, mikor fog kitörni a forradalom és mégis mindenki számított rá. Megakadályozni nem lehetett. Talán Lukachich altábornagy tudott volna katonáival rendet teremteni, de erre nem kerülhetett a sor, mert Lukachich telefon-kérdézködésére Károly király egyenesen megtiltotta, hogy a tömegbe löjjenek. Puska nélkül pedig akkor már nem lehetett megállítani az áradatot.

A forradalom kitörését követő reggelen kinéztem az Az Est Erzsébet-körúti szerkesztőségének ablakán. Száguldottak az autók, a teherkocsik, rendőr sehol sem volt látható. A tömegek úgy viselkedtek, mintha bolondok házából törtek volna ki. Állati módon kurjongattak. Olyanok voltak, mint a vadállatok.

A francia forradalmat addig gyönyörűségnek találtam, de ekkor láttam, hogy milyen zűrzavaros, erőszakos, vandál dolog a forradalom. Nincs személy- és vagyonbiztonság, az az úr, aki halált kiabál, azoké a hatalom, akik jelszavakkal dobálódznak, a tudomány, művészet értéktelen. Még riporter számára se volt ez leányálom. Kétségbe kellett esnem a jövőre felett... Egyszer csak beállít a szerkesztőségbe Kéri Pál. Hozzám lépett és azt mondja:

— Te leszel a főkapitány, gyere velem azonnal Károlyihoz.

— Palikám, megbolondultál? Hát képesnek tartasz te engem arra, hogy ebben a káoszban rendet tudok teremteni? Ki képez erre?

— Ne okoskodj, gyere!

— Dehogyan megyek!

— Hát akkor mondd meg, ki legyen a főkapitány? Elővettem a rendőrségi zsebkönyvet, ahol a rendőrtisztviselők

rangsor szerint szerepelnek. Végigszaladtam a névjegyzéken, kezdtem az idősebbeken. Ez alkalmatlan azért, mert már öreg, ennek nincs elég tehetsége, ennek nagy családja van és nem tudja eltartani, ez nem vállalja és egy-egy kritikát mondva, a felsőbb rangosztályban levő tisztviselőkről, végre Kalmár Bélánál megállottam. Kalmár telivér rendőr, ismeri a Polizei minden csínját-bínját, Rudnay-tanítvány, de gyűlöli a forradalmat. Menjünk tovább! Dietz Károly. Ez az, szenttelen ember, most még csak kapitány, a közlélmzési minisztériumba beosztva. Megbízható, nyugodt, intakt tisztviselő és megfelelő látókörrrel is rendelkezik. Tiszta fej és ő ismeri az életet és Pestet, őt tartom alkalmasnak.

Kéri elrohant! Ábrahám Dezső függetlenségi képviselő be-kérette Dietzet a főkapitányságra és ott Károlyi nevében és meg-bízásából kinevezte főkapitánynak. Senki sem csodálkozott, min-denki természetesnek találta, hogy ő lett a főkapitány, még örömet is keltett, mert kebelbéli került a testület élére. Tárgyilagosan el kell ismernem, hogy Dietz a szörnyű viszonyok között, tisztessége-sen — politikamentesen — végezte el nehéz feladatát. A későbbi események azonban őt is elsodorták ...

TISZA UTOLSÓ PERCEI.

(1918 november 1.)

Délután félhat óra volt... Nyolc fegyveres katona berontott gróf Tisza István Hermina-út 35. számú villájába. Benyomták a kaput, betörték a lakáshoz vezető ajtót, egy katona megállott a kis előszobában s „kész” állásban tartotta fegyverét. Másik kettő az ajtó előtt állott őrt, a többiek lementek a villa souterrain helyiségébe, ahol a Tisza őrizetére kivezényelt nyolc csendőr tartózkodott. Bugyi Antalné, Tisza szakácsnője csak annyit látott, hogy a katonák súgtak valamit a csendőröknek, mire ezek otthagyták fegyvereiket, gyorsan eltávoztak.

Drámaian fejlődő percek következtek. Tisza inasa, Dömötöri László, akit a forradalom izgalmi rendkívül megviseltek, ijedten jelentette gazdájának, hogy ismét katonák vannak itt. (Már dél-előtt is jártak ott gyanús katonák.)

Tisza kissé ingerülten ezt felelte:

— Ne féljeteK és ne gyertek folyton a nyakamra.

Néhány másodperc múlva újabb három katona puskával a kezében rontott be az előszobába és egyenesen bementek a hallba. Rögtön megpillantották Tisza Istvánt, aki a hallból nyíló szalon szélén a zongoránál állott. Jobboldalt tőle a felesége, baloldalt pedig Almássy Denise grófnő, Almássy Dénes leánya.

A három katona készállásban tartott fegyverrel nyugodtan lépdelt előre és megállott a hallt és a szalont elválasztó küszöbötől másfél méternyire. Közben Tisza is előre jött, feleségétől és Almássy grófnőtől kísérve. Tisza komoran állott meg a katonák előtt. Az egyik katona parancsoló hangon így szólt:

— A nők menjenek el!

Tisza Istvánné:

— Én nem megyek el innen!

Almássy Denise:

— Én sem megyek!

Az egyik katona észrevette, hogy Tisza Istvánnak revolver van a kezében. Ezt kérdezte tőle:

— Mi van a kezében?

Tisza:

— Fegyver, hisz az önök kezében is puská van

A katona:

— Tegye le!

Tisza:

— Tegyéek le önök is a puskát.

A katona:

— Azonnal tegye le!

Tisza ekkor a szalonban elterülő szőnyegre dobta revolverét. Most már védtelenül állott a merénylők előtt.

A katonák vezetője akkor a következő szavakat intézte Tiszához:

— Tudja maga azt, hogy maga miatt nyolc éve szolgálok? Tudja maga azt, hogy maga okozta ezt a háborút s hogy maga miatt sok millió ember pusztult el? Tudja maga, hogy ez gazemberség?

Tisza:

— Tudom, hogy sok millió ember elpusztult, ezt én is fájdalom, de ennek nem vagyok én az oka.

A katona:

— A nők menjenek el!

Tisza Istvánné testével meg akarta védeni férjét, Tisza azonban eléje lépett s ugyanakkor Almássy Denise grófnő ráborult Tisza vállára.

Ebben a pillanatban a következő kemény szavak hangzottak el a katona részéről:

— Most pedig elkövetkezett a leszámolás órája ...

És a három katona elsütötte fegyverét. Két golyó Tisza hasába fűrődött, a harmadik testének felső részébe. Az egyik lövés golyója horzsolta Almássy Denise grófnőt a jobb füle mellett és a két szem közötti orrfőn és súlyos sebet ejtett rajta.

A katonák eltávoztak ...

Tisza István összerogyott. Ekkor még eszméleténél volt és a következő szavakat mondta:

— Meglöttek ... jaj ... végem van ... ennek így kellett lennie ...

Telefonoztak a mentőkért, Fenesi Sándor inas elszaladt a Bethesda orvosért, de mire ez odajött, Tisza István öt percig tartó szünet után meghalt.

Holttestét bevitték a hálószobába, levetkőztették s fehér lepedővel takarták le tetemét. Felesége ágya mellé ült s mereven bámulta az urát.

A rendőrség részéről Szentkirályi Béla főkapitányhelyettes, Katona kapitány és Hazslinszky rendőrorvos jelent meg a helyszínen.

Szentkirályival a halottaszobába lépek. Tiszáné még mindig ott ül ura ágyánál. Mikor megpillantja Szentkirályit, összecsapja kezét s így szól hozzá:

— Igaza volt!

Szentkirályi ugyanis egy héttel ezelőtt már ott járt a villában, amikor ki kellett hallgatnia Tiszát, Lékai János merénylete ügyében. Akkor Szentkirályi, Tiszáné jelenlétében ezt mondta a főnöknek:

— Miért nem utazik el — kegyelmes úr, hiszen nincs szükség most itt a kegyelmes úrra s higgye el, jó tanácsot adok akkor, amikor azt mondom, hogy hagyja el a fővárost.

A rendőrorvos megvizsgálta a holttestet. Hazslinszky, aki talán már harminc év óta teljesített rendőrorvosi szolgálatot, még soha olyan hatalmas mellkast és olyan izmos karokat nem látott, mint amilyenek a Tisza Istváné voltak.

Tisza István krétafehér arccal feküdt az ágyon. Rendkívül sok vért vesztett, a vér fel is fröccsent a hall tapétáira, a nagy vérvesztés okozta a feltűnő halványságot.

Még a rendőri bizottság előtt megjelent a halottasházban egy hadnagy, aki Linder Béla hadügyminiszter megbízásából az új kormány részvétét fejezte ki Tisza rokonának, dr. báró Radvánszky Bélának. A kondoláló nem sablonos választ kapott:

— Ezt nem köszönjük meg!

Mikor a rendőri bizottság távozóban volt, a közben odaérkezett Sándor János, Tisza sógora, arra kérte Szentkirályit, hogy a villa őrzetére rendeljen ki több rendőrt.

A főkapitányhelyettes az egykori belügyminiszternek a következőket válaszolta:

— Kedves kegyelmes uram, rendőrünk nincsen, nem adhatok, de egyet itt hagyok.

Ezután kioktatta az 1524-es számú rendőrt, hogy hogyan kell viselkednie esetleges zavargókkal szemben.

Sándor János fájdalmasan jegyezte meg, hogy nagyobb csapás már nem érheti a családot.

Ezekben a szomorú percekben dr. báró Radvánszky Béla kérdésemre a következőket mondotta el:

— Az, hogy Tisza sejtette volna ezt a véget, kissé erős állítás, de mindenesetre gondolt rá. Kértük is, hogy ne tartózkodjék a villában, hiszen az egész város tudja, hogy ő itt lakik. Arra kértem, hogy a forradalom napjaira jöjjön hozzám lakni, de Tisza visszatúsította ezt az ajánlatot a következő szavakkal:

— Nem bujkálok.

— Mi gondoltunk arra, hogy a baj, a csapás elkerülhetetlen lesz, de nem hittük, hogy a délutáni órákban következik be, hanem hogy inkább éjjel fogják Tiszát megtámadni.

KUN BÉLÁT FÉLHOLTRA VERTÉK A RENDŐRÖK.

(1919 február 21.)

„A toloncház reggel kilenc órakor azt a telefonértesítést adta le Dietz főkapitánynak, hogy a rendőrök Kun Bélát agyonverték. Szentkirályi főkapitánnyal automobilon robotgunk ki a toloncházba.

Szentkirályi főkapitány első kérdése ez volt:

— Meghalt Kun Béla?

Jakabb Béla rendőrtanácsos, a toloncház helyettes vezetője a következő felvilágosításokat adta:

— Kun Béla nem halt meg. Reggel kilenc órakor vagy hatszáz rendőr megrohanta a toloncházat. A szomszédos főparancsnoksági épületből jöttek és követelték Kun Béla kiadatását. A toloncház őrszemélyzete nem állhatott ellent, olyan óriási túlsúlyban voltak a tüntető rendőrök.

— A rendőrök vezetői azt mondták, hogy látni akarják Kun Bélát, hogy esetleges újabb zavargás esetén végezzenek vele. Ellenállni lehetetlen volt, mert a rendőrök olyan elszántan viselkedtek, hogy ellenszegülés esetén egyszerűen birtokba vették volna a toloncházat. Nem lehetett mást fenni, ki kellett hozni zárkájából Kun Bélát és miután Vágó Bélát, valamint Rudas Lászlót is látni akarták, őket is ki kellett hozni a zárkájukból.

— A rendőrlegénység az udvaron a fogházhoz vezető lépcsőn állott fel. Mint ahogy szónok jelenik meg a hallgatósága előtt, úgy állott fel Kun Béla a lépcső legmagasabb fokán, mögötte pedig Vágó Béla és Rudas László.

— Rettenetes szitkok közben az egyik rendőr puskatussal fejbeütötte Kun Bélát.

— Tíz vagy húsz rendőr egymás után felemelte fegyverét s mind fejbeütötte a kommunista vezért. Több ütést kapott Pál István felügyelő, aki védeni akarta Kun Bélát.

Jakabb tanácsos jelentése után, a főkapitányság vezetőivel felvonultunk a másodikemeleti kórházba, hogy megnézzük Kun Béla sérüléseit és hogy beszéljünk vele.

Dr. Bartha rendőrorvos az orvosi szobába vitt be bennünket. Alig telik el egy perc, megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felsőtesttel, amelyet pirosra festett a leömlő vér, ugyancsak vértől átázott arccal (alig volt egy tiszta foltocska rajta) orvosilag lenyírt hajjal, bezúzott fejjel egy középtermetű, kövércarú, angolosra nyírott szőke bajuszú ember: Kun Béla.

A vér szüntelenül csurog le róla a padlóra.

Dermedten néz körül, csupa ismeretlen arc.

Megszólal Szentkirályi főkapitány:

— Mivel verték meg?

— Puskatussal — válaszolt halkán Kun Béla.

— Meg tudná ismerni azokat a rendőröket, akik megverték?

— Nem fontos — mondja nyugodtan —, félvezetett emberek ...

Ebben a pillanatban a folyosóról vészes kiáltások süvöltöttek be az orvosi szobába. Utána morgás, zúgás, csizmaropogás, fegyverek csörgése. Kinyitjuk az ajtót. Vagy hatvan felfegyverzett rendőr áll a szűk folyosón. Mindenki kiabál valamit:

— Hol az a bitang? Hol az a gyilkos? Innen többé élve nem szabadul! Innen nem tudják majd megszöktetni! Vigyázunk majd rája! Üssük agyon!

Szentkirályi mond valamit, de szavát nem lehet hallani a hangkóroszban. Páll főkapitányhelyettes is kiabál, de őt se lehet érteni, olyan nagy a láрма. Szentkirályi a rendőrcsapat elé áll és ezt harsogja:

— Én vagyok a főkapitány, engedelmesskedjete!

A rendőrökre semmi sincs hatással, rettenetes gyűlölet lobog a szemükben, leemelik vállukról a fegyverüket, feltörik az ajtó másik szárnyát, félretolják Szentkirályit, Pálit s engem is.

Benn vannak a szobában. Reszkető szívvel azt hiszem e pillanatban, hogy Kun Bélát már csak pillanatok választják el a haláltól. Kun körülnéz, később pedig szánalmat igyekszik maga iránt gerjeszteni. Lassan, mint ahogy halálraítéltek lépnek a bitó elé, olyan lassúsággal hátrál a szoba azon sarkába, ahol egy drapszínű pamlag áll. összekulcsolja kezeit, lefekszik a pamlagra; kezével eltakarja arcát. Közvetlen a pamlag mellett köröskörül vagy hat rendőr áll,

mögöttük a többiek. A balszélen álló rendőr emeli meg először a puskáját s rettenetes csapást mér a pamlagon fetrengő kommunista vezér arcába.

Újabb vér fröccsen elő s ezután, mint ahogy kalapáccsal a szöveget verik a falba, úgy érik egymás után az ütések jobbról-balról, a vállán, arcán, gyomrán.

Szentkirályi halálsápadtan nézi ezt az elviselhetetlenül izgalmas jelenetet, de győz a lélekjelenléte, feláll egy asztalra és onnan könyörgő beszédet intéz Kun Béla támadóihoz:

— Rendőrök! Én vagyok a főkapitány, ne tegyétek . . . hagyjátok abba . . . az Isten áldjon meg benneteket... Könyörgöm nektek . . . én, a főkapitány . . . ne bántsátok . . . átadjuk a büntető igazságszolgáltatásnak...

A legkülönbözőbb közbeszólások hangzanak el:

— Felakasztani a gazembert! Mi vagyunk a törvény! Majd végzünk vele!

Közben szakadatlanul verik puskatussal Kun Bélát, aki mindezt némán tűri. A pamlag párnája teljesen átázott a félholtra vert ember véréből. Isten csodája, hogy még életben van! Igaz, hogy különösen erős szervezetű ember. Más belehalt volna ezekbe a sérülésekbe. Néha rúg egyet-egyet lábával. Folytonosan összekulcsolt kézzel, összehúzott szemmel tűri, hogy verik.

A magastermetű Bockelberg főparancsnokhelyettes rohan be a szobába s közli, hogy a rendőrök átugrottak a főparancsnokságot a toloncházttól elválasztó kőfalon s úgy jutottak be. Bockelberg is feláll az asztalra s a következőket harsogja:

— Rendőrök! Hát semmi se szent már nektek?! Ez az eljárás nem illő fegyelemtudó, tisztességes rendőrökhöz! Aki most ezt a nyomorult embert bántja, az nem szocialista!

Egy rendőr közbekiált:

— Hát az én testvéremet szabad agyonütni?!

Most már ritkábban érik az ütések Kun Bélát.

Szentkirályi újra megkísérli, hogy a bántalmazás megszűnjék.

— Az éjszaka — mondja a rendőröknek — a bolsevik vezetőket letartóztattuk. Vezér nélkül nincsen bolsevizmus. Ezeket a kutyákat kiszolgáltatjuk a büntető igazságszolgáltatásnak. Ne akadályozzátok meg, hogy a törvény alapján járjunk el.

Megváltásszerűen hangzik el egy Éljen! s utána kórusban egy újabb éljenzés.

Egy nyugodt rendőr azt kiabálja társainak:

— Gyerünk kifelé!

Aggasztóan feszült idegzettel figyelünk, mert most dől el a kritikus pillanat: életben marad-e Kun Béla?

Hátul mozgás keletkezik, a rendőrök vonulnak kifelé. A közvetlenül előtte és mellette állók még egyszer megemelik puskájukat. Szentkirályi főkapitány némán, összekulcsolt kézzel könyörög Kun Béla életének megmentéséért. A rendőrökre hatással van Szentkirályi kérés tekintete, ők is hátrálnak, csak még egy rendőr marad ott. Ez bajonettjét Kun Béla feje felett tartja és a következőket vágja szemébe:

— Szerető kell neked, szabad szerelem?!

— Feleségem, gyermekem van... ne bántsanak — feleli Kun Béla.

A rendőr elvonul.

Szentkirályi főkapitány:

— Miért csinálták ezt? — kérdi a kommunista vezértől.

Kun Béla:

— Nem mi csináltuk, ki fog derülni. Kérem kapitány urat, értesítsék Landler ügyvédet, régi barátom, beszélni szeretnék vele.

Ezután Kun Béla elaléltan lehunyja a szemét. Körülbelül egy perc múlva ismét öntudatra ébred s ekkor rimánkodva, szaggatottan mondja:

— Véd-jen meg ...

Szentkirályi főkapitány:

— Megbánta, amit tett? Nem fél az Istentől, hogy maga miatt kell reszketnie egy egész városnak?

Kun Béla nem felel, baloldalára fekszik. Majd ismét Szentkirályi felé fordítja tekintetét. A főkapitány ekkor azt kérdezi:

— Érdemes volt ezt csinálni?

Kun Béla így felel:

— Hát érdemes volt? Kérem, értesítsék Landlert és Birót. A toloncház egyik tisztviselője ezt kérdi tőle:

— Politikai vallomást akar fenni?

— Igen.

Jakabb rendőrtanácsos:

— Magának orvos kell, nem ügyvéd.

A rendőrök eltávazása után természetesen lecsillapodott a gyilkos izgalom. Kun Béla már valamivel nyugodtabban tekintett

körül. Cigaretta-t kér. Én adtam neki három darabot. Reszkető kézzel fogta kezében a cigarettát, Szentkirályi főkapitány adott neki tüzet.

— Nagy fájdalmai vannak? — kérdeztem Kun Bélától.

— Nagy fájdalmain vannak. A fejem zúg, lázam van, rettenetesen fáj a karom és a lábam. — Maga elé mered, majd mintha hegyezné a fülét, hogy hallatszik-e ismét zaj a folyosóról:

— Tessék megnézni mi van kinn .. . nem jönnek? ... mit gondolnak, még egyszer fognak jönni? ...

— Nem! — mondja Páll főkapitányhelyettes.

Ez a rövid válasz azonban nem nyugtatja meg Kun Bélát, nagy fájdalmai dacára hánykolódni kezd a pamlagon.

Behoznak egy ágyat az orvosi szobába, arra fogják ráfektetni a rettenetesen összeroncolt embert.

A főkapitányság vezetőivel elhagyjuk Kun Béla szobáját.

Kinn a folyosón egy rendőrőrmester jelentkezik Szentkirályi főkapitány előtt a következő szavakkal:

— Főkapitány úrnak alássan jelentem, rendkívüli dolog nem történt!

Szentkirályi kiadja a szigorú parancsot, hogy megfelelő őrszemélyzet védelmezze Kun Bélát.

Ezután lementünk a toloncház pincéjébe, ahol dr. László Jenőt, Vágó Bélát és a többi kommunista vezért őrzik.

Vágó télikabátban, kalaplevéve járkált fel és alá cellájában, mikor benyitottunk hozzá. Csak arra kért meg (kiadóhivatali tisztviselőnk), hogy gondoskodjunk feleségéről, gyermekeiről. Rendes bíróság elé vigyék, mert az életét meg akarja menteni.”

Ez volt az a híres, vagy ha parancsolják hírhedt cikk (megjelent az 1919 február 22.-i számban), amely miatt rengeteg kellemtelenségem támadt. Én azonban nem tettem egyebet, mint szigorúan tárgyilagos riportot írtam. Tanúsították is ezt Szentkirályi, Páll, Jakabb, Bockelberg rendőrtisztviselők. Én igazat írtam, eszem ágában sem volt rokonszenvéssé tenni Kun Bélát, ellenkezőleg, mint minden polgárius felfogású ember, én is gyűlöltem őt, de nyomorult helyzetében, a helyzet adottságánál fogva, mégis szánalomraméltó volt. Nekem az volt a pechem, hogy Kun Bélát nem verték agyon és ez igazán csak egy hajszalon múltott. Úgy látszik a sors akarta így, hogy ne haljon meg, hogy néhány hét múlva mint a kommunisták vezére, ő kormányozza Magyarországot.

Nekem sem a diktatúra életbeléptetése előtt, sem annak életében semmiféle politikai szerepem nem volt. Mint egy letört ló, úgy éreztem magam. Egyébként hogy mennyire nem voltam kommunista érzelmű, az néhány hét múlva azzal is beigazolódott, hogy a kommunisták, a hírlapírói társadalomból elsőnek engem tartóztattak le és bár ezt igen sokan tudták, ez a körülmény mégsem zavarta meg őket abban, hogy amikor a Friedrich-kormány uralomra lépett, engem ne azzal gyanúsítsanak, hogy kommunista voltam. Engem ezer és ezer ember ismer, közszereplő voltam, valahol csak nyomának kellene lenni annak, hogy kommunista beszédet tartottam volna vagy bármilyen aktív szerepben mutatkoztam volna. Jób Dániel, a Vígszínház igazgatója jól tudja, hogy mennyire kellett bujkálnom a kommunisták elől...

A jobboldali lapok sokszor hivatkoztak erre az Az Estben megjelent cikkemre és úgy állítottak be engem, valamint a szerkesztőségemet, hogy mi kommunisták voltunk és vagyunk. Nem vizsgálták az igazságot, kizárólag hangulatkeltésből, úgy állították be ezt a cikket, hogy kommunista érzelmek vezettek bennünket a cikk megírásában. Aki most nyugodtan elolvasta, az megállapíthatja, hogy a cikk nem volt egyéb, mint egy tárgyilagos, valóságnak megfelelő beszámoló, én csak jobban tudtam megírni, mint a kollégáim, mert a megveretésnél jelen voltam.

GÖMBÖS GYULA

1919 márciusában minden oldalról gyömösölték a Károlyi-rezsimet. Nap-nap után hatalmas tömegek vonultak fel a Várba, katonák és polgárok vegyesen, s csaknem minden nap népgyűlészerű hangulat uralkodott a miniszterelnökségi palota és a honvédelmi minisztérium épülete körül. Egyik ilyen márciusi napon megint nagy tömegek vonultak fel a Várba. Mint riporter természetesen én is jelen voltam.

A miniszterelnökségi palota erkélyéről Nagy Vince miniszterelnökségi államtitkár igyekezett megnyugtatni az elégedetlenkedőket. Akkor már a függetlenségi szólásoknak kevés hatása volt. Annál nagyobb vonzóerőt gyakorolt a tömegekre Pogány József beszéde. Éles hangja szinte süvített a levegőbe, minden szavát — mintha mikrofonba beszélt volna — kitűnően lehetett hallani. Már akkor megmutatkozott, hogy ő a jövő embere. Beszéde hazafiatlan volt. Egyszerre csak a honvédelmi minisztérium egyik ablakából elkiáltotta magát egy vezérkari százados:

— Ez már hazaárulás!

Bátor ember volt az illető, hiszen szemben állt ezrek és ezrek véleményével.

Nagyon érdekelt engem, ki volt ez a bátor katona? Másnap megtudtam: Gömbös Gyulának hívják, vezérkari százados. Ekkor találkoztam először a nevével.

A KOMMUNISTÁKÉLETRT ÓZTATNÁK...

1919 március 22-én a proletárdiktatúra kitörését követő napon, épúgy bementem a főkapitányságra, mint az előző napon. Benyitottam Dietz főkapitányi szobájába és legnagyobb meglepetésemre a főkapitány zubbonyáról hiányzott a distinkció, le volt szakítva. (Dietz volt egyébként az egyetlen főkapitány, aki uniformist hordott.) Ott voltak Seidler Ernő, az újonnan kinevezett rendőrségi vezető és dr. László Jenő ügyvéd, törvénytudós, tudósító az Az Estnél; most már a törvénytudós és rendőrség legfőbb irányítója. Meglepetten fordultam Dietzhez, megtépett gallérrája mutatva:

— Mi ez?

A főkapitány nem válaszolt. Helyette dr. László Jenő, akit mindig jelentéktelen embernek tartottam, így szólt hozzám:

— Kedves Tarján „elvtárs”, látom, magának nem tetszik a dolog. Vége a régi, jó világnak, amit most itt lát és hall, arról ne merjen semmit se közölni Miklós Andorral. (Pedig mennyit hízelgett neki.)

Ez a László Jenő haszontalanul fecsegő ember volt, akinek böbeszédűséget nem bírtam hallgatni a szerkesztőségben, pedig úgy állt meg mindig előttem, mint egy közkatona kapitánya előtt. Még mindig ebben a gondolatkörben éltem és László kihívó magatartására így válaszoltam:

— Először is vegye tudomásul, én nem vagyok elvtárs, másodszor pedig csak nem akarja elhítenni velem, hogy olyan nagy úr lett magából, hogy nekem most parancsolhat. Azt csinálom, amit akarok.

— Nem ajánlom, mert ebből baj lesz!

— Ugyan, maga pitiáner!

És csakugyan néhány nap múlva baj lett. Március 25-én, —

éppen születésem napján, — egy pincér jelent meg Dohány-utcai lakásomon. Ismertem az Abbázia-kávéházból, ahol kiszolgált. Bemutatkozott, mint a rendőrség nyomozója. Kövessem a főkapitányságra.

— Miért?

— Azt nem tudom.

Sarolta testvérem odahaza volt és mikor távozni készültem, testvéri szívével megérezve, hogy valami nagy baj lehet, rémülten ezt kérdezte tőlem

— Hova visznek?

— Nincs semmi baj, nem követtem el semmit, ne félj semmitől.

Távozóban azonban ezt súgtam testvérem fülébe:

— Semmisítsd meg a jegyzeteimet. (El is égette.)

Bevittek a főkapitányságra, ahol Juhász detektívfelügyelő szobájában helyeztek el. Ez a terem valamikor a főkapitányi ebédlő volt.

Juhász békebeli rendőr volt, bizalmam volt hozzá:

— Miért hozták ide?

— Nem tudom, de én mindent elkövetek, hogy ne legyen semmi baja.

Belenéztem Juhász szemébe és kissé megnyugodtam, hittem neki. Órák teltek el itt, míg aztán testvéreim megtalálták a rendőrségen. Alarmírozták az Otthon Kört. Nagy volt az ijedelem, félre verték a harangokat, hiszen nem politikai újságírókat tartóztattak le. Ez is lehetséges? — így gondolkodtak az újságírók klubjában és csak ekkor kezdtek igazán tudatára ébredni annak, hogy a proletárdiktatúra milyen kíméletlen, embertelen.

Kedélytelen helyzetemben mentő gondolatom támadt. Egyik testvéremmel felhívtam telefonon Vágó Bélát, a belügyi népbiztoshelyettes, aki hálával tartozott nekem abból az időből, amikor a toloncházban őrizték. Mint már egy előző cikkben említettem, én gondoskodtam róla. A Petőfire hasonlító Vágó Béla, a hatalom csúcsán nem vesztette el esztét és tisztességét. Autón azonnal a főkapitányságra jött és engem bevittek a főkapitányi szobába, ahol Seidler, Jancsik és Vágó Béla voltak jelen.

A belügyi népbiztoshelyettes barátságosan elém jött és ezt kérdezte:

— Miért hozták ide?

— Nem tudom, nem követtem el semmit. Mint ön jól tudja, én politikával nem foglalkozom.

Vágó súgott valamit Jancsiknak, mire ez utóbbi azt mondta a mellettem álló detektíveknek:

— Bocsássák szabadon!

Isten tudja mi történt volna velem, ha Vágó Béla a kellő pillanatban nem jön segítségemre.

Egyedül távoztam el. Éppen hozták fel a lépcsőn a halálosan beteg Lánczy Leót, akit unokaöccse Bíró Pál, a Rimamurányi vezérigazgatója támogatott, mert már járni is alig tudott.

Egyenesen az Otthon Körbe mentem, ahol nagy ovációval fogadtak, pedig ott ült Samuelly és vezérkara...

SZÖKÉS — BÉCSBE...

Nagyon szerencsétlennek éreztem magam a kommün alatt. Többször találkoztam Kormos Károllyal a volt detektívfőnökkel, aki mindig ellenforradalmi terveiben kért tanácsot. Azt mondta, hogy találkozunk valami kis vendéglőben. Erre azt feleltem: ez nem okos dolog, mert ha ott meglátnak kettőnket összebújva — elvesztünk. Sokkal helyesebb, ha például a Gresham-kávéházban találkozunk, a főkapitányság szomszédságában, mert senki se fogja feltételezni rólunk azt a szemtelenséget, hogy titkos terveket éppen a főkapitányság mellett szövünk. Egy napon elhatároztam, hogy megszököm. Jób Dániel barátommal beszéltek meg a dologot. Igenám, de hogyan menekülünk? Útlevelünk volt, de hiányzott a vízum, ezt pedig megszerezni olyan prononszírozott burzsujoknak, mint mi vagyunk — lehetetlenség.

Érdeklődéseim során megtudtam, hogy a kedves „hílózó” Sugár remekül tudja a vízumokat hamisítani. El is jött hozzánk a Royal-szállodába, ahol egyszerűen kivette zsebéből a bélyegzőket, rányomta útlevelünkre és meg volt a tökéletes hamisított vízum. Ilyen gyorsan még vízumot nem állítottak ki.

Rövidesen azután a kedves Adél (Róth Margit hűséges üzletvezetője) társaságában, nehogy feltűnést keltsünk, a ferencvárosi pályaudvarról Bécsbe utaztunk. Királyhidáig szörnyű kínokat állottunk ki. Először az izgatott bennünket, hogy nem lepleznek-e le Királyhidán és aztán sikerül-e majd átjutnunk a határon.

Királyhidán Petersen rendőrségi felügyelő (régii jó barátom) volt a parancsnok és Baruch nevű kávéházi kibic, a politikai megbízott. Az utóbbi is tökéletes uniformisban.

Petersen sejtette, hogy szökésben vagyok, de nem segített, alig állt velem szóba. Annál kedvesebb volt az „okos” Baruch, aki jó tanácsokkal látott el.

Sokáig kellett heverésznünk a Lajta partján, mert az osztrák idegeneket ellenőrző hivatal megbízottja pontosan betartotta a hivatalos órákat és csak délben két órakor jelent meg a helyén. Ahogy a tüben üldögéltünk, Jób Dániellel és a drága Adéllal, egyszerre csak elénk toppant Aczél, az ismert budapesti vendéglős. Ő leolvasta arcunkról, hogy bajban vagyunk és ezt a tanácsot adta:

— Die Dame geht voran!

A brucki határházikónál csakugyan Adélt küldtük előre. Szó nélkül láttamozták mind a hármunk útlevelét.

Mikor Bruckba átléptünk, mintha más lett volna a táj, az egész világ. Az egyik házból verkli muzsikája édesítette meg kellemes érzéseinket. Nagyokat lélegzettünk és rohantunk a villamoshoz, amely bevitt bennünket Bécsbe.

Egy tízezer koronás volt bevarrva girardi-szalmakalapomba, vagyonomat kifejtettem és mindjárt első este boldogan és könnyelműen elmentem egy titkos játékkaszinóba kártyázni. Mindjárt nyertem is negyvenezer koronát és másnap már a kitűnő Knizecég-nél ruhát rendeltem és divatcikkeket vásároltam. A pokolból a paradicsomba érkeztem.

A kommün bukása után azonnal Pestre jöttem Miklós Andor társaságában. Másnap bementem a főkapitányságra, ahol nagyon kedvezőtlen fogadtatásban részesültem, Kun Béláról szóló cikkem miatt. Mintha központilag irányította volna valaki, engem mindenki ellenszenvesen kezelte. Az Az Estnél sem láttak már szívesen, kellemtelen tehetétel voltam, ugyancsak a Kun Béla-cikk miatt.

Igazságom tudatában önérzetes voltam, bejelentettem Miklós Andornak, hogy miután primadonnából kórista lettem, kilépek a szerkesztőségből. Miklós Andor — bár igazán hűséges munkatársa voltam — néhány sablonos, udvarias szóval tudomásul vette távozásomat.

KI ÖLTE MEG TISZA ISTVÁNT!...

1918 novemberében Heltai Viktor városparancsnok különítményével Felsőmagyarországra utaztam. Heltai arra vállalkozott, hogy kipucolja a cseheket Felső-Magyarországból. A városparancsnok vezérkara szedett-vedett emberekből állott. Én ezt már korábban tudtam és tulajdonképen mint „megfigyelő” mentem velük. Pozsonyban volt a székhelyünk. Ott jó ebédek, vacsorákat ettünk, de a harctereket elkerültük, nem is lett volna semmi értelme odamenni. Heltai, ha csapatai egy-egy olyan faluba bevonultak, amely még nem állott cseh megszállás alatt, akkor nagy garral jelentette a honvédelmi minisztériumnak, hogy visszafoglalt valamit a magyar impérium számára.

Pozsonyban egy napon éppen gőzfürdőbe igyekeztem. A szálloda előtt állott Dobó István, a városparancsnok egyik főbizalmasa. Megkérdezte, hogy hova megyek és azt mondta, hogy elkísér. Útközben azt kérdezte tőlem, hogy tudom-e ki ölte meg Tisza Istvánt?

— Nem tudom...

Rövid szünet után ezt mondotta:

— Hát én öltem meg!

Elképzelhető, mennyire izgatott lettem, de nyugodtságot színlelve, ezt kérdeztem tőle:

— Hogy történt?

Dobó úgylátszik meggondolta a dolgot, csak ennyit válaszolt:

— Majd egy más alkalommal elmondom...

Próbáltam tovább faggatni, de elbúcsúzott tőlem azzal, hogy most különben sem ér rá, mert várja Heltai.

Később azután többször szóba hoztam a dolgot, de úgylátszik nem volt bizalma hozzám, a részleteket nem mondotta el.

Mikor Heltai Viktort a budapesti rendőrség letartóztatta, az

erről szóló tudósításban, amely 1918 november 27-én jelent meg, többek között ezeket írtam:

„Ma reggel jelentkezett a rendőrségen Dobó István, a BTC volt jobbszélső csatárja, aki a közelmúlt napokig leghívebb adjutánsa volt Heltainak. Dobó azt híresztelte magáról, hogy ő lőtte le Tisza Istvánt.”

Másnap fegyveres katonák kerestek a rendőri sajtóirodában, de szerencsére nem találtak ott. Megtudván, hogy Dobó kerestett, néhány napig nem mentem lakásomra, sem a szerkesztőségbe. Bujkáltam.

Mikor Tisza gyilkosainak bűnperét a katonai hadbíróóság tárgyalta, természetesen engem is megidéztek tanúnak. A főtárgyaláson ugyanazt mondtam el, mint a vizsgálóbíró előtt, nevezetesen, hogy Dobó előttem, Pozsonyban azt állította, hogy ő lőtte le Tisza Istvánt.

A vádlott tagadta ezt, mire a tárgyalás vezetője arra szólított fel, hogy mondjam vallomásomat Dobó szemébe. Én nyugodtan megismétltem terhelő vallomásom. Dobó magából kikelve ezt kiáltotta a tárgyalóteremben:

— A tanú hazudik! Hogy a tanú mennyire megbízhatatlan, azt azzal kívánom igazolni, hogy az életben mindig monoklit hord, itt a tárgyalóteremben ellenben pápaszemmel jelent meg.

— Igaz ez? — kérdezte az elnök.

— Igaz, méltóságos uram!

— Miért jött ide pápaszemmel?

— Évtizedek óta csak monoklit hordok, de az előszobában pápaszemet tettem fel, a bíróság iránti köteles tiszteletből.

Dobó be akart feketíteni, de ez nem sikerült neki és vallomásom alapján elítélték. Rövidesen az ítélet jogerőre emelkedése után azonban tüdővészben a fogházban meghalt.

NEWYORK KÁVÉHÁZ

Számúzve a szerkesztőségéből, egyetlen szórakozásom az volt, hogy naponta eljártam az Eszterházy-utcában levő Otthon Körbe. Újságíró kollégáim ott, az Otthonban nem kellemetlenkedtek, sőt mindenki sajnált, mert hiszen tudták, hogy milyen igazságtalanság történt velem.

Maradt háromezer koronám. Ez az akkori értékben, 1920-ban, körülbelül a mai kétszáz pengőnek felel meg. Mit csináljak, miből éljek? Címírónak mégsem mehetek. Ha a nagy primadonnák már nem kellene a közönségnek, legfeljebb anyaszerepekre szerződtek őket. Én még csak 39 éves voltam, csendes hírlapírói munkára nem vállalkozhattam. Valahogy úgy éreztem magam, mint megboldogult Bérczy Béla, akít dacára annak, hogy minden idők legkiválóbb nyomozója volt, a dunai kapitányság vezetésével bíztak meg. A csendes kerületben persze boldogtalan volt, végzett is magával. Én abban bíztam, hogy elkövetkezik újra a demokrácia világa és akkor újra értékem lesz.

De miből éljek, miből tartsam el anyámat?

Elhatároztam, hogy kártyázni fogok. Sok nem kellett, hiszen csak Hölgy-cigarettát szívtam, a házbérről, anyám kosztjáról és a magaméról kellett gondoskodnom. Én a legszerényebb olcsó menüt ettem az Otthonban. Hálával tartozom Jóbnak és Násznak, akik többször meghívtak a Gresham-bárba, amely akkor nagyon divatos hely volt. Bár megtiszteltetés volt számomra, hogy velük menjek, mégse mentem, nem akartam, hogy vacsorámat ők fizessék.

Alaptőkémrel, a háromezer koronával, kártyázni kezdtem. Első nap 300 koronát nyertem. Második nap négyszázat és így ment ez minden nap, minden nap nyertem, ha csekély összegeket is, de nyertem és nekem ez volt a fontos, mert ez volt a jövedelmem.

Akkoriban kitűnően játszottam, hazárdot épűgy, mint kommerszet. Mindig meggondoltam, mindig fegyelmeztem. Azért nyertem, mert minden gondolatom a kártyára volt koncentráva, aminthogy à la longue, csak az nyerhet kártyán, akinek más foglalkozása nincsen. A napi munka és a vele járó gondok, valamint a fáradtság mind olyan bénító hatásúak, hogy a kártyás nem tud frissen, megfelelő ítélőképességgel gondolkodni a játék alatt. Nem tudja megválasztani partnereit sem. Ugyanis csak olyannal szabad leülni kártyázni, aki a hendikep szerint gyöngébb vagy szórakozottabb kártyás. Aminthogy poentírozni is a hazárd játékban csak akkor szabad, ha a tendencia azt mutatja, hogy a bank pechben van. Hazárdjátékban lehetőleg bankot kell adni, vagy részesedést kell vállalni a banknál. Én rendszeren 10% részesedést vállaltam. Ebben a szerepben nem kell törni a fejet, nem kell gondolkodni azon, hogy mikor tegyek, nem vagyok elítélve arra, hogy eltaláljam a nyerő coup-t, bankrészes vagyok, tehát bízom a gép hatalmában és perdöntő erejében, amely à la longue feltétlenül érvényesül. Arról nem is beszélék, hogy minden hazárdjáték matematikailag a bank számára jelent előnyt. A bakkaránál a szabályok számtanilag körülbelül másfél százalék előnyt biztosítanak a banknak, a rulettnél a „zéro”-t, tehát egyharmincheted előnyt, a trente et quaranfe-nál az „un après”-M biztosítja, amikor is az összes tétek fele elvész.

Nem volt különösebb rezsim se, a pinkán kívül, hiszen kedvezőtlen anyagi helyzetemre való tekintettel, „durrantani” nem engedtem magam.

Szép egyenletes folyamatos kis játékkal, rövid időn belül, százezer korona volt a vagyonom.

Körülbelül három hónappal a laptól való kilépésem után megválasztottak az Otthon Kör igazgatójává. Ekkor óriási játék folyt az Otthonban, még éjjel is, mert az általános záróra 11-kor volt. Minden kávéházat, vendéglőt, klubot be kellett zárni, csak az Otthonnak és Fészeknek volt meg a privilégiuma arra, hogy reggelig nyitva tarthasson.

Tökém folyton gyarapodott és már egy félmilliónál tartottam, amikor elhatároztam, hogy új egzisztencia után nézek. Szóltam Magyar Miklósnak, hogy alapítsunk együtt egy kávéházat. Magyar Miklósnak tetszett az ötlet. Ádám nevű ügynökhöz fordultunk, aki felajánlotta megvételre a Newyork-kávéház részvénytársaságot, amely akkor a Haas-család tulajdona volt.

Mikor Miklós Andorral a háztulajdonosnál jártam, a szerződés megbeszélése véget ért, ott volt éppen nála a sógora, Zoltán Béla, a Weiss Manfréd gyár főpénztárosa. Neki is tetszett a dolog és önként ajánlkozott arra, hogy társnak szegődik hozzánk.

Magyar Miklós szerzett még egy társat, Herskovits Olgát, Hartenstein Jenőnek, a Hazai Fatermelő vezérigazgatójának sógor-nőjét, akit két év múlva elvettem feleségül. Bedő Móric kötötte meg a társasági szerződést, amely szerint Magyar Miklós, Zoltán Béla, Herskovits Olga 1-1 milliót adnak, Hartenstein külön másfél millió korona kölcsönt, én pedig annyit, amennyi van és a hiányt majd később pótolni fogom.

A vételár 3 és fél millió *korona* volt. Akkor a Newyork rendetlen, mondhatnám piszkos kávéház volt, igen rossz volt a közönsége.

A kávéházat bezártuk és hat hétig tartó nagytakarítást végez tettem. Akkoriban már majdnem minden kávéháznak meleg konyhája is volt. Az volt az egyhangú véleményünk, hogy feltétlenül be kell rendezkedni meleg konyhára, mert a közönség már annyira hozzászokott ahhoz, hogy kávéházban étkezzék.

Ha már konyha, legyen konyha, még pedig elsőrangú, üzlet-vezetőnek a kiváló gasztronómiai pedagógust, Varga Istvánt szerződtettem.

Este, mikor megnyitottam a kávéházat, meglátogatott hű barátom, Jób Dániel is, aki a kávéházi részben foglalt helyet. Azt mondtam Jóbnek:

— Danikám, úgy nézz körül, hogy rövidesen itt fogod látni az egész arisztokráciát, a legelőkelőbb közönséget.

Jób az ő sajátos szkeptikus módján mosolygott.

Felkerestem a Nemzeti Kaszinóban Mészáros Ervint, Csekonich Gyulát és megkértem őket, hogy látogassanak meg. Ezek a kedves urak megígérték és el is jöttek. Később aztán Mészáros Ervin, mintha a vállalat intendánsa lett volna, úgy propagálta a Newyork konyhájának jó hírét. Néhány hét múlva csakugyan a legelőkelőbb társaság adott egymásnak találkozót a „mélyvízben”. Attól kezdve chic volt a Newyorkba járni.

Néhány év múlva több mint négy milliárd korona (320.000 pengő) költséggel renováltattam és megnagyítottam a Newyorkot. Drága szőnyegeteket vásároltam, a Preisz Testvérek cégnél a legfinomabb plüs székeket rendeltem meg. Nagy szenzáció volt a

pesti közönség számára az új Newyork. Rendkívül varázsa volt a mahagóniból készült bárnak is. Ide csak estélyi ruhában járt a közönség. Elhozták a fiatal komteszket, a zsidó baronesszket, a MAC-teák gyönyörű leányait. Ez volt ugyanis az egyetlen éjszakai hely Pesten, ahol konzumnő nem volt szerződtetve.

Kezdetben nem is volt műsor. Csak Brodszky játszott a zongoránál. Ez akkor elég volt, mert volt egy nagy attrakció: maga a közönség. Csak estélyi ruhában jelent meg a publikum. Az arisztokraták, a Nemzeti Kaszinó tagjai úgyszólván saját klubjuknak tekintették a bárt. Hogy ez mennyire így volt, azt az itt következő „ eset”-tel illusztrálom:

A Ritzből telefonoztak, hogy egy gazdag müncheni sörgyáros a feleségével jön hozzánk vacsorázni. Személyesen fogadtam a házaspárt, amely bár igen gazdag volt, de az öltözködése nem volt elegáns. Egyébként is rendkívül kövérek voltak mind a ketten. Gazdag vacsorát rendeltek, francia pezsgővel. Diskurzusba elegyedtem velük és meghívtam őket a bárba. Zsúfolva volt a bár, s már nem volt rá más mód, minthogy a parkett közelében a középső részen rezerváljak nekik aszfalt. Már együtt volt a közönség, amikor a müncheni házaspár asztalához leült. Miután helyet foglaltak, egy előkelő úr, aki egyébként mindennapos látogatója volt a bárnak, odahívott magához és ezt kérdezte:

- Kik ezek?
- Müncheni sörgyáros és a felesége.
- Hát már ilyeneket is beereszt Tarján úr?
- A Ritzből küldték őket, idegenforgalom!
- Hát úgylátszik ide se lehet már járni.

A hölgyek direkt a Newyork-bár számára öltözködtek. Igazolhatják ezt a divatszalonok.

Minden szombat este megjelent egy bizonyos házaspár. Ejnye kik ezek? nem ismerem. Kinyomoztam: az asszony nappal libát árul a Dob-uccában. Ápoltsága, eleganciája ezt valóban nem árulta el. Tip-top öltözködött; cipője, harisnyája klassz volt, a frizurája a legmodernebb, férje mindig szmokingban.

Hadd mondjam el kérem, milyen módon sikerült megtudnom, hogy kicsodák. Kérdezősködtem a pincéreknel, a vendégeknél, senki sem tudott felőlük; erre azt a parancsot adtam egyik pincérnek, hogy öntse le pezsgővel a hölgy ruháját, biztosan jelent-

kezni fog a kárért. Így is történt. Így tudtam meg nevét és foglalkozását. Ez a derék finom asszony tovább is, minden szombat este meglejt nálunk, egyszer aztán csak elmaradt végleg ...

Az asszony öngyilkos lett, mert már nem jövedelmezett eleget az üzlete, ahol reggeltől estig dolgozott és nem futotta a Newyork-bár költségeire. Meg is írta búcsúlevelében, hogy nem bír a Newyork-bár nélkül élni...

Brodsky általában nagyon tetszett a közönségnek, nem is csoda, hiszen meleg, kellemes hangja volt. Hatvany Lili állandóan dicsérte és az ő véleménye döntő volt. Ez a most már világhírűvé vált zongorista nagyon sok pénzt keresett a bárban; ha 100—200 pengő volt a tányéron, panaszkodott, hogy „leégett”.

Brodsky akkor zeneszerzéssel kezdett foglalkozni. Amikor bemutatta első slágerét, azt mondtam: ne foglalkozzék zeneszerzéssel, mert ártani fog a zongoristának. Bevallom, azért igyekeztem lebeszélni, mert félttem, hogy ha híres lesz, — elhagy.

Világhírességek énekeltek jókedvükben a Newyork-bárban: Alpár Gitta, Lauri Volpi, Jan Kiepara, Richard Tauber, sőt még Saljapin is. A monoklis Richard Tauber nagyon megkedvelte Brodskyt és jó Miklósunk addig főzte, amíg beleegyezett abba, hogy számára és hangjára egy dalt komponáljon. Ez a Richard Taubernek írt dal csinálta meg Brodsky világhírét.

Brodsky, Harmath Imre társaságában operettet írt. Megbolondították a próbák izgalmai, a tapőr nem volt már szorgalmas, messzebbmenő ambíciói lettek. Elvesztettem Brodskyt, amint előre sejtfeíem.

Új dologgal jelentkeztem. Bluetteket kezdtem játszani. Az elsőt, a Csodabár paródiáját „Tsudabár” címen Harmath Imre írta. Az asztalok között a bluetnek óriási sikere volt. Később persziflászok, politikai satírák kerültek színre. Nagy Endre, a magyar kabaré apostola azt mondta: ez az igazi kabaré.

Egy este, mikor Pethes Sanyi, Bethlen István maszkjában jelent meg és ott ült a miniszterelnök három fia, Sanyi rájuk szólt:

— Menjetek már haza, mert kikaptok a mamától.

Képzeltető, milyen derűltség támadt.

A bluetteknek többé-kevésbé nagy sikerük volt, a főpróbákon megjelentek az újságírók, a premiereken a legelőkelőbb közönség. Igazi Theatre Pare volt egy-egy bemutató. Zsúfolt asztalkák előtt játszottunk, de ez az ötlet üzletileg beteg volt: a közönség a bluet

végeztével, mintha csak kabaréban lett volna, eltávozott. A bevételtek nem fedezték a kiadásokat. Ezt a műfajt el kellett csapni.

Meg kell említenem, hogy egy ideig R. Margit volt a primadonnánk, aki azelőtt a Yildis-kávéház „tagja” volt. Nekem akkor tűnt fel, amikor Nadasék egy alkalommal lehozták a bárba. Szóltam az üzletvezetőnek, Silber (Lopós) Bandinak, hogy másnapra rendelje be az irodába.

— Igazgató úr, mit akar ettől a kávézó (részes) macskától?

— Primadonnát csinálunk belőle, érdekesebb lesz, mint egy közepes színésznő.

Másnap megjelent. Vonatra ültettem és elküldtem Hódmezővásárhelyen lakó nagyanyjához, hogy ott töltsen alkoholmentesen a nyarat. Én fizettem a nyaralás költségeit, igaz, nem sokat, havonként 100 pengőt. Augusztus 15-én megérkezett a próbákra, ferdesarkú cipőkben, rongyos harisnyában. A színészek: Herczegh Jenő, Pethes Sándor, Radó Sándor, Pártos Gusztó megrökönyödtek tőle. De nekem lett igazam. R. Margit fényesen bevált. Remekül keresett, elegáns szalonokban jó ruhákat csináltatott, s rövidesen úgy nézett ki, mint egy dáma, allerdings: éjszakai dáma.

Nagy sikerei voltak, felejthetetlenül parodizálta Gombaszögi Fridát, mint Angliai Erzsébetet és Fedák Sárít, mint János vitézt.

Az itallal azonban nem tudott szakítani. A hajnali órákban rendszeren egy Népszínház-utcai lebujba ment és ott a szabad lányoknak szívvél-lélekkel énekelte kedvenc dalát, „A tolonckocsit”. Zokogott az utca népe, éljenezte Margitot, az „olcsó éjszaka” királynőjét. Ott valóban ő volt a királynő, nemcsak szórakoztatta alattvalóit, hanem még meg is vendégelte őket.

Margitot nem lehetett megtartani. Nyomdafestéket nem tűrő kifejezésekkel lepte meg a publikumot. Egy alkalommal meghívás nélkül odament az egyik grófi asztalhoz és beült a gróf úr ölébe, akinek a felesége a legexkluzívebb és legműveltebb főúri dámák egyike, egyben pedig a legföltékenyebb természet.

Halálra rémültünk: mi lesz ebből, a Nemzeti Kaszinó bojkottálni fog az incidensért, amelyért végsőfokon én vagyok felelős. De nem. A grófné maga nyugtatott meg, mondván:

— Kérem ez egy típus, ne bántsa, ennek minden szabad, mert minden jól áll neki.

Az ivásról minden könyörgés dacára nem tudott lemondani, így pusztult el egy szépen induló karrier az alkohol miatt.

Mezey Máriát is én fedeztem fel. Így mutattam be a Newyork-bárban:

— Nagy tehetség, nemsokára transzparenszek fogják hirdetni a nevét. Addig is ne felejtsek el: Mezey Mária.

Sajnos nem volt sikere, pedig remekül adott elő néhány chansont. Nem ő bukott meg, hanem a közönség.

A Newyork csodálatos hely volt. A márványteremben arisztokraták, bankvezérek, az irodalom és művészet reprezentánsai, csupa prominens ember. A „mély-vízben” ugyancsak jó közönség foglalt helyet, de már a második klasszis. Egy-egy nagy színházi esemény, vagy Vígyszínházi-premier után az előkelő divatszalonok tulajdonosai is mind megjelentek, mert egy-egy ilyen este igazi divatbemutató volt, anélkül, hogy valaki rendezte volna. Ha egy világnagyság Pestre jött, nem mulasztotta el a Newyorkban vacsorázni. Konyhánk elismerten a legjobbak egyike volt. A világhíres emberek sokaságából, az évek hosszú során át, többek között a következők írták be nevüket vendékönyvünkbe:

Németh Mária, Schalk, a bécsi Operaház igazgatója, Gilbert Miller, Jushny, Alfred Kerr, Molnár Ferenc, Moissi, Josephine Baker, Henry Bernstein, báró Huenefeld, az első német oceanrepülő, Capablanca, Sonja Henie, Oszkár, német herceg, Frici Massary, Max Pallenberg, Ward Price, Jannings, René, páрмаi herceg, Piccard, a sztratoszféra repülő, Jimmy Walker, a new-yorki polgármester, Rod la Roque, Ruggiero Ricci, Lubifs Ernő, Lehár Ferenc, Ramon Novarro.

Specialitása volt a Newyorknak, hogy egy és ugyanazon időben a legkülönbözőbb kategóriájú publikum foglalt benne helyet. „Egy király, egy cigány” s valóban ugyanakkor, amikor fenségek tartózkodtak a bárban, ugyanabban az időben, igaz hogy más helyen, a karzaton vagy a kávéházban, zenészek, krupciék és slepperek.

Sokan kifogásolták is ezt, de nekem az volt a véleményem, hogy a Newyork az Budapesten, ami Párizsban a Cafe de la Paix. Ide mindenki bejöhét. Ahogy Wolfner György barátom mondotta: nemcsak a kecségék, hanem a pontyok is, amiből természetesen több van.

A Newyork olyan volt, mint a lóversenytér, volt benne első hely, második hely és harmadik hely.

Oldalakra terjedne a felsorolása azoknak az előkelő uraknak és hölgyeknek, akik a Newyorkba jártak. Magyarország színe-java ott étkezett. A legbüszkébb mégis akkor voltam, mikor Bethlen

István miniszterelnök korában, az olasz követ társaságában meglátogatott.

A Newyork évekig remekül ment, szinte fogalommá vált. Szakadatlanul élt, a nap mind a huszonnégy órájában. Reggel 6-tól déli 12 óráig mozisok, hirdetési ügynökök, színészek, újságírók, komplett reggelit fogyasztottak. Délelőtt szabad bejárásuk volt, fogyasztási kötelezettség nélkül, a nyugdíjas színészeknek. Este a mondain közönség. Éjszaka és a hajnali órákban a lumpok, artistanók, zenészek, pincérek. Egy kis emberiség, a legtarkább, a legérdekesebb...

NÁDOSSY IMRE

Vázsonyi igazságügyminisztersége idejében ismerkedtem meg ezzel az érdekes nagyúrral. Később, mikor országos főkapitány lett, dolgom akadt nála.

Mint a Newyork-kávéház igazgatója, vállalatom feltétlen virágzását abban láttam, ha engedélyt kapok arra, hogy az üzletet egész éjjel nyitva tarthassam. Akkor, 1920-ban még mindig korai záróra volt, 11, majd 12 óra. Huszár Károly volt a miniszterelnök, pertu barátom. Felkerestem kérvényemmel és előadtam szóval is, hogy olyan világváros, mint Budapest a világítási korlátozások dacára, egész éjszaka nem maradhat sötétségben. Végre vannak külföldiek is, érkeznek és elutaznak a pályaudvarokon. Artisták, zenészek, újságírók, szedők éjjel végzik munkájukat, nincs egy hely, ahol egy falatot ehetnének. A nagyváros élete követeli meg, hogy legalább egy központi fekvésű helynek legyen engedélye arra, hogy egész éjjel nyitva maradjon. Erre a Newyork a legalkalmasabb, méreteinél és dekorativitásánál fogva. Huszár Károly, akiben újságíró vér lobogott, nem habozott, előttem hívta fel Klebelsberg Kuno belügyminisztert, hogy adja meg az engedélyt.

Megjelentem Klebelsberg grófnál, aki szintén jóindulattal nézte az ügyemet és ráírta az aktára Ref. K.

Ez annyit jelentett, hogy neki személyesen referáljanak az ügy elintézéséről.

Nem voltam soha türelmetlen ember, ebben az esetben sem, pedig tudtam, hogy milyen jövedelmezőséget jelentene ez a monopólium.

Két hét múlva felmentem a belügybe és kerestem az aktát. Az iktatóban nem volt semmi nyoma. Hosszabb kutatás után megtudtam, hogy kérvényem Nádosynak, az országos főkapitánynak íróasztalában pihen. Audenciára jelentkeztem.

Fogadott. Nem ültetett le. Megkérdezte, mi a kívánságom.

— Beadtam egy kérvényt zárórameghosszabbítás ügyében.

— Mi szükség van erre?

— Méltóságos uram, a miniszterelnök úr öexcellenciája, a belügyminiszter úr öexcellenciája helyeslik és meg is ígérték a megadását.

— Ilyen „lumpereiokra” nincs szükség.

Éreztem, hogy felesleges volna minden további beszéd, ajánlottam magam.

Újabb hetek múltak el, az akta még mindig hevert, se jobbra se balra nem nyert elintézés.

Csaknem minden nap felmentem a belügyminisztériumba, órákat töltve el Nádossy előszobájában, talán egyszer jókedvében találok. De egyszer se tudtam bejutni hozzá. Vártam fél 3-ig, 3 óráig is. Nádossy tudta, hogy órát várok és távozóban megpillantva engem, így szólt hozzám:

— Tessék holnap jönni!

Másnap újra megjelentem. Így ment ez hónapokig. Egyszer aztán mentő gondolatom támadt. Azt mondtam a titkárnak, dr. Sándor Jenőnek, a magyar dalköltőnek, akit régebről ismertem, hogy nem jövök többet, ha bejelent a következő szavakkal:

— Egy haldokló utolsó kívánsága...

A titkár mosolygott és a következő percben megnyílt Nádossy fogadószobájának ajtaja. Beléptem... összecsapva bokámat, hangosan így szóltam:

— Országos főkapitány úr (nem méltóságos uram, ebből sok van, de országos főkapitány, csak egy!), szabad nekem egy kérdést intézнем az országos főkapitány úrhoz?

Nádossy, nagyon unottan:

— Tessék...

— Országos főkapitány úr, azonkívül hogy zsidó vagyok, milyen bünt követtem el?

Nádossy pápaszemén keresztül felnézett rám és nyájasan így válaszolt:

— Foglaljon helyet... Parancsol cigarettát? Csak közönséges Simphonia, nem holmi zsidó egyiptomi. (Rágyújtottam.) Miről is van szó?

— Zárórameghosszabbítási kérvényemről, országos főkapitány úr!

— Három nap múlva megkapja.

Amit Nádossy mondott, az szentírás volt, három nap múlva kezemben volt az engedély és attól fogva a Newyork egész éjszaka nyitva maradt.

Nádossyval aztán szinte barátságba kerültem. Ezt a nagy urat, aki kicsit Bánk-bánra, kicsit Tosca Scarpiajára emlékeztetett, nem lehetett semmivel se megkönyékezni. Köztudomású volt intakt-sága. Én mégis megpuhítottam.

Mikor a Royal Orfeum igazgatója voltam, meghívtam a színpad mögé és ott mutattam neki és társaságának, hogy viselkednek a főkek, medvék, oroszlánok, majmok, mikor nem a közönség előtt játszanak. Aki nem főzhető meg pénzzel, azt magunkhoz tudjuk vonzani lóval, szépasszonnal, vagy mint én: oroszlánal és medvével.

Gyakran járt Nádossy a Newyorkba és a margitszigeti étterembe is. Visszamondták, amit egyszer a társasága előtt kijelentett:

— Ha minden zsidó olyan lenne, mint Tarján, nem lenne antiszemizmus.

Később már tegeződött is velem.

Nagyon szomorú lettem, amikor a frankhamisítás miatt letartóztatták. Folyton érdeklődtem védőjénél: dr. Erdélyi Sándornál, sorsa iránt. Mikor már Hartán volt a fegyházban, egy este Erdélyi Sándor, Daruváry volt miniszter társaságában jött ki a Szigetre vacsorázni, örömmel újságolta:

— Na Tarján úr, jó hírt hall tőlem, Nádossy a napokban szabadul.

Ez húsvét előtt volt, én azonnal gratulációs táviratot menesztettem Hárfára. Néhány nap múlva kimerítő levélben köszönte meg, hogy én egy percre sem tántorodtam el mellőle, akkor sem, amikor bajbakerült és ezt nem fogja soha elfelejteni.

A szabadulás után éppen olyan nagy előzékenységgel fogadtam éttermemben, mint országos főkapitány korában. Ismertem jól a bűnügyet. .. Őt senki sem tartotta bűnösnek. Nádossyt csak a bíróság nyilvánította bűnösnek, a bíróság a törvény alapján kénytelen volt ítéletet hozni.

Nádossy egy alkalommal a bárban elmondotta nekem, hogy semmiféle kedvezményt nem fogadott el a fegyházban. Úgy élt, mint a többi fegyenc. Mikor fegyencársai megtudták, hogy vá-

ratlanul szabadul, azt kérték a fegyintézet igazgatójától, hogy elbúcsúzhassanak tőle. A fegyházi szabályok azonban ezt nem engedték meg. Erre azt a megoldást választották, hogy amikor Nádossy autója majd elvonul Hartáról a Pestre vezető úton, a fegyencek abbahagyják mezei munkájukat, felállhatnak az útmentén és sapkájukat levéve, néma fejbólintással búcsúzhatnak tőle. Így is történt és Nádossy, aki életében sohasem könnyezett, ekkor el-sírta magát.

Filmre való jelenet!

Ott voltam a temetésén is, ekkor hallottam a legszebb gyászbeszédet, Raffay Sándor püspök ajkairól.

ROYAL ORFEUM

1924-ben vettem meg a Royal Orfeum részvénypaketjét, Ungerleider Mór és dr. Éles Béla társaságában.

Ungerleider Mór autodidakta volt. Eszes, ravasz, nyugodt ember. Annyira tudott takarékoskodni, hogy autó helyett (bár gazdag ember volt) villamosbérlete volt. Akkor konjunktúra volt és ebben a könnyelmű világban még csak két ismerősömnek volt villamosbérlete. Dénes Oszkárnak és társamnak a New-Yorkban: Zoltán Bélának. Ezt csak azért említem meg, mert az ilyesmi nagyon karakterisztikus.

Ungerleider Mór, ha az egyetem előtt vitte el a dolga, beszaladt a jogi fakultásra, végighallgatott egy-egy órát, hátha tanulhat ott is valamit.

Ennek az Ungerleidernek egy alkalommal a Phönix Mozit ajánlották megvételre. Gerő István édesapja azt a propozíciót tette neki, hogy vegyék meg együtt a mozit és a netto hasznából mindegyikük 50-50%-ot kap.

— Ebbe én nem megyek bele — mondotta Ungerleider.

— És nincs valami ellenajánlata?

— De van! Odaadom a vételár felét, de adjon nekem csak 4%-of a bruttóból.

— De vezérigazgató úr, én 50%-ot ajánlok a nettóból, miért kér maga csak 4%-ot a bruttóból?

— Mert bruttó, az mindig van...

Ungerleider az Apolló-kabarének is tulajdonosa volt. Egy alkalommal azzal jött hozzá a rendező, hogy ha nem ad Rózsahegyi Kálmánnak újabb előleget, nem lép föl többet.

Ungerleider nyugodtan:

— Nem baj, kapok majd más Jancsit! (Ez azt jelentette, hogy kap majd más pojacát, őt nem lehet kihozni a flegmájából.)

Ungerleider film-vállalatánál kezdte pályafutását a rendkívül kellemes modorú Roboz Imre, aki jelenleg a Vígszínház igazgatója és a Színigazgatók Szövetségének elnöke. Roboz régi jó barátom és igen nagyra becsülöm, ő is nyugodt természet, ezt úgy látszik Ungerleidertől örökölte. Igazán okos fiú, sohase csinál hibát.

Egyszer jelen voltam egy bírói tárgyaláson, amikor tanúként hallgatták ki. Az újságíró sok száz ilyen tárgyalást hallgatott végig, de olyan tökéletes tanút, mint Roboz, nem élvezett soha. A tanúk rendszeresen zavarban vannak, ha a bíró feltesz egy kérdést. A legintelligensebb emberek is zavaros válaszokat adnak, ügyetlenül viselkednek.

Roboz Imre kristálytisza, plasztikus válaszokat adott, olyannyira, hogy szinte a bíró jött zavarba. Roboz Imre vallomása el is döntötte a pert.

Ungerleidernek pontosan az ellentéte volt dr. Éles Béla. Ez a gazdag aradi családból származó, ügyvédi diplomával rendelkező úriember, aki mindig fekete ruhában járt, nagyúri életmódot folytatott. Nekem mindig nagyon rokonszenves volt és ne haragudjék meg rám, ha azt mondom, hogy egy kicsit könnyelmű volt. Nagyban kártyázott és nagyban tőzsdézett. Remek kártyás volt és mégis sokkal többször vesztett, mint nyert, hiszen ez törvény. Végül is tönkrement. Szegénységében éppen olyan elegáns maradt, mint mikor milliók ura volt.

Ez a két társam szabadkezet adott nekem a Royal Orfeum igazgatásában. Elutaztam Parisba, Londonba azzal, hogy valóban világvárosi műsort szerződtetek.

A Royal Orfeum megnyitásakor a legelőkelőbb közönség jelent meg a páholyokban és a földszinten. Olyan volt a nézőtér, mint a díszelőadásokon. Ezt a gyönyörű közönséget úgy sikerült összetoboroznom, hogy magam kerestem fel minden előkelő ismerősömet azzal, hogy legyen szerencsém a prömieren. El is jöttek! Mindjárt az első műsor nagy sikert aratott.

Valóban drága artistákat szerződtettem: Grock napi 50 angol fontot, Little Tifch havi 4500 dollárt, Winston kapitány főkéi 5400 dollárt, Rastelli 3000 dollárt, Barbette 2000 dollárt kapott. Sokan kifogásolták, hogy ilyen nagy gázsikat fizetek, de azok nem értettek a dologhoz. Rastelli például, akinek Berlinben vagy Parisban ugyancsak havi 3000 dollárja volt, miért jött volna Budapestre olcsóbban, hiszen kitüntetés számba ment, hogy Rastelli egyálta-

lában eljött Budapestre. Sajnos, Rastellinek nem volt meg a megfelelő kasszasikere. Ha Berlinben, a Scalaban lépett fel, ausverkauft házakat csinált.

A Royal Orfeumban indult el a karrierje Dénes Oszkárnak is. Somogyi Nusi hívta fel a figyelmemet Oszkára, aki azelőtt droguiste segéd volt. Mint műkedvelő több matinén lépett fel, Somogyi Nusival együtt. Megláttam benne az egyéniséget. Leszerződtettem a Royal Orfeum számára, komikus kupié-énekesnek, Gyárfás Dezső utódjául. A színésztársadalom kinevetett. Már előre dörzsölték a kezüket, milyent fogni bukni Dénes Oszkár. A nagy kézdörzsölés dacára Oszinak az első fellépése sikerrel járt. Eleinte baj volt vele, mert nehezen tanúit, de rendkívül szorgalmával mégis mindig elérte, hogy szerepét sűgő nélkül tudta a prömierre. Kezdetben a magas régiókban akart énekelni, de erről leszoktattam, azzal, hogy csak annyit énekeljen, amennyit tud, ne erőltesse meg magát, mert a közönség a nyakizmain észreveszi, hogy kínlódik. Dénes Oszkár szőtfogadott. Egy-egy kuplóját harmincszor is át kellett vennie Márkus Alfrédde, a karmesterrel, mert a derék Ősi forszírozta a sűrű próbákat. Igazi színészeknél ez ritka dolog.

Néha felmentem a színpadra és ott mutattam neki, hogy kell mozogni. Az én tanácsomra ment ki külföldre, Bécsbe, Berlinbe, Londonba, majd Ausztráliába. Mindenütt babért és dohányt aratott. Oszkárunk vagyonát egymillió pengőre becsülöm, de most is olyan takarékos, sőt zsugori, mint régen. A sodródás világbajnoka megvédte a bajnokságát. 1937 nyarán, már három hónapja volt Budapesten és még mindig nem látogatott meg engem, aki annyit vesződtem vele. Hálátlansága felett érzett fájdalomban üzentem neki, miért nem látogat meg?

Azt mondta, hogy három hónapja nem volt seholse.

— Elhiszem, bizonyára három hónap alatt nem hívta meg senki.

Márkus Alfréd briliáns karmester volt, vezényletével a legnagyobb artisták is meg voltak elégedve. Márkus Alfrédnek volt ⁹Y gyengéje: a majmok. Ha majomszám szerepelt a színpadon, lelépett a karmesteri emelvényről. Nagyon félt a majmoktól, mert egyszer egy csimpánz nekiugrott és kikapta kezéből a karmesteri pálcát. Azóta nem volt hajlandó majomszámot dirigálni. Tigriseket, oroszlánokat igen, azoktól nem félt, csak a majmoktól.

Nálam lépett fel először Berindey (Duna) Stefi mint első szám.

Lázár Máriát, Tökés Annát mint szerződésnélküli színésznőket szerződtettem. Kezdő korukban megéreztem, hogy nagy színésznő lesz belőlük. Keleti László is a Royal Orfeumban szerepelt először a nyilvánosság előtt. Ez jó színész, csak mindig kiabál. Szép sikerrel játszott parasztszerepeket a kellemes hangú László Imre, aki épúgy mint én, vendéglős lett. Jelenleg a Liliom-vendéglő tulajdonosa. Azóta társával, a kedves Duci bácsival, Újvárival ott énekel/László Imre szép birtokot énekelt magának össze. Újvári, nehogy sok szegény barátja megvágghassa, minden keresetét éjjel elkártyázza.

Három év múlva átadtam az Orfeumot Perl Gyula érdekeltségének és ismét Zerkowitz Béla lett az igazgató. Örökségül még ezt adtam át Zerkowitznak:

- Azonnal szerződtesd le a Rivelseket.
- De hát hogy lehet nekik havi 15.000 márkát fizetni?
- Ami sok, az nem drága, kösd le őket okvetlenül.

Zerkowitz le is kötötte őket. Ekkor léptek fel először a Rivel-sek Budapesten. Zerkowitz nem bánta meg, zsúfolt házai voltak.

Akrobat ooh! Jó tanács ooh!

A Royal Orfeumhoz tartozott a Papagáj is. Falus Elek tanár tervezte új interieurjét. A Papagáj remekül ment — konzumnők nélkül is — csak egy szervi hibája volt, nem csaltam az adókkal. Ha például hatvanmillió pengő volt a bevétel, ebből az akkori skála szerint, becsületesen elszámolva, huszonötmilliót kellett leadni luxusadóra és pezsgőadóra. Ezt a szörnyű terhet az üzlet nem bírta ki. A Papagáj deficitje volt tulajdonképpen oka annak, hogy a Royal Orfeumot eladtam, mert a Royal Orfeum — dacára drága műsorainak — aktív üzlet volt.

MARGITSZIGET

1925 nyarán nyitottam meg híressé vált felsőmargitszigeti éttermemet. Addig ez olyan polgáris vendéglő volt, mint a többi. Rendbehoztam, kő-parkettet építtettem, a gyönyörű fák alatt világítási effektusokat alkalmaztam és mindjárt az első évadban a koronája lett az összes pesti éttermeknek. Alaposan megszerveztem, hogy az előkelő publikum kedvenc helye legyen. A pestieknek — különösen szombaton — harcolniok kellett egy-egy asztalért. Legjobban a parkett szélén álló asztalokat szerették, amelyek közelebb voltak a foájéhoz. A szembenlévő másik oldal, amely ugyancsak a parkett szélén volt, már nem számított elsőrangú helynek. Emiatt sok kellemetlenségem volt. Úgy segítettem magamon, hogy megkértem Hatvany Lilit, hogy hiszen neki mindegy, jelölje ki törzsasztalát a baloldalon. A nagystílű dáma a legkedvesebben teljesítette öhajomat s ettől fogva mindig a baloldalra ült és ezáltal egyenrangúvá vált a jobboldal a baloldallal. Akkortól a kellemetlenségek megszűntek.

Egy-egy szombat este, térképpel a kezünkben helyeztük el a közönséget. Valóságos sztratégiai művelet volt az elhelyezés. Mikor már mindenki ült a helyén, én elbújtam a söntésbe, onnan néztem azokat az érkezőket, akik asztalt nem rendeltek. A későbbiek mindig megsértődtek ha nem kaptak asztalt. Azért bújtam el, hogy ne nekem személyesen kelljen megmondani, hogy nincs asztal. Úgy éreztem, hogy ez igen bántó lenne. Az a kisebb baj, ha valaki az üzletre haragszik meg, mintha személyemre és egyébként is módot adtam így arra, hogy a pincérek intézkedéseivel szemben, hozzám fellebbezni lehessen. Ez a rendszer nagyon jól bevált és így enyhíteni tudtam a haragokat.

Egyik nyáron a Payton néger zenekart szerződtettem le, melynek gázsija, utazási költségekkel együtt napi 1000 pengő volt.

GELLER MIHÁLY

Alacsony, pápaszemes japán külsejű úr, aki Amerikában, New-Yorkban nagy szállodák managere volt. A magyar származású, pályáján nagy reményekre jogosító fiatalember Amerikában nősült. Elvette egy igen vagyonos amerikai család csodaszép lányát. Visszajött Pestre, kibérelte az Astoria-szállodát, majd megvette a Rákóczi-úti Palace-szállodát. A közhit az róla, hogy szállodát remekül tud vezetni, de a szállodával kapcsolatos gasztronómiával keveset törődik.

1933-ban azzal jelentkezett a Margitszigeti Részvénytársaság elnökénél, Rakovszky Ivánnál, aki egyben a Közmunkák Tanácsának is elnöke volt, hogy ki akarja bérelni a Felsőmargitsziget egész objektumát azzal, hogy modern szállodát építtet rajta. A Felsőmargitszigeten a szállodai étkeztetésnek és a dekoratív étteremnek én voltam bérlője. Nyugodtan állíthatom, hogy a Margitszigetet én hoztam divatba.

A Margitszigetnek mindig voltak rajongói: Bródy Sándor, Heltai Jenő, Molnár Ferenc, Jób Dániel, Szép Ernő, Krúdy Gyula, de az irodalmi embereken kívül előkelő közönség nem nagyon látogatta a szigetet. A régi időben Pestről lóvonattal, meg konflison kellett a Felsőmargitszigetre kihajtani. Ez a körülmény a pesti ember kényelmes és lusta felfogásában olyan vállalkozás volt, mint ma átrepülni Amerikába. Én kellő időben megláttam, hogy az autóbusz és az autó nagy jövőt és virágzást jelent a páratlan szépségű Martgitszigetnek.

Tudják kérem, milyen világhírű lettem a Margitsziget étterme révén? Egy dunaparti hotelben megszállt egy amerikai, aznap megkérdezte a portástól:

— Hol van a Tarján-sziget?

Nagy öröömöm teltett ennek az üzletnek a vezetésében, de

egyben sokat bosszankodtam azon, hogy a szálloda szégyenletes állapotban van. Már 1930-ban, sőt még ezelőtt is elabórátumokat intéztem a kormányhoz, hogy restaurálja a saját tulajdonában levő szállodát, hiszen az olyan állapotban van, hogy ha másé lenne, egészen biztosan bezáratná a hatóság.

Egymillió pengő kellett volna a szálloda modernizálására. Wild József, a sziget akkori igazgatója is mindent elkövetett, hogy pénzt szerezzen, én magam is felkerestem bankvezéreket, gazdag embereket s kértem a szükséges pénzt, kellően illusztrálva a modernizált vállalat reménybeli lukrativitását.

Az állam, a Közmunkák Tanácsa, Rakovszky maga is, mindenki érezte, tudta, hogy erre feltétlenül szükség van, de Rakovszky, bár nagyműveltségű, rendkívül eszes ember, nem mert nekimenni az üzletnek. Köztisztviselő volt. Félnie kellett a kudarctól, a felelősségrevonástól.

Mindenki előtt a Bárczy István által épített Gellért-szálló példája lebegett. Annakidején ugyanis rettenetes támadások érték a főváros vezetését, mert a Gellért-szállóra annyi sok millió pengőt áldozott. Mi a mai eredmény: a Gellért-szálló felépítése közhasznú dolog volt, örömünk van benne, az idegenek és a bel-földiek is elragadtatva dicsérik kellemisségeit és gyógyító erejét.

Mikor már feladtam minden reményt és senkitől sem tudtam pénzt szerezni, Nadas Sándort kértem meg, hogy vizsgálja meg a szállodabeli állapotokat és az ő speciális meglátásával és stílusával írja meg az ottani állapotokat. Nadas nem volt lusta, már másnap kivizsgálta a szállodát. Remek cikkben figurázta ki az ócska hideg-melegvíz nélküli állami szálloda állapotait, szembeállítva az Isten alkotásával, a margitszigeti pázsittal és virágokkal. Nadas szatírájának hatása és eredménye volt. Az illetékesek mind elolvasták a cikket, többek közt Bárczy István, az amabilis, bonvivánkülsőjű miniszterelnökségi államtitkár is, aki a kormány delegátusa volt a Közmunkák Tanácsánál. A legközelebbi ülésen Bárczy megkérdte a Közmunkák Tanácsának vezetését, hogy Nadas cikkének állításai megfelelnek-e a valóságnak. Nem lehetett hímezni-hámozni, be kellett vallani, hogy Nadas kritikája abszolút helytálló és igazságos.

— Na, akkor valamit csinálni kell! — mondotta bárcziházi Bárczy.

Pont ebben az időben, tehát a legszerencsésebb időpontban

és atmoszférában jelentkezett Geller Mihály azzal az ajánlattal, hogy ötnegyed millió pengővel restaurálja a szállodát, ha 25 éves bérleti szerződést kap. A Szigeti Részvénytársaság kapva-kapott az ajánlaton, amely inkább volt előnyös Geller Mihály számára, mint a sziget tulajdonosaira. A részvénytársaság gyorsan akart keríteni bérlőt, más ajánlkozó nem volt s ezt a kedvező helyzetet használta ki Geller Mihály a maga javára. A szigeti urak szinte remegtek attól a gondolattól, hogy Geller visszalép s ebben a légkörben jött létre a szerződés.

Az én bérleti időm még három évig tartott, engem tehát el kellett intézni. Geller nem akarta megadni az általam megjelölt lelépési összeget, mire Rakovszky magához hívatott.

Leültetett és azután idegesen fel és alá járkálva szobájában, így beszélt:

— Kedves Tarján úr, magának itt engedékenynek kell lennie, kevesebbet kell elfogadnia, mert ha nem tud megállapodni Gellerrel, akkor ön nem kaphatja meg továbbra tőlünk a bérletet.

(Ez volt a jutalom és elismerés a Sziget felvirágoztatásáért.) Én nyugodtan hallgattam Rakovszkyt s mikor befejezte határozott hangon elmondott ultimátumát, így feleltem:

— Kegyelmes jó uram, ha itt a bérlő, aki egy egyszerű polgár, a kegyelmes nagy úrral áll szemközt, Magyarország volt belügyminiszterével, akkor én, — ne méltóztassék ezt rossz néven venni tőlem —, tárgyalni nem tudok. Szerződő felek vagyunk, írásban lefektetett jogokkal és kötelezettségekkel, tehát ez esetben, — dacára, hogy kegyelmes urammal állok szemközt —, egyenrangú felek. Ha ezt a jogi helyzetet méltóztatik elfogadni, akkor tárgyalhatunk.

Rakovszky rögtön átérezte igazságomat és más hangnemben kezdett beszélgetni velem, szívélyesen, kedvesen.

A már kellemes hangulatban aztán egy reminiscenciával hozakodtam elő, hogy mi valamikor kollégák voltunk, én a Magyarországnál, ő a Nemzetnél, amelynek színházi kritikusa volt és nagyon dicsértem azt a kritikáját, amelyet Vörösmarty születésének századik évfordulójakor írt a Csongor és Tünde előadásáról.

A volt belügyminiszter, a hatalmas nagy úr, szinte elolvadt örömeben, hogy én erre a kritikájára emlékeztem. Most már barátságosabb hangulatban folyt a tárgyalás és végül is olyan mederbe jutottunk, hogy meg tudtunk egyezni.

Rezümé: Nádas azért írt a Szigetről, hogy Tarjának segítsen. Tarját pedig kidobták.

Geller gyors tempóban hozzáfogott a szálloda renoválásához.

Geller Mihályt így tudom legjobban jellemezni: nagyvonalú, zseniális üzletember, remek elgondolásai vannak, de a nüanszokkal nincs tisztában, azokkal nem is törődik.

Néhány nappal azután, hogy az új és pompás szállodát megnyitotta, az én volt szigeti éttermemben leült a társaságával vacsorázni. A nagyszabású üzletembert a saját pincérei nem ismerték fel. Megrendelte vacsoráját és aztán kérte a számlát, a saját üzletében. Mosolyogva jegyezte meg a társasága előtt, hogy személyzete őt nem ismeri. Aztán hozzátette:

— Mindjárt fel fognak ismerni.

Mikor a számlát kifizette, 100 pengő borraivalót adott. A pincérek lóhalálában szaladtak nyomozni, hogy ki lehet ez a magyar gavallér.

Leesett az álluk, mikor megtudták, hogy a saját gazdájuk.

LUKÁCSFÜRDŐ.

A New-Yorknak már nem volt szigete, tehát új nyári üzletről kellett gondoskodni. Sok tippet végigjártunk és végül is kikötöttünk a Duna partján álló Lukács-fürdőben.

Metzler Jenővel, a Mektár vezérigazgatójával és Porzsolt Bélával, a Lukács-fürdő alelnökével, mint a Lukács-fürdő rf. vezetőivel kellett tárgyalni. Se Metzler Jenőt, se Porzsolt Bélát nem ismerem ezelőtt. Metzler Jenőben kellemesen csalódtam.

A bankvezér figurája ugyanis előttem mindig úgy rajzolódott le, hogy ha az egyébként finom, kellemes ember üzleti tárgyalásokat folytat, akkor rideg és könyörtelen és igyekszik üzletfelét örökös rabszolgaságba keríteni. Metzler Jenő nem ez a típusú bankvezér. Tárgyilagos, méltányos és legfőképpen igazságos. Puritán ember, akinek a vadászaton kívül szenvedélye nincs. Nem ismeri a kártyát, nem cigarettázik. Mindig jókedvű és vidám szemei mosolyogva ragyognak bele a világba. Optimista természet, mindent rózsásnak lát, aminthogy beszédeit is mindig rózsák szagával tudja illatosítani. Több beszédét hallottam és különösen az tetszett, amikor Bilkey-Papp főorvosra mondott felköszöntőt. A tószót nem volt túlcukrozva, nem volt émelygős és túlzó, egyszerű volt, kedves volt és őszinte, azonfelül igen szellemes. Az előadásból érezni lehetett, hogy a felköszöntő rögtönzött volt. Meggyőződéssel gratuláltam Metzlernek:

— Vezérigazgató úr remek konferanszié ...

Porzsolt Béla ugyancsak bölcsen igénytelen ember, aki 10 év óta hord egy rövidkarimájú tiroli kalapot. Azelőtt mérnök volt és éppen azt bámultam a technika emberében, hogy milyen művészi gondossággal és alaposággal tud minden üzleti kérdést — megfontolva — elintézni.

Ez a két kellemes ember lett a házigazdám. Megkötöttük a

szerződést és első évben abban az állapotban nyitottuk meg a Lukács-fürdő éttermét, ahogy találtuk. Rendkívül primitív hely volt, inkább tejivóra hasonlított, mint előkelő étteremre és ennek ellenére mindjárt az első évben elegáns publikum kereste fel. És ami fontos: zene nélkül is mindenki jólérezte magát. Ekkor láttam, hogy a pesti közönség mégis csak szereti kicsit Tarjánt. Úgy elérzékenyültem az első estéken, mint a gyerek, az én hű vendégeim között.

Zenéről mégis gondoskodni kellett és ekkor nyitottam meg a Tarján-bárt. Az új kis nyári lokál interieurje tetszett a közönségnek. Ebben a bárban indult el a karrierje Márkus Máriának, akit büszkén vallok tanítványomnak. Hatheti paukolás után állott a pódiumra. Néhány év előtt elrepült Budapestről és azóta mint jazz-énekesnő járja a világot. Fellépett Londonban, Parisban, Koppenhágában, Oslóban, Prágában, Cairóban, Varsóban. Autója van, gyönyörű ékszerei. Boldogan csatangol az énekes vándormadár a világban. Rólam — persze — teljesen megfélelkezett, sehonnan sem küldött még egy anziksz-kártyát sem. Szerencse, hogy ismerem azoknak a szép városoknak a középületeit, parkjait, szobrait.

Ugyancsak a Tarján-bárban tűnt fel Miss Dolly. Világra szóló tehetség. Ilyen jazzénekesnőt még nem láttam életemben. Gibraltári születésű, tehát angol állampolgár, de valójában spanyol eredet. Tökéletesen beszél franciául, angolul, olaszul és spanyolul. Elneveztem a jazz ördögének. Nem az? Csupa tűz és csupa szeszély, kiszámíthatatlanság. Beppon kívül, nem tudom, van-e zongorista, aki kísérni tudja miss Dollyt, akit a hangulatai dirigálnak. Az egész nő csupa ideg, a feje búbjától le a cipósarkig. Két szobára való garderojba van, az artistanők között a legjobban tud öltözködni,

Miss Dollyt a világon mindennél jobban izgatja a siker. A szerelem, a pénz másodrendű, első a siker. Rendkívül keveset eszik, de sohasem éhes, csak a sikerre, örültre a sikernek. Ha véletlenül nem kapott elég tapsot, összeesik az öltözőjében. De ha mindenki tapsol, akkor mámoros lesz és olyan kedves, olyan boldog, a legigazibb bárhangulatba bódítja a publikumot. Ilyenkor tiszser is fellép egy éjszaka.

Itt a Lukács-fürdőben jól érzem magam, Metzler és Porzsoalt urak a hónom alá nyúltak. Segítettek és segítenek, mert nekik egy egészséges Tarjánra van szükségük. Metzlerrel szemben azonban mégis van egy panaszom, én neki csak Vili vagyok, minden igyekezetem dacára nem tudtam megvilmosodni előtte ...

JÁTÉKKASZINÓ

Idegenforgalmunk folyton növekszik. Néhány év előtt még csecsemőkorát élte, gyorsan, de egészségesen nőtt, ma már deli ifjú, de hiányzik fejéről a korona, a játékkaszinó.

Nézzünk csak kicsit körül Európában. Még Mussolini is engedélyezte a játékot az olasz Riviérán. San Remo ennek köszönheti hirtelen, gyors fellendülését. A szomszédunkban levő erkölcsös Ausztria is engedélyezte Badenben, s több más fürdőhelyen a játékot. S amíg Magyarország 1936. évi idegenforgalmi bevétele 40 millió pengő körül forgott, addig a kis Ausztriáé 270 millió schilling volt, tehát hatszor annyi, mint Magyarországé. Ausztriának legnagyobb bevételi forrása az idegenforgalom. Mint láthatatlan export első helyen áll. Ez az adat bizonyítja legjobban, hogy milyen fantázia rejlik még idegenforgalmi bevételeink jövőjében.

Tudjuk, hogy Ausztria nemcsak Béccsel rendelkezik, hanem a világvárost körülvevő sok kulturált fürdőhellyel is. Magyarország legfőbb és majdnem kizárólagos idegenforgalmi attrakciója: Budapest. Sajnos a Balatonon, amely a legnagyobb európai tavak egyike, nem fejlődhetett még ki olyan kultúra, mint amilyen Ausztriában van. Országutaink már elsőrangúak, de a vasúti közlekedés nem olyan tökéletes, mint Ausztriában.

Elismerem, hogy a kormány és a főváros szegényes állapotunkban mindent elkövetnek az idegenforgalom emelése érdekében, de az idegenforgalom intézéséből hiányzik az üzleti szellem. Ha figyelembe vesszük, hogy milyen szegények vagyunk, akkor azt kell mondanunk, hogy a kormány és a főváros valóban erején felüli áldozatokat hozott az idegenforgalomért, de ebből a nemzetgazdaságtani szempontból rendkívül jelentős akcióban nem vettek részt a bankok és nem jelentkezett a magántőke sem.

Vendéglátó iparunk ugyancsak szegény, nem állanak mögöttük pénzüzetek és tőkések, egy-két kivételtől eltekintve.

A szegénység nem gyakorol vonzó erőt senkire, legkülönösen a turistákra, akiket tárt karokkal vár az egész világ.

Különösen az utóbbi esztendőben sok vonzó alkotás létesült, de ez még mindig kevés ahhoz, hogy idegenforgalmunk bevételei lényegesen emelkedjenek. Új alkotásokkal, különösen gyógyfürdőink újjáépítésével hatalmasat lehetne produkálni és játszani könnyedséggel lehetne az idegenforgalmi bevételt 50 millióra feltornászni, ötvenmillió, még mindig csak egyötöde Ausztria bevételének.

A szórakozási lehetőségeken kívül különösen gyógyfürdőinkel lehetne operálni. Az egész világon nincs még egy világváros, amely annyi és annyféle gyógyforrással rendelkeznék, mint Budapest. Utazna lehet bárhova, de a betegnek oda kell mennie, ahová az orvos őt elküldi. Utazni, világot járni nem parancsoló kötelesség, de gyógyulást keresni, a tizenegyedik parancsolat!

Köztudomású, hogy a beteg jobban vágyakozik a szórakozás után, mint az egészséges ember. Ez természetes is, mert az egészségesnek egész napja munkával telik el, lótfut, dolgozik, a beteg ellenben kúrájával kénytelen foglalkozni és egész nap nem tudja, hogy mit csináljon, tehát szörnyen unatkozik. Budapest leverhetné a világfürdőket, mert azok mögött nem áll olyan hatalmas lüktető életet folytató város, mint a miénk.

Vállalkozási szellemmel, üzleti bátorsággal kellene fejleszteni gyógyfürdőinket és ezzel kapcsolatosan gondoskodni kellene a legkülönbözőbb szórakozásokról.

Az idegenforgalmat intéző vezetőinkben talán azért is hiányzik az üzleti bátorság, mert szegények vagyunk, pedig milyen könnyű volna fedezetet találni arra, hogy új és hatalmas alkotásokat létesítsünk.

Miután hiányzik a pénzügyi fedezet, erről kellene gondoskodni. Ennek egy biztos módja van, engedélyezni kell a játékkaszinót.

Köztudomású, hogy éppen a jómódú idegenek szabadság idejük alatt mennyire szeretnek kártyázni. Még a vagyonos ember is úgy gondolkodik, hogy az utazás sok költséggel jár, de majd kinyeri a játékkaszinóban, akkor nem kerül semmibe a szórakozás. Az más lapra tartozik, hogy ez a terv rendesen csődöt mond, de az idegen előszeretettel mégis azokat a helyeket keresi fel, ahol játékkaszinó van.

Volna egy tőkecsoport, amely két, esetleg két és félmillió

évenkénti hasznot — előre lefizetve — biztosítana a kincstárnak, ha a játékkaszinóra az engedélyt megkapná.

Jelenlegi idegenforgalmi költségvetése a fővárosnak és az államnak együtt kb. 2 millió pengő. Ingyen kapott újabb 2 millióval az idegenforgalmi bevétel tehát feltétlenül emelni lehetne.

Köztudomású nemzetgazdaságtani törvény, hogy a nagyobb rezsi, nagyobb bevételi lehetőségeket biztosít.

A magyar kormány mégis húzódik a játékkaszinó engedélyének megadásától. Ez nem egyéb, mint előítélet, hamis felfogás. Még érthető az az álláspont, hogy a játékkaszinó engedélyezése erkölcsbe vágó aktus, de ha ez az akadály, kérdem, miért tűri a kormány, hogy Budapesten kártyavállalkozók működjenek és adják a bankot, minden különösebb megadóztatás nélkül? Szóval: amíg egyrészt a kormány tűri a nem állami ellenőrzés alatt álló játékkaszinók működéséi, addig két, esetleg két és félmillió pengő ellenében nem ad engedélyt nyilvános kaszinó alapítására.

Remélem rövidesen elkövetkezik majd az az idő, hogy minisztereink belátják e tekintetben vallott hibás felfogásukat és előbb vagy utóbb, revideálva álláspontjukat, mégis megadják majd az engedélyt.

Ezzel — szerintem — nem vétene a kormány az etika ellen, mert felesleges védeni a gazdag és könnyelmű embereket, amikor szenvedélyük amúgyis a kártya felé sodorja őket. A haszon elsősorban az államé legyen, ne pedig magánosoké. Egyébként is érthetetlen a skrupulozitás, hiszen tessék körülnézni az ügefőpályán. Mindenki meggyőződhetik róla, hogy az olcsó helyen, a legszegényebb emberek tízével adnak össze húszfillért, hogy egy kéfpengős tikkett vásároljanak. Ezeket kellene védeni, nem pedig a magasabb vagyonú kategóriát: a kártyázókat.

ÉJSZAKÁI ÜZLETVEZETŐK

Kedves gyerekek, akik úgy sodródtak a szakmához, hogy nagyon szerették az éjszakát. Rájöttek, hogy össze lehet kötni a kellemeset a haszonnal. Minek pocsékolni a pénzt éjszaka, mikor az éjszakából meg is lehet élni. Így kerültek a lokálba.

Valamennyi között a legnagyobb Lantos Adolf volt, a pesti éjszaka császára. Vele egyenrangú Brett Adolt (ez is Adolf), aki magyar ember létére szinte uralja, ma is, hatvankilencéves korában a bécsi éjszakát. Brett igazi okos ember, nemcsak éjjel, nappal is. Példátlan vitalítás tüzel benne. Kedves, gavalléros természet, unikum, nincs több belőle, ép úgy, mint Toscaniniból.

Közös jellemvonásuk az üzletvezetőknek, hogy nagyon okosoknak tartják magukat, ők például valószínűleg magukban bensőleg lenézik Éber Antalt, mert nem tudja, hogy mi a hakni, s hogy kell a palival bánni. Ilyen diplomáciai felkészültsége Éber Antalnak nincsen, hát hogy lehet akkor okos ember?

Három érdekes figuráját mutatom be az éjszakai üzletvezetőknek. Az egyik Somogyi Ödön, aki csaknem minden éjszaka illuminait állapotba kerül. Ő volt a legjobb konzumnő a lokálban. Egyszer alaposan becsípve jelent meg hajnalban a New-Yorkban. Handabandázott és lármázott. Én egy örnagy asztalánál ültem, aki megkérdezte tőlem, hogy ki ez a lármás ember. Azt feleltem, hogy a Papagáj dramaturgja.

— A Papagájnak dramaturgra van szüksége?

— No igen, a Papagájnak kell egy dramaturg, hogy kiválógassa a nőket.

Silber (Lopós) Andornak egyéni, humoros éjszakai dumája van. Valóban szórakoztatóan tud előadni mulatságos történeteket. Muszáj nevetni. Színészi képességei is vannak. A Newyork-bár bluettejében nagy sikerrel játszotta Hindenburgot. Nagyon tudja

dicsérni az urak eleganciáját. Különösen az urak szabóját szereti dicsérni, hátha a megdicsért gavallér rendel az ő számára is ruhát. Ez a talpigész-Bandi szeret megfontolva tévedni, szinte kultuszt csinál abból, hogy érdekeseket fülleszt. Hajnalban azt állítja magáról, hogy huszárfőhadnagy és sok kitüntetést kapott a háborúban. Ezt sokan megették, de egyszer „leöntötték” jó Bandinkat.

Hajnalban befutott a Miami-kávéházba egy végrehajtó. Mint vendég jött és jókedvű volt. Odalépett az előtte ismeretlen Lopós Bandi asztalához. Lopós hangosan így mutatkozott be:

— Lopósvári Silber Bandi császári és királyi huszárfőhadnagy vagyok. Tele vagyok kitüntetésekkel! (A Miami hajnali közönsége röhögött.)

A végrehajtó érezte, hogy Bandi barátunk túloz egy kicsit és hogy lefőzze, ezt válaszolta:

— Te huszárfőhadnagy vagy, de „almából” én azonban végrehajtó vagyok, mégpedig olyan végrehajtó, akit holnap végrehajtanak. Ha nem hiszed „főhadnagy úr”, itt a cetli, bebizonyítom.

Lopós Bandival ellenkező típus Drucker S. Pici úr. Halk dumája van, éjszakai konferanszokkal szereti okosítani a vendégeit. Amíg Lopós könnyelmű, addig Pici takarékos. Lopós nem tartja a vallást, Pici minden szombaton templomba jár. Ezt a két típust együtt szokás emlegetni. Riválisokat csináltak belőlük, egyiket ugatják a másikkal.

Egy hajnalon Pici és Lopós szellemi párbajt vívtak a Miami-kávéházban. Szakmai kérdésekről folyt a vita, az éjszaka apró finesszeiről. Reggel hét órakor a vita hevében Lopós annyira dühbe gurult, hogy ezt vágta Pici szemébe:

— Wer ma guts Kind! — Pici úr, te azt hiszed, hogy te találd fel az éjszakát!

Pici két vállra volt fektetve: Lopós dobta Picit.

VENDÉGEK

Sokféle vendég van, sok típus, akiket most kategorizálni szeretnék anélkül, hogy megbántsam őket:

1) Sétáló vendég. Körülsétálja a helyiséget, anélkül, hogy fogyasztana. Vagy ha rendel is valamit, többször végigsétál a helyiségen.

2) „Wärter” vendég. Leveti a kabátját a ruhatárban, leül egy asztalhoz, nem rendel semmit, azzal, hogy vár valakit; az illető sohasem érkezik meg.

3) Kukucs-vendég. Bekukucskál az üzletbe és aztán eltávozik.

4) Forró vendég, aki forrón szereti az ételt.

5) Kíváncsi vendég, aki mikor belép az üzletbe, első kérdése az, hogy mi újság?

6) Pletykás vendég, aki mindenkiről rosszat beszél.

7) Dafradmacher vendég, aki mindig boldoggá teszi a tulajdonost.

8) Anglomanias vendég, aki mindig Angliáról beszél és már a magyar szavakat is angolosan ejti.

9) Koránfekvő vendég, azzal jön, hogy gyorsan akar megvacsorázni, siet, korán akar lefeküdni; aztán hajnalig fenn marad.

10) Murizó vendég, mindig kifogásol valamit.

11) Zenés vendég, állandóan kritizálja a zenét.

12) Rendőrségi vendég, aki mindig rendőrtisztviselővel szeret mutatkozni.

13) Stika-vendég, aki nem szereti, ha jelenlétéről tudomást vesznek.

14) Udvarias vendég, mindig barátságosan, kedvesen beszél a gazdával, személyzettel. Ebbe a kategóriába tartozik Nemeshegyi Tibor, Domony Móric, Hohenlohe hercegné, született Batthyány Ella két fiával, a két fiatal Dessewffy gróffal együtt. Batthyány Ella

olyan finom és udvarias, hogy vele versenyezni e tekintetben nem lehet. Az volna az álom, ha én pincéreimmal együtt olyan udvarias lehetnék, mint amilyen a főméltóságú asszony.

Udvarias vendégek továbbá: Reimann Ernő, báró Hatvány Berci, Kún Jóska, Harsányi Zsolt, Baranyay Lajos, Simon Béla, dr. Wilhelm Károly és — hálistennek — még nagyon sokan mások.

MÉLTÓSÁGOS...

Margitszigeti éttermem első nyarán majdnem mindennapos vendégem volt Tötössyné, aki rendszeren Harsányi Rezsőék (szin-szek) társaságában érkezett. Jó vendég volt, finom vendég és rendkívül kellemes modorú. Egy este így üdvözöltem őt:

— Csókolom a kezét méltóságos asszonyom!

— Kedves Tarján, én nem vagyok méltóságos asszony.

— De most már az, mert én a közvélemény nevében ezen-nel kinevezem.

— Miért?

— Mert aki így öltözködik, akinek ilyen szabályos a járása, áki így tud bejönni egy terembe, úgy tud helyet foglalni, ahogy a méltóságos asszony, úgy tud körülnézni, annak méltóságos cím jár.

— Hát ez nagyon kedves... elfogadom.

Ettől fogva Tötössynét mindenütt méltóságos asszonymnak titulálták, sőt ő maga — ettől kezdve — egyenesen megkövetelte, hogy így nevezzék. Felbuzdulva ezen a sikeren, minden évben vendégeim közül egyet, de mindig csak egyet, kineveztem méltóságosnak, így lett méltóságos: Mészáros Ervin, Boros Samu, Egyed Zoltán, dr. László Jóska, Kallós János, Haas Sándor, megboldogult Márton Miksa, Salgó Kornél.

Egyik nyáron Szomorý Dezsőt neveztem ki méltóságosnak. Elfogadta, de másnap azzal érkezett, hogy meggondolta a dolgot, nem fogadja el az én kinevezésem, hanem önmagát nevezte ki jogforrássá és ő önmagát nevezte ki méltóságosnak.

Ez ellen pedig én tiltakoztam. Azt mondtam, hogy ha nem fogadja el a méltóságos címet, fenséges úrrá nevezem ki, ami jár neki, mert hiszen ő költőfejedelem. Ebben megállapodtunk. S ettől

fogva Szomory Dezsőt a pincérem és én fenséges úrnak szólítottuk.

Az utolsó évben Seres László lett méltóságos úr. Az egyik pincérem ugyanis azzal jött hozzám, hogy a Seres méltóságos úr hivat. Odaléptem a kiváló zszurnalistához és ezt mondtam:

— A pincérem most azt mondta, hogy a Seres méltóságos úr hivat. Nagy kitüntetés, mert a vendéglőben nemcsak a kormányfőtanácsos a méltóságos úr, hanem az is és elsősorban az, akit a pincér méltóságos úrnak firt.

BOLONDOK

A Newyork-kávéház hatalmas törzsközönségének meglepően sok volt a bolondja. Ezek nem voltak éppen eszelősek, hanem inkább kedves, mulatságos alakok, mindegyiknek megvolt a maga bogara. Ezért neveztem el őket „hangyások”-nak. Csodálatos, hogy annyi bogaras ember jár a Newyorkba. Úgy kell lenni, hogy egyik bogarast nagyon érdekli a másik bogaras. Odavonzották egymást.

Alig akadt köztük, aki már lakója lett volna valamely gyógyintézetnek. Ezt az érdekes, kedves társaságot minden karácsony este meghívtam vacsorára. Már napokkal előbb nagyban készülődtek, izgatottak voltak és ünneplő ruhájukban jelentek meg a szentestén. Leültünk a díszesen terített asztalhoz, pompás vacsorát adattam nekik és aztán, mint a bolondok legfőbb patrónusa, köszöntöttem őket.

Az asztalfőn ült Béla bácsi (valamikor gazdag ember volt), az a mániája, hogy ha trüsszentenek, tüdőgyulladást kap (vacSORA után el is hintették a tüsszenfőport). És ilyenkor azzal fenyegetődött, ha nem hívatok orvost, hazamegy meghalni. Az ügétőtípszter azzal kérkedett, hogy ő beszélni tud a lovakkal. A „szerkesztő úr” aki még csak álhírlapíró sem volt, azzal fenyegetődött, hogy mindenkit, aki kellemetlenkedik neki, kiír a lapjában, a „Diszkrét Ujság”-ba. Egy másik bolondom azt demonstrálta, hogy el tudja lopni a tálcáról a borralalót. Egy öreg bohém azzal hengegett, hogy ő még sohse írta rá a váltóra a saját nevét, mindig csak a másét, mert így bizfos volt, hogy a családja kifizeti a váltót. A köztisztviselőnek az volt az ambíciója, hogy ha majd meghal, én mondjam felette a gyászbeszédet. A blőd-dizöz mindig csak arról beszélt, hogy ő jobb mint Lucienne Boyer. A futballtréner engem utánozva, odament ismeretlen emberekhez a kávéházban és megkérdezte tőlük, hogy rendeltek-e már valamit? Egy tőzsdei galopin

monoklit hordott és mindig a rendőrséget szidta. A dompteur azal büszkélkedett, hogy a reggeli tréningnél ő mindig előre köszön a lovának. Medgyaszay Hajnalt, régi barátságunkra való tekintettel Délutánnak neveztük el. Atelier-neve egyébként Mazsola volt. Azért Mazsola, mert „minden tésztában benne van.” Mazsolának ma is az a hite, hogy naponként több kilót fogy. Minden nap közölte velem, hogy mennyit fogyott. Szilveszterkor ajándékot kért tőlem. Neki adtam a legszebb ajándékot: tudtára adtam, hogy az elmúlt esztendőben 400 kilót fogyott.

Pincéreim közül többen ambicionálták, hogy ők is jelen lehessenek a bolond-estén, mint kiszolgálók. Volt egy vendégem, aki 30 pengőt akart fizetni, hogy résztvehessen a bolond-estén, de az ilyen bolondot nem hívtam meg.

Mikor már emelkedett volt a hangulat, a szegény bolondok közt ruhát és pénzt osztottam szét. Hajnalfelé már pokoli zűrzavar uralkodott, egyik bolond igyekezett felülmúlni a másikat. Táncoltak, széket ugrottak át, majd sírva ölelkeztek, csókolóztak. Mikor reggel öt óraker hazaküldtem őket, kórusban kiáltozták:

— De felugrálós a Vili!

OTTHAGYOM A NEWYORKOT ...

A vihar évekig csapdosta a Newyork-kávéház hajóját, míg aztán a nagy óceánjáró elmerült. 1936 április 25-re össze kellett hívni a hitelezői értekezletet. Sokan nem tudták megérteni, hogy hogy mehetett tönkre ez a virágzó vállalat. Elmondom.

A betegség 1933-ban kezdődött. Divatbajöttek a sörözők. S míg békében degradáló volt sörözőbe járni, most egyenesen chic lett. A vagyonos emberek úgy érezték, hogy egyrészt a látsszadató miatt, másrészt pedig azért, mert az új demokratikus világban illik leereszkedni a szerényebb társadalomhoz, sörözőbe kell járni. A söröző jelentette azt, hogy nem hencegünk előkelőségünkkel, jólétünkkel, mert aki ilyen helyre jár, annak vagy nincsenek igényei, vagy leszállította azokat. Még a mágnások is sörözőbe kezdtek járni, pedig ezeket már gyermekkorukban tanították arra, hogyan kell finoman étkezni.

A Newyork márványszobájában hétköznap mindig kevesebben és kevesebben ültek. Szombatonként, vagy nagy művészi események alkalmával még mindig megtelt a Newyork, de a szombati bevételek nem voltak elegendők ahhoz, hogy a hétköznapok veszteségeit fedezzék. Próbáltam védekezni a sörözőjárvány ellen. Még a márványszobában is felszolgáltam menüt. Külön szóltam néhány arisztokratának, hogy csak jöjjenek, kaphatnak menüt is, olcsó áron. Az egyik mágnás azt válaszolta:

— Kedves barátom, ha magához jövök, erre a fényes helyre, nem tudok menüt rendelni. Itt nem jól érzem magam, ha menüt kapok, mert megszoktam ezen a helyen, hogy aperitíffel kezdőd-jék az esti ebéd.

A Newyork a másik defektust azáltal kapta, hogy a vagyonos osztály átköltözött Budára, saját villájába, a jó polgári középosztály pedig elvándorolt az Új-Lipótvárosba, ahol ma körülbelül

huszonhatezer ember lakik. Ez a két vándorlás elvonta az Erzsébet-körút forgalmából a fogyasztókat. A tavaszi és őszi hónapokban a Dunakorzó csábította el a közönséget. Mindig kevesebb és kevesebb ismerőst vitt el az útja a Newyork előtt.

A Newyork palotában, ha valamelyik lakó kiköltözött, a lakást már alig tudták kiadni lakás céljaira, legfeljebb irodának. Valamikor csak nagy protekcióval lehetett lakást kapni ebben a palotában, ahol Berzeviczy Albert is lakott. Az Erzsébet-körúton nagy forgalom volt nappal is, este is, de csak pontyok szaladgáltak arra, akiknek nem volt annyi költeni való pénzük, hogy a Newyorkba bemehessenek. Talán azért se szerettek bejönni, mert túl előkelő híre lett a Newyorknak. A kecségék pedig elúsztak más vizekre ...

A harmadik defektus a Newyorkot azzal érte, hogy az esti élet az úgynevezett pesti Montmarte-re, a Nagymező-utca és Oktogon közötti területre központosult. Ide torkollanak a színházak, a kabarék, a mozik. A színészvilág is elhagyott és mindig kevesebb és kevesebb újságíró törzsvendégünk maradt. A szerkesztő urak követték a művészeket.

Megnyílt az Arizona is és ez halálos csapást mért a Newyorkbárra, amelyet az Admiral-lal együtt unni kezdett a közönség.

A viharos tengerben igyekeztem megfelelően kormányozni. Attraktív zenekarokat szerződtettem, egy-egy ilyen zenekar napi gázsija 600 pengő volt. Olcsó menüt adtam, áron alul s így magam is beleestem a dömpingbe. Az utolsó évben negyven ezer menüt adtam el és egy-egy menüre, rezsit is számítva, körülbelül egy pengőt fizettem rá.

Az ipartestületben évekig harcoltam a dömping ellen, végül is ez a szennyes ár engem is elragadott. Aki bajban van, az úgy segít magán, ahogy tud. Persze nekem se használt a dömping, sőt, mégjobban aláasta pénzügyi helyzetünket.

Hogy a katasztrófa bekövetkezik, ezt én már 1934-ben éreztem. Igazgatósági jegyzőkönyvek tanúskodnak arról, hogy én pontosan megjövendöltem a Newyork bukásának időpontját. Segíteni azonban sehogy se tudtam magamon, mert a részvénytársaság szindikalizálva volt és társaim nem engedték meg, hogy kiváljak a Newyorkból. Már 1933-ban, amikor még a vállalat aktív volt, a birtokomban levő részvények 50%-át felajánlottam Magyar Miklósnak százezer pengőért. Akkor ez igazán testvéries ár volt, de ő mégsem vásárolta meg.

Ölbetett kézzel, tehetetlenül kellett várnom a pénzügyi katasztrófa bekövetkezését.

1936 április 25-én volt a hitelezői értekezlet a kávé-ipar-terület nagytermében. Mészáros Győző, aki mindig igaz barátsággal viseltetett irántam, most is rendelkezésemre állott, ő nyitotta meg az értekezletet. Azt magyarázta, hogy a hitelezőknek saját érdekük, hogy segítséget nyújtsanak a kátyúbakerült vállalatnak, mert így megmarad a reményük arra, hogy követelésüket valamikor megkapják.

Mikor Mészáros Győző felszólított arra, hogy adjam elő a hitelezőknek kérésemet, annyira gyöngé lettem, hogy alig tudtam a beszédemet megkezdeni. Rámutattam arra, hogy saját hibákon kívül következett be az összeomlás. Beszédem hatása alatt, amely nemcsak a zsebekhez, hanem a szívekhez is szólt, olyan kedvező hangulat alakult ki, hogy a hitelezők egyhangúlag hozzájárultak egy hároméves moratórium megadásához. A nagy hitelezők legtöbbje védőbeszédet tartott mellettem.

De a moratórium se használt. Pénzügyi helyzetünk folyton rosszabbodott és ekkor én egyetlen számottevő vagyonomra, a vilámra húszezer pengős kölcsönt vettem fel és azt befizettem a Newyork pénztárába, hogy a legszükségesebb fizetéseket folyósítani tudják. Ez se használt sokat, de annyit eredményezett, hogy nem kellett már áprilisban lehúzni a rollókat. Az volt a taktikám, hogy elhúzom a vállalat bezárását, hátha mégis akad vevő. És csakugyan jelentkezett egy komoly vevő, Kraszner Menyhért kolégám személyében. Ő a Nova egyik leányvállalatának támogatásával átvette a részvénytárcát.

A tárgyalások során én látszólag rendkívül könnyelműen viselkedtem. Krasznernek minden kívánságát teljesítettem. Kérte többek között az áruaktárt is, pedig a szokások szerint az áruaktár nem tartozik bele a vételárba. A körülbelül tízezer pengős értékű áruaktárt odadobtam. Kért inventár-pótlásokat: megadtam.

Feleségem és Zoltán Béla szinte rémüldöztek, hogy hogyan dobálom a tízezeret, de megmagyaráztam, hogy menekülnünk kell. Mentsük, ami megmenthető, szabaduljunk a 350.000 pengős tartozástól, mert azt egy hosszú életen át se tudnánk kifizetni.

Ha a hajó sülyedőben van, akkor nem törődünk azzal, hogy elvész a bőröndünk, csak legnagyobb értékünkkel törődünk: az

élettel. Mentőcsónakba igyekszünk. A franciák is így gondolkoztak, ha már Verdun elesett, mentsük meg Páris.

Likvidáltam a Newyorkot és monoklimat szemembe csapva, egyetlen vagyontárgyammal, fészeművegemmel kisettem a Newyork kávéházból, amely annyi örömet szerzett és annyi szomorúságot okozott. Senkitől se búcsúztam el...

Még Kálmán Jenőtől (Színházi Élet) se, aki pedig leghűbb vendégem volt.

A RIPORTER TÍZPARANCSOLATA

1. Mindig igazat írjunk.
2. Mindig rendelkezésre álljanak a bizonyítékok, hogy sajtóper esetén bizonyítani tudjunk.
3. Nem kell vájkálni a terítékre került, kipellengérezett ember bűnében. Nem kell táncot járni az erkölcsi hullá körűl, nem kell még jobban belevágni a hűsába, mindig mérsékeltén és szelíden tárjuk fel a bűnökét, hiszen elég maga a cím! Mindig gondoljunk arra, hogy nem vagyunk Királyi Kúria.
4. Privát társaságban sose terjesszűnk rossz híreket. Bizalmas természetű híreinkrűl sose beszéljűnk kávéházban, klubban.
5. A nyomozás erdejének rengetegében keressűk meg a nekűnk való helyes utat, amely célhoz vezet. Így sok fűlűsleges utánjárástűl megkíméljűk magunkat.
6. Érténű kell a kérdések feltevéséhez. Feleslegesét ne kérdezzűnk!
7. Ha a fél beszélnű kezd, ne zavarjuk, hagyjuk kedvére beszélnű, így tudunk meg legtöbbet.
8. Lehetőleg mindenkivel legűnk jóba és lehetőleg mindenkinek köszűnjűnk előre.
9. Igen fontos a külsű megjelenés, mindig tiszták, sűt elegánsak legűnk.
10. Szabadjegyet sose kérűnk, el se fogadjűnk.

A VENDÉGLŐS TÍZPARANCSOLATA

1. Mindig a vendégnek van igaza. (Ezt már amerikai szak-könyvekben is így tanítják.)

2. A legfontosabb: azonnal érkezéskor fogadni a vendéget. A közönség azért haragszik a legjobban, ha nem fogadják és nem mutatnak neki helyet.

3. Mindenkiről csak jót szabad beszélni, a vendéglős nem purifikátor.

4. A konkurenciát sohse ócsároljuk, ha a vendég szidja, akkor is dicsérjük, mert akkor még jobban szidja.

5. A vendég előtt sohse beszéljünk fogyókúráról, mert akkor még kevesebbet eszik.

6. A pincér sohse legyen bizalmaskodó, még akkor sem, ha a vendég csábítja erre. A pincér legyen legalább olyan udvarias, mint a vendég. (A párisi pincérek legtöbbször már nem tartja ezt a nívót.)

7. Vendéggel mindig halkan beszéljünk, nehogy a szomszéd asztalnál meghallják, hogy mit beszélünk.

8. Mondain társaságoknak aperitifet ajánljunk, mert az begyűjt és akkor jobbkedvűek lesznek.

9. Vendéglős sose politizáljon, mert amilyen rokonszenvet kelt abban a pártban, amelyhez tartozik, olyan ellenszenvet vált ki a többi párt híveiből.

10. Nyugodjunk bele abba, hogy a vendégek jobban értik a mesterségünket, mint mi magunk. Hadd higyjék, hadd élvezzék, hogy ők milyen hozzáértő emberek.

ÉJSZAKAI TÖRVÉNYEK

1. Minden vendégnek ismerni kell a kedvenc dalát és kedvenc pezsgőjét.
2. Csak akkor van sansz arra, hogy a vendégből pali lesz, ha az obligát üveg után a második üveget is megrendeli. A harmadik után aztán magától megy minden.
3. A lokálban sohse legyen csend!
4. Úgynevezett link ember nem az, akiről hisszük, hanem akiről nem tudjuk.
5. Szegénységről, adóról sohse beszéljünk a lokálban.
6. Az éjszakai „okos” nappal nem az. Bántja, zavarja a nappali fény. Art az eszének.
7. A vendégeknek nagyon hízeleg, ha elhitjük velük, hogy éjszakai szakértők.
8. Sohse vitatkozzunk a vendéggel és mindig helyeseljünk neki. Meg kell győzni, hogy ő az okosabb.
9. Dicsérjük a vendég eleganciáját.
10. A részeges, könnyelmű pali maga megy neki a nyitott késnek.
11. Igazi császár az, aki francia pezsgőből bólét rendel és azután a bóléstállal együtt bevágja a tükröt.
12. „Hamis” az a vendég, aki ma nagy ceppet csinál a lokálban, távozáskor mindent megdicsér, hálás köszönetet mond azzal, hogy csak ide lehet járni, s másnap a konkurrens lokálban még nagyobb a számlája.

MÁ...

Befejeztem az életem riportját... Rengeteg munkát jelentett, de egyben mulattató is volt. Most lerögzítem az írás vasmacskáját, kikötök és bizonyára újra sokáig nem írok, pedig mennyire szeretnék. Van-e szebb mesterség a riportáznál? Éjszaka ha lefekszünk, reggel ha felkelünk, lessük a szenzációt és néhány óra múlva már a közönség is izgul rajta. A sajtónak ez az ördögi ügyessége nélkülözhetetlen, hiszen az ünnepnapoknak is milyen szomorúsága az, hogy nem jelennek meg az újságok. Lapok nélkül ma már egyáltalában nem lehetne élni, olyan fontos életszükséglet az újság, mint a levegő.

Az lett volna a vágyam, hogy a könyv végére egy szép új riportot írjak.

Utoljára akkor lángolt fel bennem a riporteri munka vágya, mikor az anyagilkos gimnazistát letartóztatták. Gyönyörű eset volt, mennyi minden volt benne. Igazolta, hogy egy rossz kis csavar az emberi gépezetben el tudja rontani egy egész család életét.

De jó volna megint riportot írni, örökké.

De sajnos nem lehet, a vendégeknek kell köszönnöm. A mostani mesterségem is riporteri foglalkozás... Az újságíró mindig újságíró marad...

NÉVMUTATÓ

A
Adorján Andor
Agorasztó Tivadar
Alpár Gitta
Arányi Taksony
Arizona mulató
Attems gróf, altábornagy
Ábrahám Dezső
Ács Dezső dr.

B
Baksa János
Balogh Károly cigány-
zenész
Barbette
Bartók Lajos
Bauer (Bajor) Ottó
Bálint Dezső
Bánffy Dezső báró
bárcziházi Bárczy István
Bársony István
Báttaszéky Lajos
Beliczay Tóni
Bezdegh detektív
Berkes Sándorné
Bessenyei Zénó
Bethlen István gróf
Boda Dezső
Biró Pál
Bilkey Papp főorvos
Bockelsberg rendőrfőpar.
Bothmer tábornok
Breitner Károly
Brett Adolf
Brodzsky Miklós
Bródy Sándor
Bugyi Antalné
Bulyovszky főügyész
Buttykay Ferenc

C
Casino de Paris
Cattarau
Catinelli báró
Czernin Ottokár gróf
Csekonich Gyula gróf
Cséry Lajos

D
Daruváry külügyminiszt
Dániel Gábor
Dénes Oszkár
Dési Géza dr.
Dietz Károly
Dittera fényképész
Dobó István
Dolly, Miss
Domony Móricz
Dóra Sándor
Dömötöri László
Drucker S. Pici

E
Eggerle komornyik
Egyed Zoltán
Erdélyi borozó
Erdélyi Sándor dr.

Ě
Éber Antal
Éles Béla dr.

F
Faludi Béla zsebtolvaj
Falus Elek
Faragó Géza
Farkasházy Zsigmond t
Fedák Sári
Fejérváry Géza báró

Fenesi Sándor
Fenyő Sándor
Ferenc József
Fényes László
Fővárosi Orfeum
Francais kávéház
Friedmann Ernő dr.
Friedrich István
Fröhlich János
Füzesséry Árpád

G
Geller Mihály
Gellért-szálló
Geöcze tanácselnök
Gerő István
Gerde sarajevói r. főnök
Giovanni
Gizella főhercegnő
Gombaszögi Frida
Gömbös Gyula
Graeffl Károly
G rock
Gulner Gyula
Gundel Károly
Guttman testvérek
Gyárfás Dezső

H
Haas Sándor
Hoyos gróf, ezredes
Halmay Zoltán
Harmath Imre
Harsányi Rezső
Harsányi Zsolt
Hartenstein Jenő
Hatvány Bertalan báró
Hatvány Lili
Hazslinszky rendőrorvos

Heltai Jenő
 Helfai Viktor
 Helvétia-kávéház
 Herczeg Géza
 Herczeg Jenő
 Herzmann Orfeum
 Hertzka Tivadar dr.
 Hetényi Imre
 Héja korrektor
 Hérics-Tóth ügyész
 Hock János
 Hoffmann József
 Hoheniohe Ella hercegnő
 Horváth Louis
 Hunyadi József gróf
 Huszár Károly

I

Ignotus
 Illek Aladár
 Izabella főhercegnő

J

Jakabb Béla
 Jardin de Paris
 Jelűnek Aurél dr.
 Jerzsabetzky altábornagy
 Jób Dániel
 Joó Antal
 József főherceg

Kallós János
 Kalmár Béla
 Katona rendőrkapitány
 Keferl komornyik
 Kálmán Jenő
 Károlyi Mihály gróf
 Kecskeméthy Győző
 Keleti László
 Kereskedelmi Bank
 Kerny Géza
 Keresztessy Gyula
 Kéri Pál
 Klebelsberg Kunó gróf
 Kleinberger Ákos

Kisfaludy fogházigazgató
 Kochmeister Frigyes báró
 Kóbori Rózsi
 Kondor Ernő
 Koós Géza
 Kornfeld Zsigmond
 Kormos Károly
 Kovács Arnold
 Kovacsevics Milos
 Kraszner Menyhért
 Krecsányi Kálmán
 Krúdy Gyula
 Kun Alfréd
 Kun Béla
 Kun József
 Kurländer bácsi
 Kritzler detektívfelügyelő

Lantos Adolf
 Lánczy Leó
 Lándor Tivadar
 Lányi korrektor
 Lányi Pipi
 László Imre
 László Jenő
 László József dr.
 Lázár Mária
 Lehár Ferenc
 Lengyel Zoltán
 Lévai (Dinnye) Mihály
 Lövik Károly
 Lukachich altábornagy

M

Magyar Miklós
 Marinovich Jenő
 Markovics Ince
 Mária Valéria főherceg-
 asszony
 Márkus Alfréd
 Márkus Géza
 Márkus Jenő
 Márkus József
 Márkus Mária
 Márkus Miksa
 Márton Miksa

Mágnás Elza
 Medgyaszay Hajnal
 Medgyaszay Vilma
 Mefzler Jenő
 Mészáros Ervin
 Mészáros Győző
 Miklós Andor
 Miller Gilbert
 Minna vezérkari ezredes
 Moissi
 Molnár Árpád
 Molnár Ferenc
 Monfenuovo herceg fő-
 udvarmester
 Moulin Rouge
 Munczi Lajos

N

Nagy Endre
 Nagy Károly
 Nagy Vince
 Navratil Hedwig-Gaby
 Deslys
 Nádossy Imre
 Nadas Sándor
 Nánássy defektívőfelügyelő
 Nemeshegyi Tibor
 Neumann bácsi (Nadas
 Sándor apja)
 Nemzeti Casino
 Németh Mária
 Nick Gusztáv
 Novarro, Ramon
 Newyork kávéház

Ónodi úszómester
 Opera kávéház
 Otthon Kör

Paradicsom kabaré
 Paar gróf, főhadsegéd
 Pál István rendőrfelügyelő
 Pásztor Árpád
 Perényi Zsigmond báró

Petersen rendőrfelügyelő

Pethes Sándor

Piccard

Piltzer, Harry

Plantázs bár

Pogány József

Popovics Dusan

Porzsolt Béla

Preiss testvérek

Prileszky Ferenc gazdas.

hiv. főnök

Parisien Grill

Princip Gavriilo

Püspöky Sándor

Párfos Gusztáv

Raab Stallmeister

Raffay Sándor

Rasfelli

Rauchmaul vendéglő

Regula Ede

Reich bácsi kávé

René páрмаi herceg

Rigó Balázs huszár-

hadnagy

Rilitzky Zoltán

Roboz Imre

Róth bankár

Rózsahegy Kálmán

Röder honv. miniszter

Rudnay Béla

Rudnay Lajos

Rudnay fegyed

Ruck K. színész

Rufikay György

Sajó Sándor

Sslusinszky Imre

Sándor János

Sándor László dr.

Sándor László

Sárközy Sándor

Sárközy István

Salgó Kornél

Sebestyén Arnold

Sebestyén rendőrfelügy.

Seidler Ernő

Seffer László

Sélley Sándor

Seres László

Sindler Gizella

Schlesinger bécsi újságíró

Schmidt, Ferenc József

masszőrje

Silber (Lopós) Bandi

Simon Béla

Somogyi Nusi

Somogyi Ödön

Somossy Orfeum

Spanbauer komornyik

Spanyik ezredes

Spiegel Náci

Spitz bácsi

Steiger Melanie

Steiger Gyula

Stern Pál

SZ

Szabadkay Emil

Szabadság kávéház

Szabolcs Ernő

Szalay József

Szamosi Armand

Székely Vladimir

Széll Kálmán

Szeless Adorján

Szentkirályi Béla

Szép Ernő

Szomorj Emil

Tálás defektivfelügyelő

Tisza István gróf

Tóth János

Tökés Anna

Töttössyné

Turcsányi Emilia

U

Ugrón Gábor

Ujváry Duci

Ungerleider Mór

Vágó Béla

Vajda Zsigmond

Valikovszky Károly

Vámos Frigyes

Varga István

Vázsonyi Vilmos

Vérsi József

Vörös Elek

W

Wabits Lujza

Weiss Fülöp

Weisz utazó

Weisz Manfréd

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó.....	7
A riporter jelentkezik.....	9
Eljegyzésem az artistákkal.....	11
Wertheimer és Franki.....	13
Hírlapíró leszék.....	17
Tolvajnyelv.....	27
Fővárosi Orfeum-kávéház.....	32
Rudnay Béla.....	35
Janka.....	39
Fogházban.....	41
Kecskeméthy Győző.....	46
Boda Dezső.....	51
Berlin.....	54
Főtárgyalás.....	64
Konferanszié.....	66
Az Est.....	67
Első riport az Az Estben.....	73
Rendőri igazolvány.....	75
Zichy—Sárközy.....	77
Ryliczky.....	82
Regula.....	85
Gaby Deslys.....	88
Mánás Elza.....	90
Cattarau.....	94
Sarajevo.....	98
Most kezdődik.....	104
Ferenc József.....	106
Hadseregszállítók.....	111
Árdrágítók.....	113

	Oldal
Zsebtolvajok.....	114
Betörők.....	118
Rablógyilkosok.....	120
Hamiskártyások.....	122
Utcai nők.....	125
Kitartottak.....	127
Artistanők.....	129
Tisza bukása.....	132
Sándor László.....	134
Károly Mihály.....	136
Dietz Károly.....	139
Tisza utolsó percei	141
Kun Bélát félholtra verik a rendőrök.....	145
Gömbös Gyula.....	151
A kommunisták letartóztatnak.....	152
Szökés — Bécsbe.....	155
Ki ölte meg Tisza Istvánt?.....	157
Newyork-kávéház.....	159
Nádossy Imre.....	167
Royal Orfeum.....	171
Margitsziget.....	175
Geller Mihály.....	176
Lukácsfürdő.....	180
Játékkaszinó.....	182
Éjszakai üzletvezetők.....	185
Vendégek.....	187
Méltóságos.....	189
Bolondok.....	191
Otthagynom a Newyorkot.....	193
A riporter tízparancsolata.....	197
A vendéglős tízparancsolata.....	198
Éjszakai törvények.....	199
Ma	200
Névmutató.....	201